

Päihteiden ja väkivallan esittäminen Kakola-ohjelmassa

Milka Suuniittu-Sakari

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
SUUNIITTU-SAKARI, MILKA: Päihteiden ja väkivallan esittäminen Kakola-ohjelmassa
Pro gradu -tutkielma, 71 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Pösö
Huhtikuu 2015

Tämä tutkielma käsittelee vuonna 2012 esitettyä Kakola-nimistä tositelevisio-ohjelmaa sekä tapoja, joilla ohjelma esittää päihteisiin ja väkivaltaan liittyviä teemoja. Tarkastelemalla tuotannollisen kehystämisen prosessin vaikutusta tositelevisio-ohjelmaan, tutkielma tuo esille mediaesityksiin liittyvän yhteiskunnallisen vallan. Narratiivisen lähestymistavan avulla käsitellään sitä, millainen merkitys ohjelmalla voi olla yksilön elämään. Tutkielma sijoittuu sosiaalityön ja mediatutkimuksen välimaastoon, yhdistäen näitä molempia. Aineistona on Kakola-ohjelman kahdeksanosainen toinen tuotantokausi, jossa ohjelmaan osallistuu 15–17 -vuotiaita tyttöjä sekä heidän mentoreinaan toimivia entisiä naisvankeja. Aineistosta analyysin kohteeksi on rajautunut päihteiden ja väkivallan ympärille rakentuneet tarinat.

Tutkielman teoreettinen tausta muodostuu sosiaalisesta konstruktionismista, joka tarkentuu representaatioihin ja niiden rakentamiseen liittyvän vallan tutkimukseen. Tutkielman metodina käytettiin narratiivista lähestymistapaa. Narratiivisia menetelmiä soveltaen aineistosta rakentui viisi tyttöjen kokemuksiin pohjautuvaa päihteitä ja väkivaltaa käsitellyttä tarinaa sekä yksi mentorien kokemuksiin pohjautuva mallitarina. Tarinoiden analyysissä hyödynnettiin erityisesti niihin sisältyneiden juonityyppien, roolien sekä mallitarinoiden tarkastelua.

Tutkielma täydentää aiempaa televisio-ohjelmien yhteiskunnallisesta vaikutuksesta tehtyä tutkimusta, sekä tyttöjen ja naisten rikollisuudesta tehtyä tutkimusta. Tutkielman tavoitteena on tarkastella tositelevisio-ohjelman kaltaisen kulttuurisen tuotteen mahdollisia vaikutuksia yksilön henkilökohtaiseen elämään ja häntä ympäröivään yhteiskuntaan.

Tutkielma osoittaa, että Kakola-ohjelmassa suurinta näkyvyyttä saavat päihteitä ja väkivaltaa kapeasti määrittelevät tulkinnot. Päihteitä ja väkivaltaa käsittelevissä tarinoissa naiset ja tytöt pyritään asettamaan uhrin rooliin, ja heille tarjotut toimintamahdollisuudet ovat rajatut. Koska päihteisiin ja väkivaltaan liittyvien teemojen käsittely on yksipuolista, jäävät myös monimuotoiset mallitarinat syntymättä. Uhrin roolin korostaminen sekä päihteiden ja väkivallan yksipuolinen käsittely ovat seurausta tuotannollisista valinnoista, joiden kautta korostetaan ohjelman aikuisten näkökulmaa tyttöjen näkökulman kustannuksella. Tällainen merkitysten, mallitarinoiden ja roolien kapeaa ja stereotyyppinen esittäminen on erityisen huolestuttavaa, koska erilaisia keinoja käyttäen ohjelma antaa vaikutelman, että se on dokumentaarinen esitys tyttöjen ja naisten rikollisesta toiminnasta ja siihen vaikuttavista syistä. Kulttuurisilla tuotteilla voi olla merkittävää vaikutusta yhteiskunnassamme vaikuttaviin normeihin, minkä takia onkin tärkeää, että tositelevisio-ohjelman kaltaisia kulttuurisia tuotteita katsotaan ja tutkitaan kriittisesti.

Asiasanat: representaatio, narratiivisuus, tositelevisio

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities
SUUNIITTU-SAKARI, MILKA: The representation of substance use and violence in Kakola-program.
Master's Thesis, 71 pages.
Social Work
Supervisor: Tarja Pösö
April 2015

This thesis examines the ways, in which the 2012 aired Finnish reality television program called *Kakola* represents substance use and violence. By focusing on the production process behind the reality program, the thesis brings light to the social power that these kind of programs can have. By choosing a narrative method the thesis also examines the impacts that reality programs may have on the lives of individuals. The thesis is a combination of social work research and media research, and combines these both. The research data consists the second season of *Kakola*-reality program, where the participants are girls between the ages of 15 and 17, and their mentors, who are ex-inmates. The research data is narrowed down to consist the stories that are formed around the themes of substance use and violence.

The theoretical background of the thesis can be found in social constructionism, but the broad term is narrowed, in this case, to address the themes of constructing representations and the power that these representations hold. The method applied is narrative research. By using this method, there can be found five specific stories based on the experiences of the girls, and one model story that is formed from the ex-inmates stories. All of the stories are constructed from the basis of the comments and productional choices that are made in the program surrounding the themes of substance use and violence. In analyzing the stories there was applied such concepts as characters, plot structure and model story.

The thesis adds to the fields of reality television research and girl's antisocial behavior research. The goal of the thesis is to examine the possible effects that this kind of cultural product can have on lives of individual and the society surrounding them.

The thesis shows that the way in which *Kakola*-program represents substance use and violence among women and girls is very narrow and one sided. This is due to the way in which the productional choices emphasizes the stories told by the adults in the program and silences the stories told by the girls themselves. By doing this, the program continues to repeat the stereotypical imageries about girls, substance use and violent behavior. This is even more alarming because the program tries to portrait itself as more of a documentary than a reality television program. Cultural products can have deep impact on the rules and norms surrounding us, this is why it is important to critically study cultural products like *Kakola*.

Keywords: representation, narrative, reality television

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Teoreettinen tausta	2
2.1 Representaation politiikka.....	3
2.2 Kertojan valta.....	5
2.3 Dokumentit ja tositelevisio	7
2.4 Scared Straight	10
3 Narratiivinen tutkimus	11
3.1 Tarinan juoni	13
3.2 Identiteetti tarinallisena luomuksena	14
3.3 Kulttuuriset mallitarinat	15
3.4 Rikollisuuteen liittyvät mallitarinat ja roolit.....	17
4 Tutkimusprosessi	20
4.1 Kakola-ohjelma.....	20
4.2 Tutkimustehtävä.....	21
4.3 Miten lähestyä tehtävää.....	23
4.4 Ohjelman katsominen ja aineiston rajaaminen	24
Tiivistykset.....	25
4.6 Eettisiä kysymyksiä.....	26
5 Aineiston temaattinen tulkinta	28
5.1 Pikkutytön puolesta toiset tekee valinnat.....	30
5.2 Siin vaiheessa kun mä tappelen, niin mua ei kiinnosta mitä siinä tapahtuu	32
5.3 Tyttö on niin solmussa	36
5.4 Pidä sun unelmista kiinni	39
5.5 Kun ihminen epätoivoissaan etsii rakkautta, niin se on aina vähän sokea.....	40
5.6 Mentorien tarjoama mallitarina.....	43
6 Toinen näkökulma.....	46

6.1 Vaihtoehtoiset tarinat tytöille.....	46
6.2 Mitä ei esitetä?	49
6.3 Elämänmuutos ja mallitarinat	53
6.4 Tarinoiden syy-seuraussuhteet.....	55
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	57
7.1 Ohjelman yhteiskunnallinen merkitys	57
7.2 Millaisia merkityksiä päihteet ja väkivalta Kakola-ohjelmassa saivat?.....	59
7.3 Ohjelman tarjoamat mallitarinat ja roolit.....	61
8 Lopuksi.....	63
LÄHTEET	66

1 Johdanto

Vuonna 2010 TV2:ssa esitettiin Kakola-nimistä tositelevisio-ohjelmaa, jossa joukko poikia suljetaan toiminnasta poistuneeseen vankilaan, Turun Kakolaan. Vuonna 2012 ohjelmaa jatkettiin toisella tuotantokaudella, jossa Kakolaan suljettiin tyttöjä. Yle esittelee ohjelmaa seuraavasti: ”Kuusi rötöstelevää tyttöä saa kahdeksan päivän ajan kokea, millaista elämä kaltereiden takana on. Tarkoituksena on saada heidät hylkäämään rikokset ja välttämään oikea vankila” (Kakola, TV-opas).

Kakola-ohjelma aiheutti ilmestyessään keskustelua lehdissä ja internetin keskustelupalstoilla (esim. Ylitalo 2012). Asiantuntijoiden mielestä ohjelma oli epäeettinen ja leimaava, eikä se tuonut esille yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttivat rikollisen käytöksen taustalla. Tuottajien mielestä ohjelmaan ei liittynyt eettisiä ongelmia ja he näkivät sen ”televisiomaisena tapana” herättää yhteiskunnallista keskustelua tärkeästä aiheesta. (STT, 2010.) Helsingin Sanomien mielipidepalstalla lastensuojelun ja hallinto-oikeuden asiantuntijat Elina Pekkarinen ja Timo Harrikari vaativat ohjelman lopettamista, koska se loukkaa lasten oikeuksien sopimusta (Harrikari & Pekkarinen 2010). Myös tutkija Ville Hinkkanen ja oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen suunnittelija Mikko Aaltonen (Aaltonen & Hinkkanen 2010) totesivat Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessa, etteivät Kakola-ohjelmien kaltaiset pelotteluun perustuvat ohjelmat vähennä nuorten rikollisuutta, vaan itse asiassa tutkimusten mukaan lisäävät sitä. Aaltonen ja Hinkkanen viittaavat kirjoituksessaan Yhdysvalloissa tehtyyn Scared Straight -ohjelmaan ja siitä myöhemmin tehtyihin tutkimuksiin. Ohjelman tuottajat ja ohjelmapäällikkö (Järvinen & Heino & Aflatuni 2010) kiistävät vastineessaan ohjelman samankaltaisuuden Scared Straight -ohjelmaan tai muihin pelotteluohjelmiin.

Nuorten rikollisuus on laskenut 1990-luvun jälkeen, myös nuorten omat asenteet rikollisuutta kohtaan ovat muuttuneet kielteisempään suuntaan (Salmi 2012, 1–4; Honkatukia & Kivivuori 2006, 8–9, 18–21). Rikollisen toiminnan laskusta huolimatta rikosuutisointi ja väkivaltaviihteen kuluttaminen ovat kasvaneet. Tällaisilla kulttuurisilla tuotteilla voi olla oma itsenäinen osuutensa rikollisuuden ja rikoskontrollin selittämisessä. Rikosmedialla ja uutisoinnilla voi olla merkittävä rooli kontrolli- ja uhkakuvapolitiikan muotoutumisessa. Rikosviihteen ja -uutisoinnin lisääntyminen voi viedä eteenpäin pelon ilmapiiriä ja vaatimuksia kontrollin koventamisesta. (Mt., 8–9). Janne Kivivuori (mt., 17) kysyy, meillä on edes käsite ”nuorisoriikollisuus”, muttei ”aikuis-” tai ”vanhuusrikollisuutta”? Kivivuori spekuloi tämän kenties johtuvan siitä, että keski-ikäiset ja vanhukset määrittelevät sen, mitä asioita pidetään erityisen huomion arvoisina ja keitä erityisesti on syytä kontrolloida.

Sekä ”nuoriso”, että ”rikollisuus” ovat käsitteinä kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä. Nuoruudeksi useimmiten ymmärretään aika, joka sijoittuu jonnekin lapsuuden ja aikuisuuden välimaastoon. Tarkka määritelmä kuitenkin vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Myös rikollisuus on haastava käsite. Yksinkertaisimmillaan se voi tarkoittaa toimintaa, jonka laki kieltää. Toisaalta osa toiminnasta, esimerkiksi alkoholin juominen, on laitonta vain lapsille ja nuorille. Lasten ja nuorten kohdalla puhutaan usein myös ei-toivottavasta tai epäsosiaalisesta käytöksestä. Tällöin toiminta ei välttämättä ole suoranaisesti laitonta, muttei myöskään vastaa yleisesti hyväksyttävänä pidettyjä normeja. Käsitteet ja määritelmät ovat muuttuneet ajan myötä, mutta pelko nuorten kontrolloimattomasta käytöksestä on toistuva teema. Usein ajatellaan, että ratkaisu nuorten käytökseen löytyy ”vanhoista hyvistä ajoista”, jolloin nuoret vielä tiesivät paikkansa ja yhteiskunnassa vallitsi rauha ja järjestys. Kenties nuorison käytökseen kohdistetut pelot kätkevätkin taakseen yleisemmän huolen yhteiskunnan muutoksesta tai sosiaalisista ongelmista. (Muncie 2004, 53–79.)

Rikokset, erityisesti tyttöjen tekemät rikokset, herättävät ihmisissä vahvoja moraalitunteita. Vahvojen tunteiden syntyminen johtuu siitä, että rikosten on perinteisesti nähty kuuluvan pikemminkin poikien ja miesten maailmaan. Poikien tekemät rikokset voidaan helposti ohittaa toteamalla poikien olevan poikia, kun taas nykytyttöjen usein lisääntyneeksi oletettu rikollisuus herättää huolta, paitsi tyttöjen omasta, myös koko kansakunnan tulevaisuudesta. Tyttöjen pelätään miehistyvän ja hylkäävän perinteinen naisen vastuullinen hoivarooli. Tällaisen roolimutoksen pelätään horjuttavan koko yhteiskunnan moraalista järjestystä. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1).

2 Teoreettinen tausta

Käytän sosiaalista konstruktionismia metateoreettisena pohjana, jota vasten rakennan tarkempaa teoreettista ja metodista lähestymistapaa tutkielman aiheeseeni. Sosiaalinen konstruktionismi on laaja kattokäsite, joka pitää sisällään erilaisia tutkimus- ja ajatussuuntia. Olennaista on ajatus tiedon historiallisesta ja kulttuurisesta sidonnaisuudesta. Tavoittaaksemme olennaista tietoa sosiaalisesta elämästä, meidän tulee tarkastella sosiaalista, poliittista ja taloudellista todellisuutta pelkän yksilön sijaan. Ei kannata etsiä lopullisia ja pysyviä totuuksia elämästä tai yhteiskunnasta, koska sosiaalisen elämän ainoa pysyvä ominaisuus on jatkuva muutos. Lopullisten totuuksien sijaan voimme ainoastaan tarkastella maailmaa sellaisena kuin se nyt meille näyttäytyy. (Gergen 1973, 309–320.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto muodostuu ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Näin ollen se, mitä pidämme totuutena, on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Kieli ja diskurssit, eli tietynlainen

tapa ajatella ja puhua, nähdään vallankäytön välineinä. Käsitteet ja diskurssit rakentuvat sosiaalisissa suhteissa ja institutionaalisissa käytännöissä. Niillä, joilla on valtaa vaikuttaa kulloinkin vallitsevaan ja käytössä olevaan kielenkäyttöön, on myös valta vaikuttaa ihmisten tapaan toimia ja ajatella. (Burr 2003, 1–5, 22–23.)

Kanadalaisen filosofin Ian Hackingin (2009, 13–21) mukaan kriitikot ovat pitäneet sosiaalista konstruktionismia muoti-ilmiönä ja syyttäneet sitä soveltaneita tutkijoita relativismista. Hacking ei vastaa edellä mainittuun kritiikkiin määrittelemällä, mitä sosiaalinen konstruktionismi on, vaan kysymällä mikä on sosiaalikonstruktionistisen analyysin ydin ja tarkoitus. Hackingin mukaan sosiaalisen konstruktionismin ensisijainen tarkoitus on tietoisuuden lisääminen.

Jos tutkimukseni laajempi teoreettinen pohja löytyy sosiaalisesta konstruktionismista, niin tutkimusotteeni on narratiivinen. Narratiivinen tutkimusote voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehyyksi, jonka ydin on siinä, että huomio kiinnitetään kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten tuottajina ja välittäjinä (Heikkinen, Huttunen & Kakkori 1999, 39). Kuten jo todettu, narratiivisuus ja sosiaalinen konstruktionismi yhdistetään usein läheisesti toisiinsa ja narratiivisuutta onkin kritisoitu samoista lähtökohdista kuin sosiaalista konstruktionismia (Heikkinen, Huttunen & Kakkori 1999; Hyvärinen 2004). Voidaanko narratiivisella tutkimuksella löytää pätevää tietoa vai uppoammeko äärimmäisen relativismin suohon, jossa mikä tahansa ”tieto” on yhtä puolustettavissa ja jokainen ”totuus” käy siinä missä jokin muukin. Tulen palamaan näihin tietämisen tapoja koskeviin kysymyksiin luvussa kolme, jossa esittelen Jerome Brunerin (1986, 1987) fabulan, sjujezin ja forman käsitteet sekä erottelen pragmaattisen ja narratiivisen tietämisen eroja.

2.1 Representaation politiikka

Representaatiot, eli vaikkapa televisio-ohjelmat, elämäkerrat tai taideteokset, voidaan Stuart Hallin (2013, 10–11) mukaan ymmärtää tiivistetysti kolmella erilaisella tavalla: refleksiivisesti, intentionaalisesti tai konstruktionistisesti. Refleksiivisessä tavassa ajatellaan, että maailmassa on tietynlaisia olemassa olevia asioita, joita representaatiot heijastavat. Totuudenmukainen representaatio siis heijastaa kohdettaan mahdollisimman tarkasti. Intentionaalinen näkökulma on vastakkainen refleksiiviselle, representaatiot eivät kuvaa todellisuutta, vaan sitä mitä tekijä haluaa niiden kuvaavan.

Konstruktionistinen näkökulma erottaa toisistaan materiaalisen todellisuuden ja representaatiot, jotka antavat merkityksiä tälle todellisuudelle. Jos ajattelemmme representaation rakentavan todellisuutta,

voimme pohtia, millaisen kuvan todellisuudesta se rakentaa ja millä keinoin. Representaation käsitteen kautta voidaan pohtia esimerkiksi sitä, millä tavoin erilaiset mediat esittävät ja tuottavat todellisuutta. Tämän lisäksi representaation käsitteen avulla tutkimus voidaan kytkeä osaksi laajempia teoreettisia pohdintoja esimerkiksi sukupuolesta ja ideologiasta. Kiinnostava kysymys onkin, millaisia keinoja esimerkiksi televisio-ohjelma käyttää *antaakseen vaikutelman*, että se *esittää* todellisuutta. (Seppänen 2005, 77–78, 95.)

Representaatioiden konstruktionistista ymmärtämistä on kritisoitu samoista lähtökohdista kuin sosiaalista konstruktioinismia tai narratiivisuutta. Kriitikoiden mukaan konstruktionimin keinoin ei kyetä käsittelemään esimerkiksi sitä, onko jokin väitelause totta vai ei. Yhdyn Seppäsen (2005, 95–96) näkemykseen siitä, että sisältämistään filosofisista paradokseista huolimatta konstruktionistinen näkökulma tarjoaa monipuolisemman työkalun representaatioiden tarkasteluun kuin esimerkiksi edellä mainitut refleksiiviset tai intentionaaliset näkökulmat.

Viestinnän tutkija Juha Herkmanin (2007, 80–84) mukaan representaatio ei ole asioiden viatonta esittämistä yksi yhteen sellaisina kuin ne ovat, vaan kysymys on uudelleen esittämisestä. Representaatio on aina vaillinainen ja valikoitu esitys todellisuudesta. Koska representaatioiden tuottamisessa tehdään valintoja, niiden voidaan ajatella edustavan ja edistävän jotakin näkemystä toisen kustannuksella. Koska median ja viihteen tuottamiin representaatioihin liittyy valta esittää asiat tietyllä tavalla, niillä on myös poliittista merkitystä. Esityskäytännöt säätelevät sitä, missä valossa mikäkin ilmiö, asia tai ihmisryhmä julkisuudessa esitetään ja kuka saa näkemyksensä julkisuudessa esille. Esitykset eivät ole irrallisia ympäröivästä todellisuudesta, vaan limittyvät yhteen yhteiskunnallisten kysymysten, politiikan ja talouden kanssa. Esitykset ovat osana hyväksikäytössä, riistossa ja resurssien epätasaisessa jakautumisessa ihmisryhmien välillä. Esitykset vaikuttavat edellä mainittuihin asioihin joko tukemalla tai haastamalla eriarvoisuuteen pohjautuvia valtasuhteita. Monesti kulttuurin ja median valtavirrassa asiat esitetään niin, että ne tukevat vallitsevaa järjestystä vahvistamalla tiettyjä mielikuvia. Toisaalta vallitsevaa järjestystä voidaan myös haastaa esittämällä asiat toisin. Usein radikaalisti poikkeavat esitykset tosin pääsevät esille vain niille varatuissa vaihtoehtoisissa esityskanavissa.

Kehystämisellä tarkoitetaan sitä valintojen ja muokkaamisen prosessia, jonka avulla mediaesityksiä tuotetaan. Journalistit muokkaavat ja jäsentävät maailman tapahtumia vakiintuneilla tavoilla. Kehystämiseen kuuluvat erilaiset kielelliset, visuaaliset ja äänelliset keinot, joilla maailman tapahtumista rakennetaan tietynlainen kuva. Se on siis yksi representaation politiikan keskeisistä keinoista. Kehystäminen voidaan nähdä myös kontekstin rakentamisena representoitaville asioille.

Kehyistäminen on yksi osoitus median vallasta määritellä julkisuuden puheenaiheita, ja juuri tästä syystä monet yhteiskunnalliset toimijat yrittävät saada omat kehystyksensä läpi mediassa. (Seppänen & Väliverronen 2013, 97, 99.) Voidaan myös ajatella, että representaatiot tarjoavat katsojalle tirkistelykanavan maailmaan, johon hän ei muuten näkisi. Jos representaatiota ajatellaan tirkistelykanavana, esiin nousevat erityisesti kysymykset representaation politiikasta ja vallasta. Kenen lähtökohdista representaatio rakennetaan? Kenellä on välineet rakentaa representaatioita? Miten kuvauksen kohteena olevat voivat vaikuttaa omaan näkyvyyteensä? (Seppänen 2005, 82–83.)

Olen tietoisesti päättänyt käyttää mediatutkimuksesta tuttua representaation käsitettä, koska koen sen avulla helpommaksi lähestyä tutkimustehtävääni liittyvää yhteiskunnallisen vallankäytön teemaa.

2.2 Kertojan valta

Tarinat ovat diskursseja ja diskursseihin liittyy aina valta. Osallistumme kaikki tarinoiden kertomiseen sekä yksityisesti että julkisesti. Nykyään, viestinnän ja median muutoksen kautta, yksityisen ja julkisen välinen kynnys on madaltunut. Tositelevisio on yksi esimerkki tällaisesta kehityksestä. Vaikka me kaikki osallistumme tarinoiden kertomiseen, nousevat silti toiset tarinat näkyvämpään asemaan kuin toiset. Mahdollisuudet tarinoiden näkyväksi tekemiseen eivät edelleenkään ole tasaisesti jakautuneet. Käsittelen seuraavaksi eri toimijoiden valtaa kertoa tarinoita ja luoda diskursseja.

Louis Althusserin (1984, 99–113) mukaan ideologia on olennainen osa mitä tahansa yhteiskuntajärjestystä. Toivotunlaisen järjestyksen ylläpitämisen kannalta on olennaista, että ihmiset noudattavat tiettyjä normeja ja sääntöjä. Nämä normit ja säännöt ihmiset omaksuvat ideologian kautta. Ideologiaa on oikeastaan kaikki, mitä pidetään itsestään selvänä ja normaalina. Ideologiaa, ja tätä kautta myös toivottuja normeja ja sääntöjä, ylläpidetään ja päivitetään ideologisissa valtiokoneistoissa. Ideologisia valtiokoneistoja ovat esimerkiksi koulutukselliset ja uskonnolliset instituutiot, televisio, radio ja lehdistö.

Soveltaakseni Althusserin teoriaa, voisin todeta, että ideologia on yhtä kuin tarina. Ideologiat, olivatpa ne sitten uskonnollisia tai poliittisia, ovat samalla myös tarinoita. Jos tarina on huono, ei ideologiakaan vetoa ihmisiin. Ideologiat kilpailevat keskenään sillä, kenellä on paras ja vetoavin tarina. Hyvän tarinan kautta ihmisille tulee halu omaksua ja noudattaa tarinan heijastamia arvoja ja normeja. Ideologiset valtiokoneistot ovat siis tarinakoneistoja. Ne tuottavat ja toistavat ideologiaa tukevia tarinoita.

Vallan legitimitetti perustuu siihen, että ihmiset uskovat toisilla olevan valtaa. Tästä näkökulmasta median vallassa on kyse ennen kaikkea uskosta siihen, että media on merkittävä voima yhteiskunnassa ja että yhteiskunnallista valtaa käyttävien tulee mukautua median muokkaamaan toimintaympäristöön (Seppänen & Väliaverron 2013, 178.) Tammikuussa 2014 julkaistun gallupin mukaan suomalaiset luottavat yhteiskunnallisista instituutioista eniten presidenttiin ja tiedotusvälineisiin (Rantanen 2014). Kansalaisten osoittaman luottamus viittaa siihen, että medialla todellakin on valtaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikkojen sekä muiden valtaa käyttävien kannattaa myös huomioda tämä. Median valta ja kansalaisten luottamus mediaan tekevät myös rikosuutisoinnista ja Kakolan kaltaisista ohjelmista yhteiskunnallisesti merkittäviä.

Kuuluisa esimerkki rikosuutisoinnin merkityksestä on niin kutsuttu Bulgerin-tapaus Britanniassa 1990-luvulla, jossa kaksi 10-vuotiasta poikaa kiduttivat ja lopulta murhasivat 2-vuotiaan James Bulgerin. Media kutsui kahta poikaa muun muassa ”hirviöiksi”, ”luonnonoikeiksi”, ”puhtaasti pahoiksi” ja ”saatanan jälkeläisiksi”. Myöhemmin media uutisoi poikien nauttivan ”luksus-elämää” laitoksessa, johon heidät oli tuomittu. Uutisoinnin seurauksena Britanniassa kasvoi huoli yleisestä moraalin rappeutumisesta, nuorten ja lasten käytöksestä sekä liian kevyistä rangaistuksista. Poikien saamat tuomiot kovenivat eri oikeusasteissa lopulta 15 vuodeksi, mikä oli osittain Sun-lehden masinoiman painostuskampanjan tulosta. Tapauksen jälkeen kaikki poliittiset puolueet sekä oikeuslaitos julistivat erilaisia tiukennettuja tapoja puuttua nuorison käytökseen. (Muncie 2004, 3–7.) Tulen jäljempänä esittelemään myös tapauksia, joissa Kakolan kaltaiseen formaattiin perustuvat ohjelmat ovat vaikuttaneet poliittiseen päätöksentekoon ja rikoksentorjuntaohjelmiin.

Bulgerin-tapaus on myös esimerkki median (nykyään myös sosiaalisen median) vallasta lyödä pitkäaikaisia leimoja yksilöihin ja ryhmiin. Bulgerin-tapauksesta on jo yli 20 vuotta, mutta kahden murhaan syyllistyneen pojan nimet (John Venables ja Robert Thompson) tulevat Googlessa heti toisena ehdotuksena hakusanoilla ”john v” tai ”robert t”. Julkisuudessa kerran kerrotut tarinat voivat leimata yksilön tai ryhmän pysyvästi. Sähköisen viestinnän aikana tarinat eivät myöskään painu unholaan, kun lehdet heitetään roskeen, vaan ne saattavat jatkaa elämäänsä internetin syövereissä pulpahtaakseen pinnalle aina uudelleen.

Median valtaa pohtiessa täytyy nostaa esille myös tuotannon merkitys. Esimerkiksi uutislähetystä seurattaessa on helppoa tarkkailla ankkureiden työskentelyä tai kuvallisia leikkauksia, mutta se, millä tavoin tietyt asiat ovat toimituksessa valikoituneet uutisiksi tai millaista keskustelua niistä on käyty, jää yleisölle näkymättömäksi. Tuotannon tutkiminen on tärkeää, koska sitä kautta voidaan ymmärtää, miksi julkisuuden kuvastot ovat juuri sellaisia kuin ovat. Tuotannossa vaikuttavat kulttuuriset

jäsennykset, säännöt, tottumukset ja ammattinormit. Tuotantoa tutkimalla voimme myös ymmärtää, millaisia ideologioita ja myyttejä tuotannossa toimii ja miten ne välittyvät, jos välittyvät, osaksi itse esitystä. (Seppänen 2005, 215.)

Tositelevisio-ohjelman esiintyjät tuottavat omalla toiminnallaan merkityksiä ja tarinoita. Tositelevisio, kuten muunkin television, yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että esiintymistä rajoittavat tuotannollinen konteksti ja sen mahdollistamat roolit. Asettuessaan rooliin, subjekti menettää osan vapaudestaan. Hän voi tietoisesti tuoda esiintymiseensä uusia ulottuvuuksia, mutta hän ei koskaan täysin vastaa kokonaisuudesta, vaan television välineenä ja representaatiokoneistona luomalla kontekstilla ja myös vastaanottajan oletetuilla tai aktuaalisilla tulkinnoilla on suuri merkitys. (Hakola 2006, 123–124.)

Suomessa tuotantoon liittyy myös median keskittyminen. Ylellä oli yksinoikeus televisiotoimintaan 1990-luvun alkuun saakka. Monopolin taustalla oli ideaali joukkoviestinnän tehtävästä demokratian ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien lisääjänä. Ylen monopolin purkamista ja kaupallisten kanavien esiinmarssia on seurannut median keskittyminen kahden mediakonsernin, Sanoma WSOY:n ja Alma Median, käsiin. Kaupallinen media elää samassa tilanteessa kuin mikä tahansa tavaroita valmistava teollisuuden haara: mediasisältöjä tuotetaan markkinoille, jossa niitä ostetaan ja myydään. Markkinoilla toimii kysynnän ja tarjonnan laki. Keskeinen pyrkimys on maksimoida taloudellinen voitto, mikä voidaan tehdä esimerkiksi pitämällä tuotantokustannuksia mahdollisimman alhaalla. (Seppänen 2005, 219–225.) Tositelevisio on taloudellisesti erityisen kannattavaa, koska tuotannon kustannukset ovat alhaiset. Rahoitustaustastaan huolimatta, myös Ylen kanavat kamppailevat samoista katsojista kaupallisten kanavien kanssa. Kaupallisen ja ei-kaupallisen median rajat voivat muutenkin olla hämärät. Esimerkiksi tuotantoyhtiö Shine, jolta Yle on ostanut Kakola-formaatin, on yksi maailman suurimmista kansainvälisistä kaupallisista tuotantoyhtiöistä.

2.3 Dokumentit ja tositelevisio

Dokumentteihin liitetään tietty oletusarvo todellisuuden kuvaamisesta. Dokumenttien tarkoitus on esittää todellisia olemassa olevia asioita eikä keksittyjä asioita kuten fiktion. Fiktion ja ei-fiktion välinen erottelu perustuu siihen, että toinen on ”keksitty” ja toinen ”todellista”. Molemmat kuitenkin tuottavat representaatioita. (Bonner 2013, 60).

Juha Herkmanin (2007, 65–68) mukaan mediassa ovat 2000-luvulla yleistyneet erityisesti sellaiset kuvakäytännöt, jotka pyrkivät viittaamaan hyvin konkreettisesti kuvien takana piilevään

todellisuuteen. Esimerkkejä tällaisesta kuvankäytöstä ovat suorana tulevat livekuvat, lehdissä käytetyt kuvankaappaukset televisio-uutisista, blogit ja tositelevisio. Tällaiset visuaalisen kulttuurin keinot vetoavat julkaistun materiaalin autenttisuuteen, joka toimii eräänlaisena todistusarvona. Tositelevisio sekä internetin keskustelupalstat, blogit ja kuvagalleriat ovat osa ilmiötä, jossa tavallisuudesta ja arjesta tehdään julkista.

Konstruktionistiseen näkökulmaan viitaten voidaan todeta, etteivät dokumentit ole vain todellisuuden tallentamista, vaan todellisuuden luovaa käsittelyä. Käsittelyssäkin on löydettävissä useampia tasoja. Tekijä voi lähestyä todellisuutta monesta eri näkökulmasta ja samalla voidaan tuottaa loputon määrä erilaisia todellisuuden kuvia. Tekijä ei ole ainoa, joka vaikuttaa todellisuuden kuvaan, myös katsoja tuo siihen oman osuutensa. Tekijä kutsuu katsojan katsomaan todellisuudesta luomaansa kuvaa tietystä valitsemastaan näkökulmasta. Katsoja taas tulkitsee kuvaa omista kokemuksistaan käsin. Katsojan ja kuvan välille virittyy kytkös, jossa filmille tallennettu maailman liike yhdistyy katsojan kokemuksiin ja jossa molemmat voivat muotoutua uudestaan. (Hongisto 2006, 49–52, 57–62.) Dokumentit ja tositelevisio eivät tuo ”todellisuutta” katsojien koteihin, ne tuovat vain yhden näkemyksen todellisuudesta (Friedman 2002, 10).

Tositelevision sisälle mahtuu useita erilaisia genrejä (esimerkiksi dokudraama tai dokusaippua), joiden välinen rajanveto voi olla hankalaa. Dokudraamassa näyteltyt hahmot esittävät todellisuudessa tapahtuneita asioita, eli se on todellisten tapahtumien dramatisoitua esittämistä. Toisaalta myös TV2:ssa esitetty *Teiniäidit*-ohjelma on luokiteltu dokudraamaksi (Leminen 2012). *Teniäideissä* ei ole käytetty näyttelijöitä, vaan seurataan todellisten nuorten äitien elämää. Genren määritelmät voivat siis olla häilyviä. Yhdistävänä tekijänä dokudraamoille on se, että ne käsittelevät yhteiskunnallisina ja poliittisina pidettyjä aiheita. (Bonner 2013, 80–88.) Dokudraaman kehittyessä 1950-luvulla Britanniassa, sen tekijät ajattelivat antavansa äänen heikommassa asemassa oleville kansanosille, kuten esimerkiksi työväelle ja yksinhuoltajille. Usein poliittisesti vasemmalla olleet tekijät ajoivat poliittista agendaa dokudraamojen kautta. Dokudraamassa voi olla epäselvää, mikä osuus on todellisuudessa tapahtuneiden asioiden esittämistä ja mikä tarinankerrontaa. Katsojat eivät välttämättä tunnista esitetäänkö heille tiettyä näkökulmaa tai mielipidettä, vai tosiasioiden kuvausta. (Biressi & Nunn 2005, 52–58.)

Mutta mikä erottaa dokumentin ja tositelevisio, ja onko Kakola tositelevisiota? On väitetty, että dokumentteja erottaa tositelevisiosta sen tavoite opettaa tai informoida katsojia jostakin, kun taas tositelevisio ensisijaiseksi tehtäväksi ajatellaan katsojien viihdyttäminen. Vaikka dokumentit voivat olla yhtä kiinnostuneita ihmisten yksityis- ja intiimielämästä kuin tositelevisio-ohjelmat, on niiden

kuitenkin tulkittu ajavan kuvaamansa kohteen, ryhmän tai yhteiskunnan etua laajemmin. Dokumentti on ikään kuin nostettu eettiselle ja moraaliselle jalustalle, jossa se on korkeammalla kuin tositelevisio. Dokumenteilla ajatellaan olevan sosiaalista painoarvoa, kun taas tositelevisio on ensisijaisesti viihdettä. (Bonner 2013, 81; Murray 2004, 43; Hill 2005, 17–19.)

Edellä kuvattu genrejen erottelu ei kuitenkaan ole ongelmaton. Monet tositelevisio-ohjelmat voivat myös käsitellä sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäviä aiheita. Esimerkiksi yhdysvaltalainen *The Real World* -dokusaippua nosti esille seksuaalisuuteen ja etnisyyteen liittyviä aiheita. Sosiaalista ja yhteiskunnallista merkittävyyttä ei voida kuitenkaan empiirisesti mitata, ja on myös aiheellista kysyä, rajaavatko viihdyttävyys ja sosiaalinen merkittävyys toisensa pois. Myös televisiokanavat vaikuttavat erilaisin keinoin siihen, millaisena ne haluavat katsojien ohjelmat näkevän ja millaista yleisöä ne haluavat ohjelmillaan tavoitella. Eri kanaville on voitu myydä sama ohjelma ja kanavat ovat ajatelleet voivansa muokata sen omille katsojakunnilleen sopivaksi korostamalla erilaisia asioita ohjelmassa. Esimerkiksi ohjelma *American High* myytiin sekä Fox-kanavalle että PBS-kanavalle. Fox on tunnettu provokatiivisista ja nuoriin vetoavista ohjelmistaan, joten se korosti *American High*'n olevan ennen kaikkea täysin uudenlainen ja ”todellinen” tositelevisio-ohjelma. PBS on taas tunnettu laadukkaina pidetyistä ohjelmistaan, joten se korosti kyseessä olevan dokumentaarinen ja opettavainen ohjelma, joka tarjoaa nuorille terapeutista samaistumisen kohdetta ja vanhemmille sekä opettajille sekä dokumentaarisen näkökulman nuorten elämään, jota voidaan hyödyntää myös opetuksessa ja kasvatuksessa. (Murray 2004, 45–48.) Ero dokumentin ja tositelevision välillä voi siis olla kiinni ainoastaan määrittelijästä. Kiinnostava kysymys onkin, miksi tietyt ohjelmat määritellään dokumenteiksi ja toiset taas tositelevisioksi.

Nostin *American High*'n esille, koska se herätti itselleni kysymyksen siitä, millaisena Yle ja muut ohjelman yhteistyötahot (kuten esimerkiksi Opetushallitus ja Suomen vanhempainliitto) haluavat yleisön ohjelmaa tulkitsevan? Haluavatko ne yleisön ajattelevan Kakolan olevan dokumenttia vai tositelevisiota? Ylen kanavia on Suomessa totuttu pitämään laadukasta ohjelmaa tarjoavina kanavina, joilta tulee suhteessa enemmän uutis-, kulttuuri-, asia- ja ajankohtaisohjelmia verrattuna kaupallisiin kanaviin (Autio 2013). Kakola-ohjelmasta on myös luotu internetsivut, joilla on opettajien ja vanhempien käyttöön tarkoitettua materiaalia. Näitä seikkoja vasten voisi olettaa, että Yle ja yhteistyökumppanit haluaisivat yleisön katsovan ohjelmaa paremminkin dokumenttina kuin tositelevisiona. Miksi näin? Kuten edellä mainittu: dokumenttien sosiaalista arvoa on pidetty korkeampana kuin tositelevision ja niiden on myös ajateltu esittävän todellisuutta ”aidommin” kuin tositelevision. Voidaanko siis ajatella, että Yle ja yhteistyökumppanit haluavat katsojien tulkitsevan Kakola-ohjelmaa ”aitona” kuvauksena tyttöjen elämästä?

Katja Valaskivi (2006, 265–281) nostaa Ajankohtaisviihteen sukupuoli -artikkelissaan esille erilaisiin ohjelmagenreihin liitetyn sukupuoliasetelman. Maskuliinisuus on liitetty vakaviin asiaohjelmiin ja feminiinisyys kepeään viihteeseen. Ohjelmien jaottelu ”faktaan” ja ”fiktioon” on myös ollut hierarkkinen: informatiivisia asiaohjelmia on pidetty tärkeämpinä kuin fiktiivisiä viihdeohjelmia. Ohjelmien on tullut informoida kansalaisia, jotta he saavat riittävät tiedot osallistuakseen demokraattiseen päätöksentekoon. Julkisen palvelun (Yle) tehtävänä on ollut taata informatiivisten lajityyppien tarjoaminen kansalaisille. Valaskiven (mt., 269) mukaan vuosituhatluvun vaihteen televisiota koskevassa keskustelussa ”viihteellistyminen” uhkaa ”vakavaa julkista palvelua”. Vaikka viihdettä on toisinaan ylenkatsottu ja pidetty jopa uhkana, on viihdettä pidetty myös tarpeellisena valistuksen välineenä. Erityisen tärkeänä välineenä viihdettä on pidetty naisten, lasten ja muiden erityisryhmien valistamisessa. Tällaisissa ohjelmissa on Valaskiven (mt., 276) mukaan usein yhdistetty faktaa ja fiktiota.

2.4 Scared Straight

Katson tarpeelliseksi esitellä myös yhdysvaltalaisista Scared Straight! -dokumenttia sekä siitä seuranneita erilaisia ohjelmia, koska näitä ohjelmia voi pitää vankilaympäristöön sijoittuvien tositelevisio-ohjelmien alkuperäisenä mallina. Scared Straight -ohjelmista on tehty myös tutkimusta, jonka voi nähdä olennaisena myös myöhempien tositelevisio ja nuorisorikollisuuden torjunta-ohjelmien kannalta.

1970-luvulla aloitettiin Yhdysvalloissa Scared Straight -niminen nuorisorikollisuutta torjuva ohjelma, jossa New Jerseyyn vankilassa elinkautista istuvien vankien oli tarkoitus pelotella lain kanssa vaikeuksiin joutuneita nuoria. Elinkautista istuvat vangit pitivät nuorille suorasanaista puhuttelua, joissa he kuvailivat yksityiskohtaisesti vankilaelämää ja siihen liittyvää väkivaltaa. Ideana oli pelästyttää nuoret, jotta he eivät joutuisi elinkautista istuvien tavoin vankilaan. New Jerseyyn Scared Straight -rikoksensorjuntaohjelmasta tehtiin myös useita palkintoja voittanut Scared Straight! -niminen dokumentti, joka esitettiin vuonna 1979. Dokumentissa väitettiin, että 80-prosenttia ohjelmaan osallistuneista nuorista pidättäytyivät rikollisesta toiminnasta ohjelman jälkeen. Dokumentin seurauksena yli 30 osavaltiota Yhdysvalloissa ja useat muut valtiot (esimerkiksi Australia, Englanti ja Norja) alkoivat soveltaa Scared Straight -ohjelmaan perustuvia rikoksensorjuntaohjelmia. (Petrosino & Turpin-Petrosino & Fickenauer 2000, 356–357.)

Arnold Sharpiron Scared Straight! -dokumentista on seurannut myös muita samaan formaattiin perustuvia televisio-ohjelmia: Scared Straight! Another Story (1980), Scared Straight! 10 Years Later

(1987) ja Scared Straight! 20 Years Later (1999). Näissä kaikissa ohjaajan on toiminut Sharpiro, joka on tunnettu myös Rescue 911- ja Big Brother -ohjelmien tuottajana. Tammikuussa 2011 yhdysvaltalainen A&E-kanava esitteli uuden Beyond Scared Straight -sarjan. Uusimmasta Beyond Scared Straight -sarjasta on tehty neljä tuotantokautta vuosina 2011–2013. Ensimmäisen Scared Straight -dokumentin aikaan ei ollut käytettävissä luotettavaa tutkimustietoa siitä, mikä nuorisorikollisuudentorjunnassa toimii ja mikä taas ei. Myöhemmin Scared Straight -tyyppisistä pelotteluohjelmista tehdyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, ettei tämän kaltaisilla ohjelmilla ole nuorisorikollisuutta ehkäisevää vaikutusta ja ne saattavat jopa lisätä niihin osallistuvien nuorten rikollista käytöstä (esim. Petrosino & ym. 2000, 354–379). Myös Yhdysvaltain oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP), eli nuorisorikollisuuden ehkäisyyn ja torjuntaa erikoistunut yksikkö, toteaa pelotteluun perustuvat rikollisuudentorjuntaohjelmat toimimattomiksi eikä kannusta tällaisten ohjelmien käyttöön. (Vignati 2011; OJJDP 2011.)

Huolimatta ohjelmien toimimattomuuden ja jopa haitallisuuden osoittavasta tutkimuksesta, poliittiset päättäjät ovat Yhdysvalloissa olleet haluttomia lopettamaan pelotteluun perustuvia rikoksentorjuntaohjelmia. Petrosinon (2000, 367–369) mukaan poliitikot ovat olleet haluttomia käyttämään tutkimustietoa päätöstensä tukena. Vallalla olevassa yhteiskunnallisessa ja poliittisessa ilmapiirissä ihmiset haluavat rikollisuuteen puututtavan ”kovalla kädellä” ja yleisö pitää pelotteluohjelmista. Poliittisten päättäjien on helpompi pitää ohjelmat edelleen voimassa kuin riskeerata kannattajien menettäminen lopettamalla ohjelmat. Myös media rakastaa pelotteluohjelmia, koska ne saavat näistä hyviä jutunaiheita ja iskeviä otsikoita. Pelotteluohjelmia on myös perusteltu sillä, että niiden kautta vangit saavat mielekästä tekemistä ja ne ovat myös erittäin edullinen rikoksentorjuntamuoto valtiolle.

3 Narratiivinen tutkimus

Ihminen on olemukseltaan Homo narrans, kertova ihminen, ja tarina on hänen alkuperäinen tapansa viestiä. Ihmisen aivot eivät ole kehittyneet luolamiesajoilta niin paljon kuin voisimme olettaa, vaikka teknologinen kehitys ympärillämme on ollut huimaa. Vaikka tarjolla olisi lähes loputtomasti faktatietoa, ihmiset tuntevat edelleen vetoa tarinoihin ja yhteisölliseen tarinankerrontaan. (Torkki 2014, 2.) Tarinoiden ja niiden kertomisen katsotaan olevan olennainen osa ihmisyyttä. Ne erottavat ihmisen muista eläimistä. Ihmiset hahmottavat ympäröivää maailmaa, sen tapahtumia ja myös omaa identiteettiään rakentamalla, kertomalla ja kuuntelemalla tarinoita. (esim. Whitebrook 2001; Torkki 2014; Hyvärinen 2006.) Tieteessäkin kiinnostus maailman ja identiteettien rakentumiseen

kertomusten välityksellä on laajentunut siinä määrin, että kielellisen käänteen voi sanoa jatkuvan narratiivisena käänteinä (Heikkinen, Huttunen & Kakkori 1999, 39).

Kuten jo aiemmin totesin, narratiivisuutta voidaan pitää laajana metodisena viitekehyksenä. Matti Hyvärisen (2006, 1–2) mukaan pelkkä kertomusten kokoaminen ja niiden tutkiminen liittyen tiettyyn aiheeseen ei kuitenkaan riitä: Täytyy tutkia sitä, mitä kertomukset *tekevät*, miten ne osallistuvat kulttuurin, identiteettien ja poliittisten projektien muodostumiseen. Hyvärisen (mt., 2–4) mukaan kertomukseksi ei riitä ”kirja putosi lattialle”. Kertomuksessa täytyy olla vähintäänkin kaksi tapahtumaa, jotta jokin ehtisi muuttua. Kertomukselle olennaista on siis muutos. Kertomuksen täytyy välittää myös kokemusta. Ilman kokemusta kertomus supistuu raportoinniksi.

Myös Torkki (2014, 17–18) on samoilla jäljillä tarinan määrittelyn kanssa. Tarina on kaikkea sitä, mikä jonkin asian yhteydessä tuntuu merkitykselliseltä ja eteenpäin kertomisen arvoiselta. Tarina on merkitystä, ja tarina on tunnetta. Tarinoilla on syvälinen tehtävä. Emme ainoastaan välitä tarinoiden kautta tietoa, ne myös sitovat meidät aikaan ja paikkaan, kertovat keitä me olemme ja mistä tulemme. Rivien välissä tarinat välittävät arvoja ja ihanteita, ne kertovat meille, mikä on elämän tarkoitus. (mt., 6.) Vilma Hännisen (2002, 20) mukaan tarina on ajallinen kokonaisuus. Sillä on alku, keskikohta ja loppu. Tarinan keskeinen elementti on juoni. Juoni muodostaa kokonaisuuden, johon nähden erilliset osat saavat merkityksen. Tarina itse on abstraktio, jota voidaan soveltaa erilaisiin konkreettisiin sisältöihin ja joka voi saada erilaisia ilmaisumuotoja, esimerkiksi ”tuhkimotarina” on tällainen laajasti tunnettu abstraktio, joka voidaan siirtää erilaisiin yhteyksiin.

Narratiivisuus, tarina, tarinallisuus sekä kertomus ja kerronnallisuus esiintyvät usein suomalaisessa tutkimuksessa lomittain. Torkki (2014, 14) erottelee kertomuksen ja tarinan käsitteet ja käyttää itse nimenomaan tarinan käsitettä (vrt. Hyvärinen 2006, 1–3). Torkin (mt., 14) mukaan kertomus voi olla esimerkiksi isoäidin lapsenlapsilleen takkatulen ääressä kertoma kolmen tai viiden minuutin mittainen tapausten jatkumo, jolla on alku, keskikohta ja loppu, ja jokin juoni. Tarina viittaa Torkin mukaan johonkin suurempaan kuin yksittäiseen kertomukseen. Tarina on ikään kuin kertomusten tuolla puolen. Esimerkiksi Talvisodan tarinaksi ei yleensä mielletä 105 päivän tapahtumien luettelemista aikajärjestyksessä, vaan paremmin kaikkien niiden mielikuvien kokonaisuutta, jotka liitämme Talvisota-sanaan. Myös Vilma Hänninen (2002, 20) erottelee tarinan ja kertomuksen käsitteitä. Hännisen mukaan kertomuksen käsite viittaa tarinan esitykseen merkkien muodossa. Yleensä kertomus on kielellinen, mutta voi tapahtua myös vaikkapa elokuvan tai jopa yksittäisen kuvan avulla. Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita, eli se voidaan tulkita monella tavalla.

3.1 Tarinan juoni

Toiset tarinat tarttuvat ihmisten mieliin paremmin kuin toiset. Mieleen tarttuvimmissa tarinoissa toistuvat samat teemat läpi historian. Tällaisia merkittäviä teemoja on kutsuttu arkkityypeiksi. Ne ovat eräänlaisia ikivanhoja kerronnallisia kaavoja, joita mieleemme kuljettaa mukanaan. Arkkityyppejä ovat tietyt toistuvat hahmot, asetelmat ja juonikuviot. Esimerkiksi edellä mainitun tuhkimotarinan ”ryysyistä rikkauksiin” -teema kertoo kasvusta ja eteenpäin menemisestä, joka on koko ihmiskunnan kehittymisen kannalta olennainen teema. Kaksi muuta esimerkkiä tunnetuista tarinan arkkityypeistä ovat Daavidin ja Goljatin taistelu, jossa tarina pyhittää pienen ja tekee isosta konnan, sekä kapinallisen ja systeemin vastakkainasettelu, joka heijastaa ihmiskunnan ikuista ristiriitaa yksilön ja yhteisön tarpeiden välillä. Lähes kaikki median nykyään kertomat tarinat palautuvat näihin muutamaan arkkityyppiin. (Torkki 2014, 17–18, 41–46.)

Kuten jo todettu, tarina ei ole vain selonteko perättäisistä tapahtumista: tarinassa on aina juoni, joka sitoo tapahtumat yhteen. Tarinan peruskaavaan mahtuu lukemattomia mahdollisia juonia, ja niitä voidaan luokitella monin tavoin. Länsimaisessa tarinaperinteessä tunnettuja juonityyppejä ovat esimerkiksi komedia, sankaritarina, tragedia ja ironia. Komediasa lähtökohtana on yksilön halua tukahduttava yhteiskunta. Tämä ristiriita kärjistyy konfliktiksi, joka laukeaa välitilassa (esimerkiksi matka tai seikkailu), jossa normaalielämän säännöt raukeavat. Identiteetin kannalta kysymys on omien, piilossa olleiden tarpeiden ja mahdollisuuksien löytäminen. Komedian päähenkilö herättää sympatiaa inhimillisten heikkouksiensa ja halujensa takia. Sankaritarinassa ovat vastakkain hyvä ja paha, ja vastakkainasettelu ratkeaa taistelulla. Tarinan päähenkilö asettaa minuutensa ja omat kykynsä julkiseen testiin. Tragedia lähtökohta on sama kuin sankaritarinassa, mutta päähenkilö ei onnistu voittamaan pahuuden voimia. Tragediasa päähenkilö usein tietämättömyyttään tekee virheen. Tämä viattomuus herättää myötätuntoa katsojissa. Ironiasa kaikkien edellä kuvattujen tarinatyyppejen yksinkertaisuus asetetaan kyseenalaiseksi: mikään ei ole puhtaasti hyvää tai pahaa. Ironian päähenkilöllö ominaista on älyllisyys ja halu rikkoa rajoja, ja herättää ympäristössä hämmennystä. Edellä kuvattujen lisäksi juonityyppejä voidaan löytää muitakin. (Hänninen 2002, 95–96.)

Tarinan arkkityyppiin ja juoneen liittyviä käsitteitä ovat myös Jerome Brunerin (1986, 11–43; 1987) tulkitsemat venäläisten formalistien käsitteet *fabula*, *sjuzet* ja *forma*. Fabulaa edustavat ihmiselämän ikuiset teemat, kuten esimerkiksi syntymä ja kuolema, rakkaus ja seksuaalisuus, kasvaminen ja kamppailu. Sjuzet muodostaa juonen, johon fabulan ikuiset teemat sijoittuvat. Samat fabulat toistuvat kaikissa ihmisten kertomissa tarinoissa, mutta kiinnostavia niistä tulee hyvän juonen kautta. Forma on tarinan muoto tai genre. Tarina voi olla kirjoitettu tragediaksi, komediaksi, farssiksi tai vaikkapa kehityskertomukseksi. (Heikkinen & ym. 1999, 49–50.)

Brunerin fabulan, sjuzet'n ja forman sekä pragmaattisen ja narratiivisen tiedon käsitteet ottavat kantaa myös tarinan totuusarvosta käytyyn keskusteluun. Narratiivinen tieto on erilaista kuin pragmaattinen tieto. Pragmaattisen tiedon tavoite on vakuuttaa totuudesta, kun taas narratiivisen tiedon tavoite on vakuuttaa todellisuuden tuntuudesta. Formalla on olennainen osa vakuuttamisessa. Sujuzet'n tasolla tarinan tapahtumat eivät kenties ole totta, mutta tästä huolimatta tarina voi vakuuttaa fabulan tasolla. Vakuuttavuuteen vaikuttaa se, millaisessa formassa tarina on esitetty. (Bruner 1987, 11; Heikkinen & ym. 1999, 50.) Paradigmaattinen tieto soveltuu kategorisointiin ja käsitteellistämiseen, hyvään teorianmuodostukseen, tiukkaan analyysiin ja abstrahointiin. Narratiivinen tiedon muoto puolestaan soveltuu tietoisuuden ja kokemuksen maiseman kuvaukseen, jolloin inhimillinen, kokonaisvaltainen kokemus sekä ihmisen toiminnan ja ajattelun intentionaalisuus voidaan esittää. Narratiivisella tiedolla voidaan näin ollen tavoittaa jotain, joka ei olisi perinteisellä tutkimuksella mahdollista. (Heikkinen & ym. 1999, 4950.)

Kysymys tarinan formasta on kiinnostava myös aineistoni muodon kannalta. Tositelevisio genrenä on eräänlainen välimalli fiktion ja dokumentin välillä. Toisaalta tositelevision genreenkin mahtuu alalajeja ja niillä on omat esittämistapansa. Dokumentteja on perinteisesti arvostettu fiktiota enemmän juuri niiden totuusarvon vuoksi. Esittämisen muoto, forma, vaikuttaa siis televisiossakin vakuuttavuuteen ja arvostukseen.

3.2 Identiteetti tarinallisena luomuksena

Sosiaalinen konstruktionismi ei näe ihmistä pysyvänä, itsenäisesti ja yhteiskunnasta riippumattomasti muodostuneena yksilönä, vaan sirpaloituneena ja muuttavana kokonaisuutena, joka muodostuu ja muokkautuu sosiaalisessa elämässä. (Burr 2003, 104, 106–107.) Louis Althusser (1984) ja Michael Foucault (1980) pitivät yksilöä jopa pelkkänä ideologian tuottaman kuvitelmana. Myös narratiivinen lähestymistapa kuuluu tähän samaan ajatuslinjaan: sen mukaan identiteetti on tarinallinen luomus (Hänninen 2002, 60).

Kerromme itsestämme tarinoita sekä muille että itsellemme ja muut kertovat meistä tarinoita. Itsellemme kertoma, yksityinen tarina ei välttämättä ole sama muille kertomamme julkinen tarina. Identiteetin rakentamisessa tarinan kautta teemme myös valintoja, jotta tarina olisi yhtenäinen ja järkeenkäypä. Tietyt asiat sopivat tarinaamme, toiset taas karsiutuvat pois. Kuten identiteetti, myöskään tarina ei ole staattinen ja lopullinen. Tarinoita voidaan rakentaa uudelleen, korjata ja muuttaa esimerkiksi yhteisen muistelun kautta. (Whitebrook 2001, 22–24, 38–39.) Kaikkia sisäisiä tarinoita ei välttämättä haluta pukea kertomuksen muotoon, jotkin tarinat voiva tuntua liian

häpeällisiltä, kulttuurisesti torjutuilta tai kammottavilta. Kertomatta jättämisellä voidaan myös välttää sosiaalista sitoutumista tiettyyn tulkintaan omasta elämästä. Vain tietynlaisten tarinoiden kertominen, johtuen esimerkiksi sosiaalisesta paineesta, voi kuitenkin kaventaa ihmisen ymmärrystä itsestään ja elämästään. (Hänninen 2002, 57.)

Narratiivisessa tutkimuksessa yhteiskunnassa tarjolla olevista diskursseista voidaan käyttää nimitystä ”sosiaalinen tarinavaranto”. Sosiaalinen tarinavaranto pitää sisällään kaikki ne tarinat, joita ihmiset luovat sekä keskinäisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa että kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta (Hänninen 2002, 21). Identiteetin rakentamisessa voidaan taas puhua ”sisäisestä tarinasta”. Sisäinen tarina on prosessi, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia, erilaisia mahdollisuuksia sekä rajoja sosiaalisen tarinavarannon tarjoamien mallien kautta. Sisäinen tarina on julkisen ja yksityisen kohtaamisen prosessi, jossa syntyy uusia merkityksiä. Ihmisellä on useita sisäisiä tarinoita, joista osa voi olla jo päättäneitä. Tarinat voivat kulkea myös rinnakkain tai olla jopa ristiriitaisissa suhteissa keskenään. (Mt., 21–22.)

Jos elämän tapahtumat tai kokemukset vaativat uusien tarinoiden rakentamista, tulisi niiden suhteutua aiempaan elämäntarinaan mielekkäällä tavalla, ilman katkoksellisuutta tai häiritsevää ristiriitaa. Katkos elämäntarinassa ja tarve tarinan radikaaliin uudelleenrakentamiseen merkitsee elämänkriisiä. Tällaisia katkoksia pyritään ylittämään tarinan avulla. (Heikkinen & ym. 1999, 42–43.) Tarinan vahvuus on nimenomaan siinä, että se pystyy parsimaan kasaan ymmärrettävällä tavalla ristiriitaisen ja epäsointuisen maailman (ks. Ricoeur 2004). Sisäisen tarinan kertominen tulee erityisen tietoiseksi tällaisissa elämän kriisi ja katkoskohdissa. Ihminen pyrkii luomaan yllättäville tapahtumille syy-seuraussuhteita. Eräs perustavanlaatuinen syy-seuraussuhteiden jäsennyksen määre on se, missä määrin tapahtumien nähdään olevan ihmisen omien toimien ja missä määrin olosuhteiden määräämää, eli omaksuuko ihminen ”toimija-” vai ”uhri-” tarinan elämäntapahtumiensa jäsentäjäksi. (Hänninen 2002, 65.) Tarinallisesta näkökulmasta voidaan tarkastella myös identiteetin tulevaisuutta. ”Mahdollisen minän” käsitteellä tarkoitetaan ihmisen käsitystä siitä, millainen hän voisi olla, millainen hän toivoo tai pelkää olevansa tulevaisuudessa. Käsitys mahdollisesta minästä ohjaa voimakkaasti nykyhetken motivaatioita ja arvioita. (Mt., 62.)

3.3 Kulttuuriset mallitarinat

Kulttuuriset mallitarinat voivat auttaa ihmistä ymmärtämään omaa elämäänsä ja näkemään vaihtoehtoisia ratkaisuja. Toisaalta tarinat voivat myös toimia normatiivisesti välittäessään malleja siitä, miten tietyissä tilanteissa on kulttuurisesti tavanomaista ja hyväksyttävää asennoitua. (Hänninen

& Valkonen 1998, 5; Hänninen 2002, 50.) Kulttuurisessa ”tarinatavaratalossa” on erilliset osastot eri ihmisryhmille. Jokaiselle ryhmälle on omat mahdolliset tarinansa, jotka määrittelevät niitä rooli-odotuksia, joita eri ryhmiin kuuluviin ihmisiin kohdistetaan. Omalle ryhmälleen epätyypillisen tarinamallin valitseminen vaatii rajojen ylitystä sekä ajatusmallien ja odotusten koettelemista. (Hänninen 2002, 51.)

Elämänmuutokset tarjoavat kiinnostavan tutkimuskohteen. Muutostilanteet voivat uhata ihmisen psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia, mutta toisaalta voivat tarjota mahdollisuuden positiiviseen kehitykseen. Muutostilanteissa näkymättömiksi muuttuneet rutiinimaiset suhtautumistavat ja käytösmallit murtuvat ja tulevat näkyviksi. Tarinallisen elämänmuutostutkimuksen lähtökohtana on kysymys siitä, miten ihmiset selviävät muutostilanteista muovaamalla tapahtumille annettuja merkityksiä. (Hänninen 2002, 72–73.) Kun muutos katkaisee näköalan tulevaisuuteen, ihminen voi yhteisten mallitarinoiden avulla hahmotella ja ennakoida, miten tällaisessa tilanteessa yleensä käy. (Mt., 95).

Oman elämän tulkintaan opastavia tarinamalleja syntyy usein samanlaisia kokemuksia omaavien ihmisten kesken, tämä voi tapahtua spontaanisti, perinteen voimalla tai ohjatusti. Erilaiset elämän ongelmakohtiin liittyvät oma-apu- ja terapiaryhmät tuottavat yhteistä mallitarina siitä, miten ongelmaa tulisi ymmärtää ja miten siitä selvittää. Toisaalta kaikille elämän kokemuksille ja tapahtumille ei välttämättä löydy tyydyttävää mallia julkisten ja sosiaalisten mallitarinoiden joukosta. Tällainen sopivan tai vapauttavan mallitarinan epääminen voi johtaa hämmennyksen, vallan puutteen, uhriksi joutumisen tai jopa hulluuden kokemuksiin. Tällöin on usein kyse tapahtumasta, joka on yhteiskunnassa jollain tavalla tabu. (Mt., 52.)

Mallitarinoihin liittyy myös ongelmien määrittelemisen: mitkä asiat kussakin yhteiskunnassa määritellään ongelmiksi, ja miten näiden ongelmien kanssa tulee mallitarinoiden mukaan toimia. Yhteiskunnan normit tunkeutuvat ihmisten yksityisen elämän piiriin. Erilaiset ongelmat nähdään helposti ”totuuksina”, jotka liittyvät omaan tai toisten luonteeseen ja persoonaan. Tällaiset sisäistetyt käsitykset ovat kuitenkin usein kulttuurisidonnaisia. Sisäistettyjen käsitysten alkuperää on jäljitetty 1600-luvun puolivälin länsimaiseen kulttuuriin, jossa integroivan vallan ja erottelevien käytäntöjen avulla määritellään, ketkä ovat ”normaaleja” ja ketkä ”poikkeavia”. Ihmisten sisäistettyä normit, he alkavat arvioida omia ja muiden ihmisten toimia ja ajatuksia tiettyjen ammattikuntien määrittelemien, elämää ja kehitystä koskevien normien mukaisesti. Tällainen erottelevien käytäntöjen, eli tieteellisten luokitusten ja normalisoivien arvioiden kehittyminen vaatii ihmisen identiteetin esineellistämistä,

jossa monet ihmisten elämänsä aikana kohtaamista ongelmista alkavat edustaa totuutta hänen identiteetistään. (White 2008, 28–29.)

Myös sosiaalityön ammattilaiset osallistuvat ongelmien määrittelyyn. Ongelman määrittely joko henkilökohtaiseksi tai yhteiskunnalliseksi ei ole merkittävää ainoastaan tapauskohtaisen inhimillisen kärsimyksen keventämisen kannalta. Ihmisten henkilökohtaisina pidetyt ongelmat pääsevät harvemmin institutionaalisen ongelmia vähentävän tai poistavan toiminnan kohteeksi. Näin ollen ei ole yhdentekevää, millainen tarina ongelman ympärille rakennetaan. Sosiaalityön ammattilaiset pyrkivät raportoimaan ihmisten kokemasta kärsimyksestä, katumuksesta ja nipin napin selviämisestä mahdollisimman tarkasti, jotta saataisiin näkyviin kuinka paljon esimerkiksi alkoholismista on haittaa yksilöille tai yhteisöille. Tällainen tiettyjä teemoja korostava esittämisen tapa saattaa kuitenkin sivuuttaa sosiaaliin ongelmiin liittyvät muut elementit, kuten esimerkiksi hauskanpidon tai muut hyvän olon tunteet. (Pösö 2009, 153–155.)

3.4 Rikollisuuteen liittyvät mallitarinat ja roolit

Mallitarinat voivat tukea ihmistä muutosten keskellä mutta samalla ne voivat rajoittaa näkökulmia ja kaventaa toimintamahdollisuuksia. Mallitarinat sisältävät valmiita sosiaalisia identiteettejä, eli rooleja. Samoin kuin mallitarinat, voivat myös roolit joko voimauttaa tai rajoittaa ihmistä.

Viimesijaisissa instituutiossa, kuten esimerkiksi mielisairaalassa tai vankilassa, ihmisille annetaan valmis institutionaalinen mallitarina. Institutionaaliset mallitarinat sisältävät uhrin tai rikoksen uusijan kaltaisia valmiita sosiaalisia identiteettejä. Tällaiset mallitarinat määrittävät myös kenellä on mahdollisuuksia muutokseen ja kenellä ei. (Juhila 2004, 26–27.)

Valmiiksi tarjotut sosiaaliset identiteetit, eli roolit, eivät rajoitu ainoastaan viimesijaisiin instituutioihin. Ihmiset myös tietoisesti ja tiedostamattaan suodattavat ja järjestävät elämänsä tapahtumia mielekkääksi kokonaisuudeksi kategorisoinnin avulla. Tapahtumien kategorisointi voi tapahtua paitsi henkilökohtaisten elämäkokemusten yleistyksenä myös kulttuurista omaksuttujen mallien kautta. Sijoittamalla tapahtumia esimerkiksi menestystarinan, tragedian tai petetyksi tulemisen kategorioihin, samalla tapahtumiin osallistuvat henkilöt tulevat sijoitetuksi tarinan määrittelemiin rooleihin (Hänninen 2002, 63.)

Monesti valmiit roolit ja niiden mukanaan tuomat odotukset liittyvät sukupuoleen. Teresa De Laurentiksen (2004, 47–50) mukaan naiset voivat olla samanaikaisesti sekä sukupuoleen liittyvien ideologioiden sisäpuolella että niiden ulkopuolella. Sukupuoleen liittyvillä rooleilla voi leikitellä

esimerkiksi liioittelemalla niitä. Rooleja vastaan voi myös kapinoida. Perinteisiin rooleihin voi identifioitua ja samalla pyrkiä niistä eroon.

Rikollisuuteen liittyvät mallitarinat ja roolit yhdistetään usein miehiin ja poikiin. Naisten ja tyttöjen aktiivisia rooleja ei ole perinteisesti totuttu liittämään rikolliseen maailmaan. Esimerkiksi yhdysvaltalaisia tyttöjengejä tutkineen Gini Sikesin oli vaikea saada tyttöjengejä koskevaa tietoa, koska osa poliisilaitoksista ei tunnustanut jengien olemassaoloa. Poliisit kirjasivat jengeihin kuuluneet tytöt eräänlaisiksi miesjengien alempiarvoisiksi jäseniksi. Osa poliisilaitoksista tunnusti tyttöjengien olemassaolon, muttei kirjannut tyttöjen tekemiä rikoksia. Sikes huomasi myös, etteivät rikollisten kanssa toimivat viranomaiset ja ammattilaiset tunnistaneet tai tunteneet kaikkia tyttöjen rikolliseen toimintaan liittyviä syy-seuraussuhteita. Esimerkiksi, vastoin yleisiä olettamuksia, kaikki jengielämäänsä osallistuneet tytöt eivät suinkaan olleet köyhistä tai muuten puutteellisista olosuhteista, vaan osa työistä yksinkertaisesti ihaili rikolliseen elämäntyyliin liittyvää imagoa ja jännitystä. Toisille jengeihin liittymien oli myös kapinointia omia vanhempia ja muita aikuisia vastaan. Osaa tytöistä myös motivoi rikosten, huumeiden ja väkivallan mukanaan tuoma taloudellinen hyöty ja arvostus. Sikesin ympäri Yhdysvaltoja tutkimissa jengeissä oli tyttöjä hyvin erilaisista taustoista ja hyvin erilaisten asioiden motivoimina. (Sikes 1997.)

Tyttöyttä ja tyttöjen toimijuutta tulkitaan, määritellään ja normitetaan usein heidän sukupuolensa kautta. Tällaisia tulkintoja esittävät muun muassa vanhemmat, viranomaiset, ammattikasvattajat ja media (Aaltonen & Honkatukia 2002, 10). Julkisessa keskustelussa tytöt nähdään usein yhtenäisenä ja pojille vastakkaisena ryhmänä; Välillä ollaan huolissaan tyttöjen lisääntyneestä juopottelusta ja väkivaltaisuudesta, toisinaan taas ollaan huolissaan siitä, miten paljon paremmin tytöt pärjäävät nykymaailmassa poikiin verrattuna. Tytöt eivät kuitenkaan ole yhtenäistä massaa. Tyttöjen välillä on eroja ja tyttöys paikantuu historiallisesti ja yhteiskunnallisesti. (Mt., 89).

Rikolliseen toimintaa osallistuneiden tyttöjen taustoja on tutkittu kansainvälisesti jonkin verran (esim. Veysey & Hamilton 2007, 343–345; Bloom & Owen & Deschenes & Rosenbaum 2002, 37–56; Ariga & ym. 2008, 79–87). Näissä tutkimuksissa on korostettu erityisesti tyttöihin kohdistunutta erilaista hyväksikäyttöä, uhrikokemuksia sekä mielenterveyden ongelmia. Tiettyjä olettamuksia rikollisesti käyttäytyvistä tytöistä on myös todettu vääriksi. Esimerkiksi vastoin aiempaa olettamusta, rikollisesti käyttäytyvillä tytöillä ei ole sen enempää vaikeuksia luoda ja ylläpitää merkityksellisiä ja emotionaaliset tarpeet tyydyttäviä ystävyys-suhteita kuin muillakaan ikätovereilla. Saman tutkimuksen mukaan tytöt eivät myöskään välttämättä kärsi yksinäisyydestä tai heikosta itsetunnosta, vaikka näin on aiemmin oletettu (Johnson Solomon 2006, 75–96.)

Naisten tekemät henkirikokset ovat Suomessa usein yhdistetty itsesuojeluun väkivaltaista puolisoa vastaan, naisten kokemaan hyväksikäyttöön tai oman lapsen tappamiseen psykoottisessa tilassa. Miesten tekemä henkirikollisuus on taas yhdistetty keski-ikäisten työttömien miesten päihtyneeseen välienselvittelyyn. Suomalaista henkirikollisuutta vuosina 1995–2004 analysoineen tutkimuksen mukaan miesten ja naisten tekemissä henkirikoksissa on luultua vähemmän eroavaisuuksia. Vaikkakin naisten tekemät henkirikokset liittyivät miehiä useammin perhetilanteeseen, ei miesten ja naisten välillä ollut suuria eroja esimerkiksi päihtyneenä toimimisessa tai astalon käytössä. Sekä miehet että naiset toimivat koston motivoimina. Edellä mainitut piirteet ovat tyypillisesti liitetty miesten tekemiin henkirikoksiin. (Häkkänen-Nyholm & ym. 2009, 75–80.)

Suomalaisia skinhead-tyttöjä käsitelleestä Sini Perhon (2002, 63–87) tutkimuksesta ja niin kutsuttuja ”kettutyttöjä” käsitelleestä Pia Lundbomin (2002, 88–105) tutkimuksesta voi löytää samankaltaisuuksia koskien tyttöjen toimintaa erilaisissa alakulttuureissa. Sekä skinhead-kulttuurissa että militantisti toimivien radikaalien eläinoikeusaktivistien piirissä tytöt määrittivät omaa toimintaansa tutkijoiden mukaan käyttäen poikia ja miehiä verrokkiryhmänä. Miesten toimintaa pidettiin ”oikeana” toimintana, jota vasten tytöt määrittivät omaa toimintaansa ja paikkaansa alakulttuurissa. Kettutyttöjen kohdalla tytöt myös leikkivät sukupuolirooleilla ja kyseenalaistivat julkisesti stereotypioita. Sekä skinhead- että kettutyttöjen kohdalla heidän (rikollistakin) toimintaa tunnuttiin pidettävän vähemmän uhkaavan ja harmittomana kuin miesten toimintaa.

Edellä kuvattujen esimerkkien kautta tuleekin esille ristiriita siitä, miten tyttöjen rikolliseen toimintaan suhtaudutaan. Toisaalta tyttöjen rikollisuuden pelätään horjuttavan koko yhteiskuntarauhaa ja perinteisiin sukupuolirooleihin perustuvia instituutioita; toisaalta taas tyttöjen rikolliseen käytökseen suhtaudutaan vähätellen. Tyttöjen rikollista, erityisesti väkivaltaista, käytöstä tuntuu olevan vaikea hyväksyä. Kärjistetysti voidaan todeta, että ”pojat ovat poikia” eikä heidän rikolliseen toimintaa osallistuminen tunnu vaativan sen syvällisempää pohdintaa. Tyttöjen kohdalla sen sijaan selitystä rikolliseen käytökseen tuntuu tarpeelliseksi etsiä uhrikokemuksista. Käänteisesti voidaan myös kysyä, eikö poikienkin toiminnan taustalla voi olla uhrikokemuksia.

Entäpä naisten tietoinen ja suunnitelmallinen osallistuminen rikolliseen toimintaa, onko sille olemassa valmiita mallitarinoita tai rooleja? Esimerkiksi Latinalaisessa Amerikassa monissa huumekartelleissa, jotka tällä hetkellä ovat maailman merkittävimpiä rikollisia organisaatioita, on naisia merkittävässä asemassa. Naisia on toiminut organisaatioiden huipulla, kuten esimerkiksi meksikolaisen Sinaloa-kartellin ja kolumbialaisen Valle del Norte -kartellin välillä toiminut Sandra

Àvila Beltrán (Contreras 2007) tai meksikolaisen Los Zetas -kartellin ensimmäisenä tunnettuna naisjohtajana ja salamurhaajana toiminut Veronica Mireya Moreno Carreon (Ramsey 2011).

4 Tutkimusprosessi

4.1 Kakola-ohjelma

Tutkielmani aineistona on Ylen TV2-kanavalla vuonna 2012 esitetty kahdeksanosainen tositelevisio-sarja, jossa kuusi tyttöä suljetaan Kakolan käytöstä poistuneeseen vankilaan kahdeksaksi vuorokaudeksi. Tytöt saavat sellikavereikseen viisi entistä naisvankia, joiden tehtävänä on kertoa omista kokemuksistaan tytöille. Vankilassa toimii myös ”johtoryhmä”, johon kuuluu vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen, nuoriso- ja väkivaltatyön erityisasiantuntija Olavi Sydänmaanlakka sekä psykologi Taija Stoa. Kakolan päivärytmi noudattelee oikean vankilan toimintaa: öisin sellit ovat lukittuina ja päivisin tytöt noudattavat vankilan rutiineja. Päivällä tytöt osallistuvat myös psykologin ohjaamille ryhmätunneille, joilla käsitellään erilaisia ennalta määriteltyjä teemoja, kuten esimerkiksi päihteitä ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Kuten edellä mainittu, ohjelma alkaessa kuusi tyttöä lukitaan Kakolaan: 17-vuotiaat Tiina, Ida ja Crista; 16-vuotias Viivi sekä 15-vuotiaat kaksostytöt Sanna ja Senja. Heti ensimmäisenä yönä Sanna tuntee olonsa kuitenkin liian ahdistuneeksi ja haluaa keskeyttää ohjelman seuraavana päivänä. Myös kaksoissisko Senja haluaa lopettaa samalla. Kaksoset ovat ohjelmassa siis vain puolentoista jakson ajan. Myös viimeisessä, kahdeksannessa jaksossa, palataan katsomaan, mitä kaksosille kuuluu myöhemmin. Päädyin rajaamaan kaksoset pois aineistosta, koska heidän osaltaan ei ollut mahdollista muodostaa samanlaista tarinan kaarta kuin muiden tyttöjen. Kaksosten tilalle Kakolaan saapui 16-vuotias Janika. Janika tuli Kakolaan päivää muita tyttöjä myöhemmin, mutta muuten Janikan osallistuminen ohjelmaan ei eroa muiden tyttöjen osallistumisesta.

Sarjan kahdeksan jaksoa luovat oman tarinankaarensa. Jaksoissa 1–3 esitellään ohjelmaan osallistuvat tytöt. Jokaisen tytön kohdalla näytetään materiaalia, jossa tyttö itse, sekä hänen läheisensä (usein äiti tai isä), pohtivat nuoren käytöstä ja sen taustalla olevia syitä. Tullessaan Kakolaan tytöt tapaavat johtoryhmän yksitellen. Tapaamisessa johtoryhmä kyselee tyttöjen ongelmallisena pidetystä käytöksestä ja motivaatiosta muuttaa tätä käytöstä. Kolmannessa jaksossa Kakolaan saapuvat mentori-vangit. Jokaisesta mentorista näytetään pätkä, jossa hän kertoo omasta menneisyydestään rikosmaailmassa. Neljäs jakso muodostuu eräänlaiseksi välipisteeksi ja käännekohtaksi, jossa tytöt

tapaavat johtoryhmän uudelleen ja saavat väliarvion edistymisestään Kakolassa. Kaikkien tyttöjen osalta tätä johtoryhmän tapaamista ei kuitenkaan näytetä. Seitsemännessä jaksossa tytöt viettävät viimeistä päiväänsä Kakolassa ja tapaavat myös johtoryhmän viimeistä kertaa. Tällä tapaamisella mukana ovat myös tyttöjen mentorit. Johtoryhmä ja mentori refleктоivat tapaamisessa jokaisen tytön edistymistä ja mahdollisia haasteita tulevaisuudessa. Kahdeksannessa jaksossa palataan katsomaan, mitä tytöille kuuluu viisi kuukautta Kakolan jälkeen. Tämä viimeinen jakso kokoaa yhteen jokaisen tytön tarinan, lähtien syistä, jotka toivat tytön Kakolaan ja palaten katsomaan, vaikuttiko Kakola-aika tytön elämään.

Tositelevisio-ohjelman lisäksi on luotu, yhteistyössä Opetushallituksen, Suomen vanhempainliiton, Kirkon mediasäätiön ja Väestöliiton kanssa, Kakola opettaa niminen internetsivusto, joka sivuston itsensä mukaan tarjoaa Kakola-ohjelmaan pohjautuvaa keskustelumateriaalia kouluihin ja koteihin (Kakola opettaa). Sivuston materiaali on jaettu kahdeksaan eri teemaan: itsetuntoon, ahdistukseen, päihteisiin, väkivaltaan, vanhempiin, seksuaalisuuteen, takaiskuihin ja kiusaamiseen. Kakola-ohjelmalle luotiin myös Ylen TV2:sen toimesta oma Facebook-ryhmä, ohjelmasta keskusteltiin radiossa Ylen Puhe-kanavan aamuohjelmassa asiantuntijoiden ja kuuntelijoiden kanssa. Molemmat tuotantokaudet ovat esitetty uusintana ja ne ovat myös olleet seurattavissa Yle Areenassa.

4.2 Tutkimustehtävä

Televisio-ohjelmilla on pitkät perinteet yhteiskunnallisten kysymysten esiin nostamisessa ja niiden käsittelyssä (Bonner 2013; Biressi & Nunn 2005). Televisio-ohjelmat, sekä fiktio- että faktaohjelmat, näyttävät ja samalla myös tuottavat kuvaa meitä ympäröivästä yhteiskunnasta. Ne voivat tarjota mahdollisuuden nähdä asioita, joita emme muuten näe ja koe. Toisaalta ohjelmat tarjoavat vain pienen ja rajatun tirkistelyaukon, jonka ulkopuolelle jää isompi kuva. Ohjelmien takana on tuotanto ja tuotannon takana ihmiset, jotka viime kädessä päättävät mitä yleisö näkee.

Tiedotusopin ja viestinnän professoreja Janne Seppästä ja Esa Väliiverrosta (2013, 10) lainaten, voi perustella myös Kakolan kaltaisen televisio-ohjelman tutkimisen tärkeyttä:

”Media ei toimi yhteiskunnassa satunnaisesti. Sen toiminnassa on ennustettavuutta, jonka ottavat huomioon muutkin kuin mieleltään järkkyneet joukkosurmaajat. Yritykset, puolueet, yhteiskunnan hallintokoneisto ja kansalaisjärjestöt rakentelevat kaikki omia mediastrategioitaan. Mitä enemmän ne pystyvät saamaan mediassa läpi omia viestejään, sitä paremmin ne pärjäävät kilpailussa julkisesta huomiosta. Tästä syystä media ei ole vain ikkuna maailmaan. Se on määrittelykampppailujen kenttä, jossa

monet yhteiskunnalliset toimijat kilpailevat siitä, hieman kärjistäen sanottuna, kenen todellisuus voittaa.”

Kuten edellisessä luvussa kerroin, ohjelmasta tehty opetusmateriaali noudattelee jakoa kahdeksan teeman ympärille (itsetunto, ahdistus, päihteet, väkivalta, vanhemmat, seksuaalisuus, takaiskut ja kiusaaminen). Päädyin myös itse tarkastelemaan ohjelmaa näiden teemojen kautta, koska ajattelin teemojen kertovan jotain siitä, mihin asioihin tuotanto on halunnut yleisön kiinnittävän huomiota. Valitsin edellä mainituista kahdeksasta teemasta kaksi (päihteet ja väkivalta), joiden kautta rajasin käyttämäni aineiston. Päädyin päihteiden ja väkivallan teemoihin kahdesta syystä. Ensinnäkin, koska päihteiden ja väkivallan teemat ovat usein sukupuolittuneita, ja toisekseen, koska näihin kahteen teemaan liittyy usein vahvasti syy-seuraussuhteet ja tätä kautta myös toimijan ja uhrin roolit. Väkivalta ja päihteet toimijuuden näkökulmasta käsiteltyinä ovat usein arkoja aiheilta naisten ja tyttöjen kohdalla. Vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen kertoo Helsingin Sanomien haastattelussa:

"Päihdejaksoilla ja vihanhallintaryhmissä naiset olivat hiljaa. Narkkaava ja hakkaava nainen oli liian suuri tabu jopa vankilassa. Sitä raastavaa surua ei voi ymmärtää. Naiset ovat on rikkoneet lakia, mutta myös kaikkia niitä rooleja, jotka yhteiskunnassa naisiin liitetään. Pitäisi olla elämän suojelija, mutta onkin juoppo ja tappaja" (Pettersson 2013.)

Tutkielmani tavoitteena on käsitellä, miten nämä valitsemani teemat (päihteet ja väkivalta) näyttäytyvät tyttöjen ja mentorien tarinoissa ja millaisia merkityksiä ne saavat. Tarkastelen myös sitä, millaiseen rooliin tytöt ja mentorit tarinoissaan itsensä asettavat ja myös sitä, millaisia rooleja heille tarjotaan. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millaisia merkityksiä päihteet ja väkivalta Kakola-ohjelmassa saavat?
- Millaisia mallitarinoita päihteistä ja väkivallasta ohjelmassa esitetään?
- Millainen rooli naisilla ja tytöillä on päihteitä ja väkivaltaa käsittelevissä tarinoissa?

Edellä mainittujen kysymysten lisäksi haluan kiinnittää huomiota siihen, millaista yhteiskunnallista merkitystä tällaisella ohjelmalla voi olla ja millaisia eettisiä ongelmia tällaiseen ohjelmaan voi liittyä.

Koen tutkielmani aiheen merkitykselliseksi, koska Ylen kanavilla esitettäviltä ohjelmilta on perinteisesti odotettu jonkinlaista informatiivista arvoa. Vaikka Yle nykyään esittää myös viihteellistä tositelevisio-ohjelmaa (esimerkiksi Satuhäitä), on Yle oma painotus Kakola-ohjelman suhteen erilainen: ohjelma on tehty yhteistyössä Suomen vanhempainliiton, Opetushallituksen, Väestöliiton ja Kirkon mediasäätiön kanssa. Ohjelmasta tuotettu nettisivusto kertoo tarjoavansa materiaalia

opettajille ja vanhemmille. Näistä seikoista voisi päätellä, että Yle katsoo ohjelmalla olevan jonkinlaista tiedotus- ja valistusarvoa. Ohjelma, ja etenkin internetsivusto, voivat helposti luoda yleisölle käsityksen, että he ovat jonkinlaisen dokumentaarisen ja virallisen opetusmateriaalin äärellä. Tässä piilee vaara, että ihmiset tulkitsevat ohjelmaa virallisen tai tutkitun tiedon lähteenä. Mielestäni on tärkeää tarkastella sitä, millaista kuvaa tytöistä Yle ja sen yhteistyökumppanit haluavat näyttää.

Sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen tulisi mielestäni suhtautua terveellä kriittisyydellä yhteiskunnassamme esiintyviin ideologioihin sekä niitä tuottaviin ja ylläpitäviin valtiokoneistoihin. Kakola-ohjelma on ideologisten valtiokoneistojen tuotosta ja sillä ylläpidetään tietynlaisia yhteiskunnallisia normeja. Ohjelmassa esiintyvät tytöt ovat sosiaalityön asiakkaita ja ohjelman tuottamat normit koskevat sekä heitä että ammattilaisia, joita he kohtaavat.

4.3 Miten lähestyä tehtävää

Tutkimustehtäväni on aineistolähtöinen, mutta sidoksissa sosiaalisen konstruktionismin teoriaan ja narratiiviseen lähestymistapaan. Narratiivista analyysia voi toteuttaa monellakin tapaa, esimerkiksi temaattisella luennalla, luokittelemalla kertomuksia kokonaishahmon perusteella, analysoimalla kertomuksen kulun yksityiskohtia tai vuorovaikutuksellisen analyysin kautta. Kaikilla tavoilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Erilaisia menetelmiä voi myös yhdistää. (Hyvärinen 2006, 17–23.) Itse tulen käyttämään temaattista luentaa, koska se mielestäni istuu kysymyksenasetteluuni parhaiten. Jos tutkisin esimerkiksi Kakola-ohjelmaan osallistuneiden tyttöjen tarinoita heidän henkilökohtaisen ja elämänkerrallisen tarinan näkökulmasta, valitsisin temaattisen luennan rinnalle myös muita analyysitapoja. Tutkielmani kuitenkin keskittyy kahden teeman, päihteiden ja väkivallan, ympärille rakentuneisiin tarinoihin ja näiden teemojen saamiin merkityksiin. Tästä lähtökohdasta käsin katson temaattisen luennan olevan luontevin vaihtoehto.

Hyvärisen (mt., 17) mukaan sisällön analyysia voidaan tehdä esimerkiksi kirjaamalla aineistosta teemoja systemaattisesti vaikkapa tietokoneohjelmien avulla. Tällainen pelkkä teemojen ja sisältöjen poiminta ja yhdistely saattaa kuitenkin hävittää aineiston erityisluonteen, sen kertomuksellisuuden ja vuorovaikutuksen. Suositeltava keino huolellisempaan analyysiin voi olla esimerkiksi teemojen liittäminen alustavasti todetun tarinankulun vaiheisiin. Tulen käyttämään juuri tätä menetelmää. En siis ainoastaan systemaattisesti poimi ja vertaile päihde- tai väkivaltamainintoja, vaan sidon näiden teemojen käsittelyn Kakola-ohjelmassa esiintyneiden henkilöiden kertomiin tarinoihin, ohjelman eri vaiheisiin ja vertaile myös kertojien välillä esiintyviä eroja.

Narratiivisen aineiston analyysissä on yleensä tehty ero myös narratiivisen ja narratiivien analyysin välille. Narratiivisessa analyysissä tuotetaan tarinoita aineiston tarinoista ja narratiivien analyysissä luokitellaan tarinoiden sisältöä. Tämä viittaa myös aiemmin viittaamaani Brunerin tapaan erotella narratiivinen tietäminen ja pragmaattinen tietäminen. (Polkinghorne 1995.) Narratiivisessa analyysissä tuloksena on aineiston pohjalta muodostuva kertomus. Narratiivien analyysia olisi taas esimerkiksi Hyvärisen edellä kuvaama tapa kirjata tarinoissa esiintyviä teemoja systemaattisesti. Olen itse hyödyntänyt narratiivien analyysia, poimimalla ja litteroimalla päihteisiin ja väkivaltaan liittyvät kommentit ohjelmasta. Narratiiviseen analyysiin siirryn, kun koostan poimimani kommentit temaattisen luennan aineistoksi.

4.4 Ohjelman katsominen ja aineiston rajaaminen

Lähdin liikkeelle katsomalla sekä tyttöjen että poikien tuotantokaudet kokonaan läpi. Poikien tuotantokauden katsominen tarjosi kiinnostavan vertailukohdan tyttöjen tuotantokauteen. Katsottuani molemmat kaudet palasin uudelleen tyttöjen kauteen. Katsoin jaksot yksitellen ja tein jokaisesta jaksosta lyhyen juonikuvaksen: mitä ja missä järjestyksessä asiat kussakin jaksossa tapahtuvat. Merkitsin ylös myös juonen tiivistymä ja käännekohtia sekä mielestäni muuten merkityksellisiä kohtia. Merkitsin teemat, jotka kussakin jaksossa ovat erityisesti esillä, esimerkiksi jaksoissa 1, 3 ja 4 päihteet ja väkivalta ovat keskeisessä asemassa, kun taas jaksoissa 2 tai 5 näitä teemoja ei juurikaan käsitellä. Merkitsin myös tarkat kohdat kustakin jaksosta, joissa puhutaan päihteistä ja/tai väkivallasta. Kirjoitin myös lyhyitä sitaatteja.

Siirtyessäni jaksoiden tarkempaan erittelyyn, jouduin päättämään miten tarkalleen ottaen määrittelen päihteet ja väkivallan. Päihteiden osalta rajanveto tuntui helpolta: alkoholin, huumeet ja lääkkeet laskin päihteiksi. Kakola opettaa -internetsivujen mukaan päihteiksi lasketaan alkoholi, huumeet, nuuska ja tupakka. Myös lääkkeitä ja liuottimia käytetään päihtymistarkoitukseen. (Kakola opettaa.) Asiahän ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen esimerkiksi laillisuusnäkökulmasta. Tupakka, alkoholi ja huumausaineet ovat Suomessa kaikki lain mukaan kiellettyjä alle 18-vuotiailta. Osa tytöistä oli kuitenkin täyttämässä hyvin pian 18, joten tämän jälkeen alkoholi tai tupakka eivät enää olisi laittomia päihteitä. Päädyin tekemään määritelmän ohjelmassa esiintyneen ongelmapuheen perusteella: alkoholiin, lääkkeisiin ja huumeisiin liittyi ongelmapuhetta, tupakkaan ei. Työt saivat myös käyttää tupakkatuotteita, toisin kuin muita päihteitä, Kakolassa ollessaan.

Väkivallan osalta rajaaminen tuntui huomattavasti vaikeammalta. Kakola opettaa -internetsivujen mukaan väkivaltaa on toisen loukkaaminen, nimittely, kiusaaminen, lyöminen, potkiminen sekä toisen

painostaminen ja pakottaminen johonkin (Kakola opettaa). Ohjelman jaksoissa nousevat esille myös vanhempien lapsiinsa kohdistama kurittaminen sekä seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Pohdin myös, onko omaan kehoon kohdistuva tuhoava käytös väkivaltaa. Päädyin rajaamaan väkivallan fyysiseen väkivaltaan, eli tarinoiden kohtiin, joissa tytöt ja naiset ovat joko fyysisen väkivallan tekijöinä tai kohteina. Myös seksuaalisen väkivallan ja fyysisen kurittamisen laskeminen tähän mukaan tuntui itsestään selvältä.

Seuraavaksi keskityin erityisesti kohtiin, joissa puhuttiin päihteistä ja/tai väkivallasta. Litteroin nämä kohdat, merkitsin kuka puhuu ja laitoin ylös tarkan ajan, josta kyseinen kohta jaksossa löytyy. Tämän jälkeen lähdin tutkimaan ja erittelemään litteroimaani aineistoa. Tämä ei ollutkaan aivan niin yksinkertaista kuin olin etukäteen ajatellut, sopivan erittelytavan löytäminen oli yllättävän haastavaa. Olin alun perin ajatellut merkitseväni väkivaltaa ja päihteitä käsittelevät kommentit ja lähteväni tästä organisoimaan tarinoita. Tällainen mekaaninen lähestymistapa tuntui kuitenkin teennäiseltä, sekavalta ja vaillinaiselta. Luettuani litteroidun tekstin muutamaan kertaan, huomasin että järjestämällä jokaiselta tytöltä litteroimani sitaatit kronologiseen järjestykseen, sain aikaan johdonmukaisesti etenevän tarinan. Myös jaksoiden oma järjestys loi tarinankaaren kertomuksille: jaksoissa 1,2 ja 3 esitellään tyttöjen taustaa. Jaksossa 4 johtoryhmä antaa tytöille välipalautteen ja jaksossa 7 loppupalautteen. Jaksossa 8 palataan katsomaan, mitä tytöille kuuluu viisi kuukautta Kakolan jälkeen. Ohjelma siis tarjoaa puitteet muutostarinalle. Litteroimalla jaksot sain näkyväksi sen, minkä verran kunkin tytön kohdalla lopulta puhuttiin päihteistä tai väkivallasta. Litterointi ja ohjelman tarjoaman tarinankaaren tarkastelu paljastivat mielestäni yllättävästi sen, mitä ohjelmassa on päädytty näyttämään ja mitä ei. Palaan näihin kysymyksiin luvussa kuusi.

Järjestettyäni litteroimani sitaatit jokaisen tytön kohdalla kronologiseen järjestykseen tein tämän pohjalta tiivistykset jokaisen tytön tarinasta. Tai tarkemmin sanottuna siitä tarinasta, mikä Kakola-ohjelman puitteissa näytetään ja kerrotaan. Tyttöjen tarinoiden jälkeen tein samat toimenpiteet mentorien tarinoille: järjestin sitaatit kronologisesti ja tiivistin tarinat.

Tiivistykset

Esittelen seuraavaksi tiivistykset tyttöjen tarinoista. Tiivistykset mentoreiden tarinoista tulevat luvussa viisi. Tiivistelmät sisältävät omaa tulkintaani ja ovat vain yksi näkökulma aineistoon. Käsittelin aineistoa väkivallan ja päihteiden teemoista käsin: jos olisin valinnut toisen teeman, esimerkiksi mielenterveyden, näyttäisivät myös tarinat erilaisilta.

Viivi on 16-vuotias tyttö, joka on ollut huostaanotettuna väkivaltaisen käytöksen takia. Syinä käytökseen esitetään pikkusiskon traaginen kuolema ja koulukiusaaminen. Viivi itse mainitsee myös

vanhempien eron, alkoholinkäytön sekä perheväkivallan. Kakolan aikana Viivi edistyy hyvin, mutta viimeisessä jaksossa näytetään kuinka Viivi on käyttänyt päihteitä ja joutunut takaisin perhekotiin.

Tiina on 17-vuotias tyttö, joka on huostaanotettu päihdeongelmien vuoksi. Päihteidenkäytön syyksi arvellaan väkivallankokemusta, josta Tiina ei ole suostunut puhumaan. Kakolan aikana Tiina avautuu kohtaamastaan väkivallasta ja muuttaa päihdemyönteistä asennettaan. Viimeisessä jaksossa näytetään, että Tiina on raskaana ja tämä on motivoinut häntä pysymään selvänä.

Ida on 17-vuotias tyttö, joka on joutunut perhekotiin alkoholinkäytön ja koulusta pinnaamisen takia. Käytöksen syyksi kerrotaan kapinointi uskonnollisen kodin sääntöjä vastaan. Ida nostaa esille myös kotona käytetyn fyysisen kurituksen. Kakolan aikana Ida saa positiivista palautetta johtoryhmältä. Viimeisessä jaksossa näytetään, miten Ida on päässyt haluamaansa kouluun ja asuu itsenäisesti siskonsa kanssa.

Crista on 17-vuotias tyttö. Hän on syylistynyt autovarkauteen, liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, vahingontekoihin sekä kymmeniin pahoinpitelyihin. Crista on ollut myös katkolla päihteidenkäytön takia. Crista asuu 83-vuotiaan isoäitinsä luona, koska välit äidin kanssa ovat tulehtuneet. Cristan äiti ja mummo kertovat ongelmien syyksi Cristan pikaisen temperamentin. Crista itse kertoo huonoista väleistä vanhempiensa kanssa. Kakolan aikana Crista saa kriittistä palautetta johtoryhmältä heikosta osallistumisesta. Viimeisessä jaksossa näytetään Cristan kuitenkin pysyneen erossa rikoksista ja pääasiallisesti myös päihteistä.

Janika on 16-vuotias tyttö, joka on syylistynyt korttita-ajoon, näpistyksiin ja toisen omaisuuden tuhoamiseen. Janika myös käyttää alkoholia runsaasti. Syyksi käytökselle annetaan koulukiusaaminen ja ajautuminen väärin ystäväpiireihin. Janikan kerrotaan myös joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Johtoryhmä määrittelee Janikan ongelmaksi sosiaalisen paineen. Janikan osalta ei näytetä johtoryhmän palautetta edistymisestä. Viimeisessä jaksossa kerrotaan kuinka Janika on jälleen mukaillut ystäviään tuhoisin seurauksin.

4.6 Eettisiä kysymyksiä

Aineistoni ei koostu tilastoista, anonymisti esitetyistä kokemuksista tai fiktiivisten henkilöiden ja tapahtumien tarkastelusta. Aineistoni muodostuu oikeiden ihmisten, omilla nimillään kertomista tapahtumista. Nämä ihmiset esiintyvät omana itsenään ja he jatkavat elämäänsä omana itsenään. He ovat vapaaehtoisesti asettuneet katseemme eteen ja tarjonneet tätä kautta aineiston omaankin tutkielmaani. Pohdin aiemmin sitä hyvin pitkäikäistä jälkeä, joka sähköiseen maailmaamme jää

tällaisesta ohjelmasta. Kyseessä ei ole arkistossa oleva kaavake tai teksti, jonka esiin kaivaminen vaatii jonkinlaista vaivannäköä. Kuka tahansa voi hakea internetistä tietoa ohjelmasta tai siihen osallistuneista ihmisistä suhteellisen pienellä vaivalla. Jatkossa myös oma, sähköisesti julkaistava tutkielmani saattaa nousta esiin tällaisen haun seurauksena. En kenties tarvitse ohjelmaan osallistuneiden ihmisten lupaa käyttääkseni heidän kertomiaan tarinoita aineistonani, mutta tämä ei poista tutkielmaan liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Miten voi käsitellä tyttöjen elämää tarinoina ja tyttöjä niiden päähenkilöinä, kun kysymys kuitenkin on oikeista ihmisistä heidän kipeistäkin kokemuksistaan. Onko halventavaa tai vähättelevää kutistaa kokemukset itse määrittelemieni tarinoiden raameihin? Miten voin tehdä tämän tyttöjä kunnioittavasti? Tutkielmani kriittisyyden ei ole tarkoitus kohdistua tyttöihin tai heidän kokemuksiinsa, vaan tapaan, jolla nämä kokemukset on ohjelmassa esitetty. Tutkielmani ei käsittele Kakolaan osallistuneiden tyttöjen tai naisten elämää, vaan niitä tarinoita, jotka ohjelma tytöistä ja naisista esittää.

Tuija Eronen (2012, 49–50) nostaa väitöskirjassaan esille huolen kerronnan muodon supistumisesta ja sitä kautta kerronnan muuttumisesta kontrollin välineeksi. Kerronnan tavoitteena on koherentin tarinan muodostaminen. Elämä kavennetaan mallikertomukseksi ja kertomiselta riistetään sen autenttisuus. Eronen käsittelee erityisesti kirjoitettuja omaelämäkertoja, mutta näkisin, että tällainen kerronnan kaventuminen on uhka myös Kakolan kaltaisessa audiovisuaalisessa formaatissa. Kakola-ohjelmassa jaksot kestävät 24 minuuttia, josta kuluu noin 2 minuuttia edellisen jakson kertaukseen, seuraavan jakson esittelyyn ja lopputeksteihin, eli uutta sisältöä on noin 22 minuuttia. Tästä ajasta osa menee vankilaympäristön visuaaliseen kuvaamiseen, ilman sanallista kerrontaa. Tarinan sanalliselle kerronnalle jää siis hyvinkin rajallinen aika. Tämän takia on olennaista kiinnittää huomio ohjelmaan valittuihin kerronnan kohtiin. Selleissä on kamerat jatkuvasti päällä ja oletan myös kuvausryhmän kuvanneen päivittäin useita tunteja materiaalia. Miten tästä päivittäin yli 24 tuntia kestävästä materiaalista on valittu 24 minuuttia? Millaisen tarinan ohjelman tekijät ovat valinnoillaan halunneet kertoa? Myös oma tutkielmani supistaa kerrontaa tiettyjen teemojen ympärille. Miten tytöt itse suhtautuisivat tarinoihin, jos lukisivat tutkielmani? Olenko supistanut tarinat tunnistamattomiksi?

Tositelevisioon liittyy aina eettinen kysymys yksityisen tekemisestä julkiseksi. Kysymys on erityisen tärkeä, kun ohjelma käsittelee kipeitä aiheita, joista usein joko vaietaan kokonaan tai keskustellaan vain lähimpien ihmisten kanssa. Kakolan yhteydessä kysymys nousee entistäkin tärkeämmäksi, koska ohjelmaan osallistuvat tytöt ovat ala-ikäisiä. Ohjelman tuottajat perustelivat ohjelmaa yhteiskunnallisesti tärkeiden kysymysten esiin nostamisella. Onko tämä riittävä syy tyttöjen

leimaamiselle? Osa tytöistä ei ole edes syyllistynyt muuhun kuin päihteidenkäyttöön. Ovatko tytöt itse tässä iässä ja elämäntilanteessa valmiita tekemään mahdollisesti loppuelämänsä vaikuttavan päätöksen osallistua ohjelmaan? Entäpä ihmiset, jotka eivät ole suostuneet ohjelmassa esiintymään, mutta heihin siinä viitataan kuten esimerkiksi tyttöjä hyväksikäyttäneet henkilöt tai Tiinan tuleva lapsi?

Tiesin jo ennen kirjoittamisprosessin aloittamista sijoittuvani tiettyyn asemaan suhteessa ohjelman tarkasteluun. En yritä häivyttää näkyvistä omaa ennakkokäsitystäni median markkinoitumisen ja kaupallistumisen merkityksestä sen sisällöntuotantoon. Jouduin kuitenkin jatkuvasti kirjoitusprosessin edetessä kysymään itseltäni, annanko omien ennakkoajatusteni kaventaa näkökulmaani liiaksi? Näenkö tuotannon tarkoituksellista toimintaa siellä missä sitä ei olekaan?

Oma tutkielmani on vain omaa tulkintaani asioista aivan kuin ohjelmakin. Se on vain yksi näkökulma. Mitä tytöt mahtaisivat ajatella, jos lukisivat tutkielmani?

5 Aineiston temaattinen tulkinta

Järjestettyäni litteroidut kommentit sekä muodostettuani kunkin tytön ja mentorin tarinan tiivistyksen, aloin esittää kysymyksiä aineistolle: Millaisia syy-seuraussuhteita tarinoissa esitettiin? Ketkä olivat tarinan toimijoita; ketkä uhreja? Mihin kohtiin tarinoissa päihteet ja/tai väkivalta sijoituivat ja millaisia merkityksiä ne saivat? Esitettiinkö tarinoissa muutosta ja missä valossa mahdollinen muutos tai muuttumattomuus näytettiin? Millaisia mallitarinoita ohjelmasta löytyy?

Tutkittuani tarinoiden henkilöitä, käännekohtia ja tuotannollisia ratkaisuja (kuten esimerkiksi taustamusiikkia), löysin jokaisen tytön tarinalle oman juonityyppinsä. Tarkastelin myös tarinoista löytyvää fabulaa ja *sjuzet*'a (1986, 11–43; 1987). Aineistolle esittämäni kysymykset paljastivat, että samasta tarinasta saattoikin löytyä useampi juonityyppi.

Ensimmäisen jakson alku johdattaa yleisöä katosmaan ohjelmaa tietystä näkökulmasta. Kertojaääni kuvaa jakson alussa ohjelman tarkoitusta ja Kakolaan saapuvia tyttöjä:

”Kuusi huonoille teille ajautunutta tyttöä saa kokea, millaista elämä kaltereiden takana on. Tarkoituksena on havahduttaa heidät näkemään, mihin elämä voi johtaa, jos mikään ei muutu.”

”Tyttöjen tileillä on pitkä lista rikoksia: vahingontekoja, törkeitä pahoinpitelyjä, liikennerikkomuksia, varkauksia ja holtitonta päihteiden käyttöä. Nyt on tullut aika pysähtyä.”

Tämän jälkeen vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen kertoo syistä, joiden takia naiset joutuvat vankilaan. Johtajan mukaan naiset eivät yleensä tule vankilaan ”pikkujutuista”, vaan vakavammista syistä. Johtajan mukaan naisvangeille yhteistä ovat ongelmalliset ihmissuhteet, joissa ei ole pystynyt pitämään puoliaan eikä ole osannut määritellä omia rajojaan. Perheväkivalta erilaisissa muodoissa on johtajan mukaan monen vakaviin väkivaltarikoksiin syylistyneen naisen taustalla.

Johtaja pitää ensimmäisessä jaksossa puheen tytöille, jossa hän myös kuvaa naisrikollisuuden syy-seuraussuhteita ja asettaa tavoitteet tulevalle ajalle Kakolassa:

”Joka aamu Suomen vankiloissa herää 250 naista lukittuna, vangittuina, vailla mahdollisuutta vaikuttaa seuraavan päivän ohjelmaan. Useimmat niistäkään naisista eivät koskaan uskoneet joutuvansa vankilaan. Sitten on hirveä joukko naisia, jotka elää vähän muunlaisissa kuin valtion vankiloissa. Nimittäin vapautensa voi menettää esimerkiksi päihteille tai surkeille ihmissuhteille, joissa esimerkiksi väkivallalla ja pelolla hallitaan niin, ettei itse voi tehdä omia päätöksiä. Mä toivon, että te löydätte Kakolassa syitä ja välineitä, joiden avulla te opitte seisomaan tukevasti kahdella omalla jalalla. Silloin teitä ei voi hyväksikäyttää ja silloin te voitte välttää kaikki vankilat. Teistä kukaan ei ole tullut tänne turhan takia. Te olette satuttaneet monia ihmisiä, myös itseänne. Nyt teillä on ihan oikea sauma pistää piste tälle.”

Tämä asettaa katsomiselle raamit ja odotukset. Ohjelma esittää heti alussa olettamuksen naisrikollisuuden syy-seuraussuhteista: pitkiä uhrikokemuksia seuraavat äärimmäiset teot. Näin asetetaan katsojalle odotus uhrikokemusten löytymisestä toimijuuden taustalle.

Kahdeksannessa jaksossa palataan katsomaa, mitä tytöille kuuluu viisi kuukautta Kakolan jälkeen. Samalla jakso kokoaa jokaisesta työstä esitetyn materiaalin yhdeksi tarinaksi, jossa on alku (aika ennen Kakolaa), käännekohta (aika Kakolassa) ja loppu (aika Kakolan jälkeen). Esittelen tarinat samassa järjestyksessä kuin ne esitetään kahdeksannessa jaksossa. Tein tämän valinnan, koska ajattelin tuotannon valitseman järjestyksen kertovan jotain myös siitä näkökulmasta, josta se haluaa tarinat katsojille esittää. Tarinoiden järjestyshän ei ole itsestään selvä: tarinat olisi voitu kahdeksannessa jaksossa esittää esimerkiksi samassa järjestyksessä, kuin missä tytöt esiteltiin ohjelman alussa.

Rakennan seuraavaksi tyttöjen tarinat, joista jokaisessa muodostuu oma tarinankaarensa. Olen eritellyt tarinoista niiden juonityypin, sekä niistä löytyvien fabulan sekä sjuzet’n merkityksellisinä pitämäni piirteet. Tarinoihin sisältyy kaikki ohjelmassa esiintyneet päihde- ja väkivaltakomentit. Olen tulkinnut jokaisen tytön tarinaa siitä juonityypistä käsin, joka mielestäni vaikutti ilmeisimmältä kulloisenkin tarinan kohdalla. Juonityyppien valinta perustui tulkintaani tarinankaaresta, tarinassa esiintyneistä kommenteista sekä muista tuotannollisista valinnoista (kuten esimerkiksi

taustamusiikista). Yhdestä tarinasta saattoi löytyä myös useampi, jopa ristiriitainen, juoni. Voidaan myös ajatella, että kertomuksissa oli useita erilaisia tarinoita, joita voidaan tulkita eri tavoin (Hänninen 2002, 20). Tarinoiden ero liittyi siihen, kuka tarinaa kertoi. Näitä vaihtoehtoisia tarinoita tulen käsittelemään luvussa kuusi.

5.1 Pikikutytön puolesta toiset tekee valinnat

Kahdeksannen jakson ensimmäiseksi tarinaksi on valittu Janikan tarina. Janikan tarina on erityisen kiinnostava, koska siitä on löydettävissä kaksi ristiriitaista juonta. Ohjelma pyrkii esittämään Janikan tarinan tragediana (Hänninen 2002, 95–96), jossa epäonninen päähenkilö joutuu epäoikeudenmukaisten vastoinikäymisten eteen ja tämän seurauksena tekee huonoja valintoja vaikka yrittääkin parhaansa. Päähenkilöllä on mahdollisuus ja halua muutokseen, mutta ei siihen tarvittavia voimia. Tarinan fabulaksi (Bruner 1986, 11–43; 1987) voi tulkita sisäisen voiman löytymisen ja itsenäistymisen, tai tässä traagisessa tarinassa epäonnistumisen näiden kahden tavoittelussa.

Janikan tarina alkaa kuvauksella rankasta koulukiusaamisesta, jota ei pääse pienellä paikkakunnalla pakoon. Kiusaamisen seurauksena Janika ajautuu etsimään ystävyyttä vääränlaisesta seurasta ja syyllistyy ystäviensä kanssa erilaiseen ilkeilyyn, näpistykseen, juopotteluun ja lintsaimiseen. Kiusaamiseen ei isän yrityksistä huolimatta puututa koulussa ja lopulta Janika joutuu muuttamaan äitinsä luo pääkaupunkiseudulle. Täällä isän mukaan: *”Sitten repes se rellestäminen. Samalla tavalla lintsaimisia ja juopottelua ja sit se oli toukokuussa siinä pisteessä, että ne huostaanotti sen.”*. Uudessa kaupungissa Janikan kerrotaan myös joutuneen *”reissuillansa”* seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Tarinassa olennaisena osana esitetään sjuzet (Bruner 1986, 11–43; 1987), eli fabulan sijoittaminen kahteen, toisilleen vastakkaisina esitettävään ympäristöön. Janikan koti on turvallisessa pikkukaupungissa, josta hän kuitenkin joutuu lähtemään kiusaamisen takia. Janika etsii uutta alkua isosta kaupungista, mutta tämä osoittautuikin entistä turvattommaksi ympäristöksi.

Ensimmäisessä johtoryhmän tapaamisessa määritellään Janikan haaste ja samalla tarinan fabula. Tapaamisella johtoryhmä kyselee Janikan roolista ystäväpiirissä sekä Janikan kyvystä tehdä päätöksiä sosiaalisen paineen alla. Janikan itse kuvailee juomisensa taustaa: *”Vaihtu niinku paikkaunta sillon ja äitille muutin, ni sitten tuli niinku uuet kaverit niin ne sitten niinku joi paljon enemmän, niin sitten aina mukkaan lähin.”* Päihteidenkäyttö esitetään siis seurauksena vääränlaisesta ystäväpiiristä ja Janikan kyvyttömyydestä tehdä omia valintoja. Tapaaminen päättyy vankilanjohtajan kommenttiin: *”Siis ensimmäinen asia, että jospa se Janika vois opetella tekemään omia päätöksiä. Pikikutytön puolesta toiset tekee valinnat, mutta isojen tyttöjen puolesta pitää itse ruveta tekemään*

niitä valintoja.” Janikan tavoitteeksi näin ollen asetetaan kasvaminen ohjailtavasta pikkutyöstä omia itsenäisiä päätöksiään tekemäksi nuoreksi naiseksi.

Janikan tarina ohjelmassa koostuu suurimmaksi osaksi kolmannen jakson esittelystä, johtoryhmän ensimmäisestä tapaamisesta sekä päätösjakson kuulumisista. Johtoryhmän väliarviota tai keskusteluja mentorin kanssa ei Janikan kohdalla näytetä. Tarinaan ei siis näin ollen muodostu käännekohtaa tai huipentumaa, joka mahdollistaisi muutoksen käynnistymisen.

Väkivaltaa tai päihteitä koskevaa keskustelua Kakolan aikana ei Janikan tarinassa, kahta kommenttia lukuun ottamatta, näytetä. Ainoa väkivaltaan liittyvä kommentti Janikan kohdalla näytetään neljännessä jaksossa, jossa Janika pohtii mentori-vanki Tiinan kokemaa parisuhdeväkivaltaa käsiteltyttä videota: *”Kyllähän nuo aika hiljaseks veti, että on itekkin saanu melko monelta ihmiseltä selkään, niin on turpaan aika pahastikin. Tiiän kyllä miltä tuntuu.”* Ainoa päihteitä koskeva kommentti, johtoryhmän ensimmäistä tapaamista lukuun ottamatta, löytyy seitsemännessä jaksosta, jossa Janika puhuu tilanteista, joissa saattaisi retkahtaa juomaan: *”Ei yksin halua olla selvin päin siellä ja kaverit aina tarjoo.”* Tätä alkoholiin, yksinäisyyteen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvää teemaa ei kuitenkaan lähdetä tarinassa syventämään.

Viimeisessä, eli kahdeksannessa, jaksossa tarinan tiivistys aloitetaan kertomalla Janikan huonosta valinnasta: *”Janika oli juuri ennen Kakolaan tuloaan ollut kolarissa. Kaksi kuukautta Kakolasta vapautumisen jälkeen hän joutui jälleen auto-onnettomuuteen, jonka seuraukset olivat vakavat.”* Vankilanjohtaja kommentoi Janikan kuulumisia Kakolan jälkeen seuraavasti:

”Aika monet asiat on helpompi päättää kuin toteuttaa. Ja nyt sitten kun päättää haluta muuta, niin tulee tiukkoja paikkoja missä sitä testataan. Musta tuntuu, että tosi vakava liikenneonnettomuus, missä Janika on ollu osallisena ja ne ratkasut, että hän on mennyt päihtyneen kuljettajan kyytiin, niin se on taas ollu yks sellanen kohta, missä olis pitänyt muistaa, että kukas se päättikään mun elämästä ja miten tärkeätä on suojata itseä. Et ei päihtyneen kuljettajan kyytiin auta mennä, siinä on aina hengenlähdestäkin kyse. Ja toivotaan tavallaan, että tää oppiraha mikä tässä tuli maksettua, toivotaan se ois nyt niin, että seuraavissa kohdissa hän muistaa sen oman itsestä huolehtimisen tärkeyden ja jatkaa sillä tiellä millä hän on selkeesti motivoitunu, mutta harjottelua vaatii.”

Tarina kuitenkin päättyy Janikan ja hänen isänsä keskusteluun, jossa tilanne ei näyttäydä ollenkaan niin synkkänä:

”Kertaakaan ees ryypänny kunnolla sen jälkeen kun tänne [isän luo] tuli, ei minun tietääkseni. Minä luulen, että se oli tavallaan se koko keikka siellä ja suuri apua oli se Janikan mentori siellä. Saa aika paljon viisasta oppia siellä. Janika sano, että ne tuli aika hyvin toimeen ja juttelivat kaikesta. Ja kyllähän se vaikuttaa sitten sekin, kun ei oo

humalassa ja yleensä aina pietään mitä toisille luvataan, että ei tule pettymyksiä ja muuta toiselle. Että antanu vähän enmmän vapauksia sille, kun on osottanut, että on luottamuksen arvonen. Ei o hölmöilly, eikä ryypänny. Näyttänyt, että osaa ihan oikeesti olla ihmisiks. Oisin erittäin tyytyväinen jos se jatkuu näin.”

Janikan isän viimeisen kommentin voi tulkita viittaavan siihen, että Janikan elämässä tapahtui muutosta Kakola aikana. Isä kertoo Janikan oppineen paljon Kakolassa ollessaan, erityisesti keskusteluissaan mentorinsa kanssa. Muutos positiivisempaan suuntaan on isän mukaan jatkunut myös Kakolan jälkeen. Ohjelman tuotannolliset valinnat kuitenkin korostavat Janikan tarinan traagista puolta. Keskusteluja mentorin kanssa tai muutakaan muutokseen viittaavaa materiaalia ei ohjelmassa näytetä. Myös muut tuotannolliset valinnat, kuten esimerkiksi surullinen taustamusiikki, tukevat tarinan tulkitsemista tragediana. Ohjelmaan valittu materiaali tuntuu Janikan tarinassa korostavan muutoksen mahdollisuutta, joka ei sitten kuitenkaan aktualisoidu johtuen päähenkilön kyvyttömyydestä kasvaa itsenäisiä päätöksiä tekemäksi naiseksi. Tarinan voi tulkita varoittavaksi esimerkiksi siitä, mitä käy, jos seuraa ystäviään omien päätösten tekemisen sijaan.

5.2 Siin vaiheessa kun mä tappelen, niin mua ei kiinnosta mitä siinä tapahtuu

Kertojaääni esittelee Cristan taustaa toisessa jaksossa seuraavasti: *”17-vuotiaalla Cristalla on tilillään autovarkaus, liikenneturvallisuuden vaarantaminen, vahingontekoja sekä lukuisia pahoinpitelyjä”*. Esittelyssä mummo ja äiti kuvailevat Cristan käytöksen taustoja:

Mummo: *”Tää [valokuvassa] on Crista ihan vauvana. Se oli jo silloin vähän niinku hankala.”*

Äiti: *”Crista on aina ollu aika semmonen vauhtipää ja hurjapää, ja menee joka paikkaan suunapäänä ja siksi hän on sitten usein myös näissä ongelmassa ja hankaluukissa.”*

Mummo: *”Hermot on ainakin huonot, koska hän hikeentyy niin. Ja sehän se pulma nyt onkin. Ko hän sitten lyö eikä ajattele. Sillä voi olla vakavat seuraukset.”*

Myös Crista itse tunnistaa impulsiivisen luonteensa, mutta antaa myös toisenlaisia syitä käyttöksensä taustaksi:

”Siin vaiheessa kun mä tappelen, niin mua ei kiinnosta mitä siinä tapahtuu. Mä en ikinä siinä vaiheessa aattele mitään seuraamuksia. Pari kertaa käyny, et on putkaanki lähteny siitä. Siellä haisee ihan hirveelle eikä siellä pysty nukkuun eikä siellä oo kelloja eikä mitään, ja koko ajan oottaa, että pääsee pois. Se on ihan perseestä. Sit mä aina aattelen putkassa, että vittu, ei ois pitäny tehdä.”

”Äiti ja iskä eros kun mä olin yks. Äiti oli kihloissa 10 vuotta, eli se oli tavallaan mulle isä. Ne eros, kun se oli aikamoinen alkoholisti. Sitten se meni naimisiin ja mä en edes tunne koko ihmistä. Se vaan muutti meille. Sit mä jouduin melkein heti sen jälkeen laitokseen, kun se niinku tuli, muutti meille. Ja ne oli ollu vuoden naimisissa, ja se kerto mulle vasta sitten, että ne on naimisissa. Mulla on sellanen olo, että heti kun se tuli kuvioihin, ni heti sen jälkeen mä jouduin laitokseen ja kaikki asiat meni miten meni...Huonosti. Ei olla oikein oltu äitinkään kaa väleissä sen jälkeen. Sen uus mies on paljon tärkeempi ku minä. Tuntuu ihan siltä.”

Rikosten lisäksi Crista kertoo johtoryhmän ensimmäisessä tapaamisessa päihteidenkäytöstään: *”Eilen just pääsin Stopparista pois. Olin kaks kuukautta, niin sitä ennen join aika usein, poltin pilvee ja tälleen.”* Tapaamisessa Cristan ongelmaksi määritelläänkin päihteidenkäyttö. Väkivallasta tapaamisessa ei sen sijaan keskustella, vaikka Cristan perheenjäsenet nostivat tämä alun esittelyssä Cristan suurimmaksi ongelmaksi.

Neljännän jakson johtoryhmän väliarvioinnissa Cristaa kritisoidaan passiivisesta olemuksesta sekä *”pissis-kommenteista”*, joilla tarkoitetaan *”emmätiiä”* tai *”vähänks siistii”* kaltaisia kommentteja. Johtoryhmä vaikuttaa pettynneeltä Cristan kyvyttömyyteen reflektoida omaa toimintaansa. Vankilanjohtaja epäilee Cristan hiljaisuuden syyksi pelkoa *”kasvojensa menettämistä”*.

Jaksot viisi ja kuusi esitetään käännekohtana Cristan tarinassa. Viidennen jakson lopussa tytöt saavat kirjeitä perheitään. Cristan äidiltään saama kirje sekä mentoreiden kertomukset rikollisen elämäntavan seurauksista ovat saaneet Cristan pohtimaan omaa elämäänsä mentorinsa Susannan kanssa:

Crista: *”Mä oon oikeesti päättäny muuttaa kokonaan tän mun elämäntyylini, kaikki noi päihteet ja rikokset, en varmaan tee enää...”*

Susanna: *”No musta se ainakin kuulostaa hyvältä, jos niin oot aatellu.”*

Crista: *”Joo, oon aatellu itse asiassa täällä Kakolassa aika paljonkin, siten miten mä nyt en ennen oo ajatellu. Kyl mä Stopparissakin aattelin. Niinku päihteet ja tälleen rikokset, et en mä enää halua tehdä. Ja nyt kun mä oon iskäinkin kans aika hyvissä väleissä, tai miten mä en oo ennen ollu...”*

Susanna: *”Ottaaks sun äiti suhun yhteyttä?”*

Crista: *”Joo, mitä se nyt laitto [kirjeessä]. Odotan malttamattomana, kun tulet sieltä kotiin ja silloin alkaa parempi jakso elämässä. Sinäkin sitä varmaan haluat.”*

”Et se tosi harvoin kertoo tunteistaan, et niinku sanoo, että mä rakastan sua.”

Susanna: *”Se on vaikeeta.”*

Crista: *"Niin, tässä hän laitto jotain, että olet ihana ja rakas tyttöseni ja aina rakkain kaikista. Mä ihmettelin, kun se tosi tosi tosi harvoin sanoo tolleen. Nyt se sano."*

Susanna: *"Niin, on se aika tärkeitä kuulla. Tuleeks ite sanottuu?"*

Crista: *"No kyllä välillä, mut aika harvoin, ku ei oo tottunu sanoon. Ku ei se sano, niin ei o oppinu sanoon silleen."*

Cristan osoittama motivaatio muutosta kohtaan vaikuttaa kuitenkin hiipuneen seitsemänteen jaksoon tultaessa. Tässä jaksossa näytetään, kuinka Crista ei edelleenkään kykene pohtimaan tekojaan syvällisemmin. Psykologin viimeisessä aamuryhmässä tytöt pohtivat mahdollisia riskitilanteita Kakolan jälkeen:

Psykologi: *"Mietitään vähän riskitilanteita. Crista, mikä se on? Onks se päihteet sulla, jos ajatellaan retkahdusta?"*

Crista: *"No varmaan, kun suurin osa mun kavereista käyttää päihteitä, tyyliin päivittäin, niin tota, sit kun niitten kans ja ne on sekasin, niin sitten ittekin haluu."*

Psykologi: *"Crista, mitkä on ne käytännön toimet, mitkä sä teet, kun on tää tilanne päällä ja sä haluat välttää tän [retkahduksen]?"*

Crista: *"Siis tä? Lähtee pois?"*

Psykologi: *"Mitä muuta sä voit tehdä?"*

Crista: *"Emmätiiä."*

Psykologi: *"Entäs jos joku aukoo sulle päättään ja luulee tietävänsä enemmän kun sä ja sua ärsyttää ja vituttaa se, mitä sä voit siinä tilanteessa tehdä muuta kuin lähteä pois?"*

Crista: *"Vetää turpaan?"*

Psykologi: *"Tää on se, mitä me halutaan välttää."*

Crista: *"Emmätiiä. Lähtee meneen. Tai sanallisesti aukoo päätä takas. Emmätiiä..."*

Johtoryhmän viimeinen tapaaminen jättää edelleen arvailujen varaan, onko Crista muuttanut suhtautumistaan päihteisiin. Tapaamisesta näytetään vain Cristan mentorin puheenvuoro, jossa hän kertoo päihteidenkäytön haitoista, ja toivoo Cristan jättävän päihteet. Cristan oma mielipide tai mahdollinen muutos jäävät epäselviksi. Myöskään johtoryhmän odotuksia Cristan jatkoon suhteen ei näytetä.

Avonaisiksi jääneet odotukset saavat positiivisen päätöksen viimeisessä jaksossa, jossa palataan kysymään Cristan kuulumisia Kakolan jälkeen. Tulevaa muutosta alustetaan kertauksella: *"Crista*

tuli Kakolaan suoraan katkaisuhoidosta. Hänellä oli runsaan päihteidenkäytön lisäksi tilillään kymmeniä pahoinpitelyjä sekä lukuisia kohtaamisia virkavallan kanssa.” Tämän jälkeen Crista kertoo kuulumisistaan:

”Oon ottanu aika rauhallisesti. En oo ollu poliisien kanssa tekemisissä. Enkä oo tehny mitään sellasta, että oisin voinu olla. Siis mulla on ehdonalainen ja valvonta, niin jos teen yhdenkin jutun, niin joudun laitokseen takasin. Enkä mä, kun kohta täytän 18, haluu sitä ennen enää joutua minnekään.”

Vaikka Cristan käytöksessä tapahtunut muutos vaikuttaa lupaavalta, on Kakolan jälkeiseen aikaan mahtunut myös yllättävä ja surullinen käänne:

”Mun ystävä yritti tehdä itsemurhan ja se tapahtu vielä meillä. Se oli juonu aika paljon, se oli aika vitun kännissä. Sitten meillä tuli jotain riitaa siinä ja mä sanoin sille kaikkee. Ja sitten se niinku suuttu. Emmä aatellu, että se menee tekeen mitään, mä vaan kelasin, että se menee mököttään sinne alakertaan. Sit mummo meni kattoon ja se huusi mulle, että Crista tuu tänne alas äkkii. Mä menin kattoon ja näin kun se roikkuu siinä...”

Cristan tarina päätetään vankilanjohtajan ja Olavi Sydänmaanlakan kommentteihin:

Johtaja: *”Jotenkin toivois näille kaikille, ettei tulis hirveitä kolhuja enää. Että saisivat omaa elämää haltuun. Et sais tuntea olevansa turvassa. Että niillä olis turvallinen olo. Oli ne sitten kotona tai millä seikkailuilla tahansa. Niin että, heillä olis joku sellainen usko, että elämä kantaa. Mutta tärkeintä olis vaan olla rehellinen itelleen ja ettii sitä omaa tietä, turvallista tietä.”*

Olavi: *”Mä toivoisin, että ihmiset näkis sen, että nämä nuoret ei oo mitään pahiksia. Ei nämä oo vaan syntyneet pahoiksi, vaan ne on myös uhreja. Monesta syystä johtuen he on ajatuneet tähän elämäntilanteeseen, missä he on.”*

Vakavasta rikos- ja päihdetaustasta huolimatta Cristan tarinan esitystapa on komediallinen (Hänninen 2002, 95–96). Tarinan päähenkilö esitetään äkkipikaisena ja hieman hölmönä, mutta juuri näiden ominaisuuksien takia myös rakastettavan. Komediallista tulkintaa lisää myös sellaiset tuotannolliset valinnat, kuten viidennessä jaksossa näytetty pätkä tyttöjen osallistumisesta vankilan nurmikon leikkaamiseen, jossa Crista kamppailee ruohonleikkurin ja kumisaappaiden kanssa.

Sekä komedialle että kapinallinen vastaan systeemi -arkkityypille (Torkki 2014, 17–18, 41–46.) ominainen teema on yhteiskunnan pyrkimys tukahduttaa yksilön halut. Ohjelma esittää Cristan eräänlaisena hurjapäisenä poikatyttönä, joka haluaisi huvitella ystäviensä kanssa rankoillakin tavoilla. Cristan ronski ote päihteisiin ja väkivaltaan ei kuitenkaan ole yhteiskunnan silmissä suotavaa. Cristan tarinassa näkyy myös sukupuolirooleihin liittyvät odotukset ja niitä vastaan kapinoiminen (de Laurentis 2004, 47–50). Crista on toisaalta habitukseltaan tyttömäinen ja selvästi

nauttii poikapuolisilta ystäviltään saamasta huomiosta. Toisaalta hän kuitenkin rikkoo perinteistä tytön roolia hurjastelemalla autoilla, tappelemalla, käyttämällä päihteitä.

Cristan tarinan fabulaksi (Bruner 1986 11–43; 1987) muodostuu rauhoittuminen ja vastuun hyväksyminen: nuori kapinallinen asettuu karnevalistisen ja rajoja rikkovan seikkailunsa jälkeen yhteiskunnan asettamiin rajoihin. Tarinan yleisön kannalta fabulaksi voisi tulkita myös inhimillisten heikkouksien ja erehdysten hyväksymisen: yleisön näkökulmasta päähenkilö vaikuttaa äkkipikaiselta ja ajattelemattomalta, mutta lopulta nämä piirteet kuitenkin annetaan anteeksi.

5.3 Tyttö on niin solmussa

Tiinan tarina pyritään esittämään sankari- ja tuhkimotarinaan (Torkki 2014, 17–18, 41–46; Hänninen 2002, 95–96), jossa päähenkilö julkisesti kohtaa pelottavan menneisyytensä ja selviää tästä eheytyneenä voittajana. Tarinan fabula (Bruner 1986 11–43; 1987) onkin ahdistus menneisyydessä tapahtuneiden pahojen asioiden kohtaamisesta, ja tästä kohtaamisesta seuraava kasvu.

Tiinan tarinan alussa painotetaan vakavaa päihteidenkäyttöä ja siihen johtaneita syitä. Tiina itse kertoo ensimmäisen jakson esittelyssä käyttävänsä useita erilaisia päihteitä. Päihteidenkäytön seurauksena hän kertoo menettävän usein muistinsa ja heräävänsä sairaalasta. Tiina ei ihmettele, että jos ”tällä menolla kuolisin nuorena”. Tiinan äiti kertoo epäilyistään päihteidenkäytön syyksi:

”Sen jälkeen kun Tiina huostaanotettiin, saatiin tietää että hänelle on 12-vuotiaana tapahtunut vakava väkivallantapahtuma, mistä hän ei halua puhua, ja tuntuu, ettei pääse siitä yli. Se voi olla iso osa sitä, että sen takia juo ja käyttää päihteitä, että saa sen mielestään. Unohtaa sen. Tyttö on niin solmussa, oikein umpisolmussa sisältäpäin. Sen solmun kun sais auki niin se varmaan ratkaisis monta asiaa.”

Johtoryhmän ensimmäisessä tapaamisessa johtaja kartoittaa Tiinan valmiutta muutokseen koskien päihteidenkäyttöä: ”Millon sä ekan kerran ajattelit, että sun päihteidenkäytössä on jotain, mille tarvis tehdä jotain?” Tiina kertoo miettineensä muutosta: ”Varmaan joskus 15-vuotiaana, kun jouduin sairaalaan ja meinasin kuolla. Et kävi tuuri, mut sit oon jatkanu sitä.” Päihteidenkäyttöön johtaneet syyt, sekä käytöstä seuranneet negatiiviset vaikutukset esitetään Tiinan tarina keskeisimpänä teemana.

Johtoryhmän väliarviossa Tiina arvio omaa muutostarvettaan: ”Ehkä mä olen liian päihdemyönteinen, niin sit mä lähden helpommin kokeileen kaikkee muitakin aineita.” Psykologi kehuu jo tapahtunutta muutosta: ”Sä oot menny näissä asioissa eteenpäin. Se et sä sanot noin, et sä

ajattelet noin, on askel eteenpäin. Sun tehtävä on haastatella sun sellikaveria näistä päihteidenkäytön plussista ja miinuksista. olkaa rehellisiä niissä molemmissa, myös niissä positiivissa puolissa.” Kiinnostavasta tehtävänannosta huolimatta ohjelmassa näytetään ainoastaan Tiinan ja mentorin keskustelua päihteidenkäytön negatiivisista puolista. Tiina ja hänen mentorinsa Monica vertailevat päihteidenkäytöstä seuranneita terveydellisiä ongelmia ja tulevat siihen tulokseen, että Tiinan tulisi jatkossa kieltäytyä kaikista päihteistä.

Päihteidenkäytön negatiivisten puolien läpikäyminen ja orastavan muutoksen esiin houkutteleva ovat pedanneet Tiinan tarinan käännekohtaa ja juonen tiivistymään, joka tapahtuu kuudennessa jaksossa. Tässä jaksossa psykologin aamuryhmässä käsitellään seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja syy Tiinan päihteidenkäytölle selviää: *”Mä olin 12, kun mut raiskattiin ja 15-vuotiaana kävin psykalla. Mut muhun se ei vaikuttanu silleen, et mä oisin ruvennu pelkään, vaan mä aloin käyttään päihteitä ja aloin enemmänkin jakamaan. Silleen, et mä aattelin, et jos mua on käytetty hyväks, niin muutkin saa.”* Tiina on jo aiemminkin viitannut päihteidenkäytön itselääkinnälliseen taustaan: *”Ja sit, jos muuten ei o mitenkään hyvä fiilis, eikä saa mistään mitään iloo irti, ni sit just pajoissa on parempi olla.”*

Ohjelmaan on valittu näytettäväksi myös aamuryhmää seuraava keskustelu, jossa Monica ja Tiina pohtivat yksityisen tarinan julkiseksi tekemistä:

Monica: *”Sun täytyy vähän miettiä, et haluuskä, että se näkyy siinä ohjelmassa. Sä voit nimittäin ite sanoo.”*

Tiina: *”Kyl mä sen voin sanoo telkkarissa, et mut on raiskattu, mut en mä...”*

Monica: *”Mitään niitä yksityiskohtia.”*

Tiina: *”Niin.”*

Monica: *”Emmä usko, että siitä sulle on mitään haittaakaan vaikka se tuleekin julkisuuteen. Et ihmiset ei kyllä hirveen kauaa muista tollasia asioita. Mut sit taas tollanen kokemus voi olla ihan hirveen tärkeä sellasille, jotka on ton saman kokemu, tai perheille missä on käynny tällänen. Niin se voi olla niinku tosi tärkeä.”*

Tähän tiivistyy jotain hyvin olennaista koko ohjelman liittyvästä eettisestä kysymyksestä: Onko tyttöjen hyvin yksityisten ja kipeidenkin tarinoiden julkaisemisesta seuraava hyöty suurempi kuin haitta? Onko yhteiskunnallisen keskustelun herättely tai mahdollisen avun tarjoaminen yleisölle riittävä perustelu tyttöjen julkiselle leimaamiselle mahdollisesti loppuelämäkseen? Ja kuka tällaisia päätöksiä voi tehdä? Palaan näihin kysymyksiin tutkielmani lopussa.

Tarinan käännekohdan jälkeen näytetään materiaalia, joka kuvaa Tiinassa tapahtuneen muutoksen vakavuutta. Psykologin viimeisessä aamuryhmässä Tiina korostaa, ettei sosiaalinen paine niinkään vaikuta hänen päihteidenkäyttöön, vaan suurempi uhka ovat pahan olon tunteet. Retkahduksen estämisen on myös johtoryhmän viimeisen tapaamisen keskeisin aihe. Tiinan mentorin, Monican, mukaan Tiinan kokemus on nuoresta iästä huolimatta kuin *”vanhan narkkarin”* ja tämän takia Tiina ei tule pysymään kuivilla pelkän *”lenkkeilyn”* tai *”runojen lukemisen”* avulla. Monica ehdottaa Tiinalle *”vastalääkkeeksi”* vertaistukea, jonka seurauksena raittiudelle saadaan *”kokonaan uus kalliopohja. Se on sellanen hengellinen ja henkinen tila. Ihminen, vois melkeen sanoa, että uudesti syntyy.”*

Seitsemäs jakso jää erityisesti Tiinan kohdalla jännitystilaan. Pysykö Tiina kuivilla saamiensa neuvojen avulla? Kahdeksas jakso tuo tähän hieman yllättävänkin vastauksen. Aluksi kerrotaan, että Tiina on nyt täysi-ikäinen ja uuden elämänvaiheen edessä. Seuraavaksi näytetään Tiinaa neuvolan ultrassa ja Monicaa keskustelemassa raskaudesta Tiinan kanssa. Psykologi kommentoi Tiinan elämänmuutosta:

”Mä oon tosi ylpee Tiinasta siinä, että hän pitää niin suuressa arvossa tätä raskauttaan. Ja tota hänen tulevaa vauvaansa, että hän on pystynyt todella paljon skarppaamaan siinä, että hän ei raskauden aikana käytä päihteitä. Ja mun toive on se, että tämä linja jatkuisi myös sen jälkeen, kun hän on äiti.”

Monica toivoo omasta tarinastaan mallia Tiinalle:

”Mä toivoisin, vaikka kaikki ihmiset on erilaisia, että tää vauvan tulo vaikuttais Tiinaan samalla tavalla, kun se aikanaan vaikutti muhun. Että kyllä se anto syyn elää ja semmosen potkun ja sisällön ja hirveen taistelutahdon. Ja aina pyrkiny eroon kaikesta semmosesta, mikä haittaa sitä mun ja lasten elämää. Ja sellanen iänikuinen taistelu. Ku siinä todellinen syy, se on pikku-ihminen, se on todellinen syy tehdä vaikeitakin ratkaisuja ja tehdä mitä vaan päätöksiä.”

Tarina päättyy Tiinan omaan kommenttiin: *”Mä oon skarpannu. Et haluun mä, et lapsi on kunnossa, ja ittestäni pitää huolta, ja lapsesta, ja elämästä ylipäänsä.”* Tarinan lopussa Tiina on voittajan kohdannut ahdistavan menneisyytensä ja äitiys on antanut syyn jättää päihteet. Fabulan teemaksi, menneisyyden kohtaamisen rinnalle, nouseekin äitiys, joka antaa naiselle *”taistelutahdon”* ja voiman *”tehdä vaikeitakin päätöksiä”*.

5.4 Pidä sun unelmista kiinni

Idan tarina esitetään sankaritarinana, jossa kapinallinen nousee epäoikeudenmukaisena pitämäänsä järjestystä vastaan (Torkki 2014, 17–18, 41–46; Hänninen 2002, 95–96). Toisen jakson esittelyssä asetetaan tarinan sjuzet (Bruner 1986 11–43; 1987): *”17-vuotiaan Idan ongelmat alkoivat, kun hän alkoi kapinoida uskonnollisen perheen arvoja vastaan. Hänet huostaanotettiin ja sijoitettiin perhekotiin runsaan alkoholinkäytön ja koulusta pinnaamisen vuoksi.”* Idan äiti ja Ida itse jatkavat taustan kuvailua: Äiti kertoo Idan olleen yhdeksästä sisaruksesta neljäs. Ida on aiheuttanut perheelleen huolta, kun häntä on jouduttu vanhimman sisaren kanssa hakemaan kyliltä. Äiti kertoo myös ymmärtävänsä perheen sairaana ollutta isää, jonka kanssa Idalla tuli *”rajujakin yhteenottoja”*. Ida itse kertoo halunneensa uhmata vanhempiaan: *”Oon kyllä monet kerrat haistattanu pitkät mejän vanhemmille. On tullu selkäänki saatua sen takia ihan niinku vanhemmilta.”*

Johtoryhmän ensimmäisestä tapaamisesta johtaja varoittaa Idaa alkoholinkäytöstä, mutta ei sen tarkemmin kysele alkoholinkäytön taustoja: *”Mutta yhden asian minä sanoisin. Ei tuo alkoholikaan, se ei ole sun juttu. Se on jo koettu. Sä olet jo nuorena tyttönä avannu sitä puolta liikaa.”* Vaikka alkoholinkäyttö johtoryhmän ensimmäisessä tapaamisessa määritellään Idan haasteeksi, tähän aiheeseen ei Idan kohdalla palata ohjelman aikana ollenkaan. Ainoa alkoholiin liittyvä kommentti löytyy jaksosta kolme, jossa Ida kommentoi psykologin aamuryhmässä juomistaan: *”Siis emmä väitä, etteikö ilman viinakin vois olla hauskaa, mutta on ihan erilainen olo päissään ko selvinpäin.”* Ida viittaa selvästi alkoholinkäytön positiivisiin puoliin, mutta tätä keskustelua ohjelmassa ei jatketa.

Tarinaa on valittu näytettäväksi vain pieniä välähdyksiä, jotka voisivat selittää Idan ongelmallisena pidetyn käytöksen taustaa. Jaksossa kaksi Ida kertoo muille tytöille viiltelystä ja epäilee, että olisi viiltänyt neljä vuotta sitten ranteet auki, ellei isovelji olisi estänyt. Neljännessä jaksossa keskustellaan väkivallasta uhrin näkökulmasta. Ida kertoo omista kokemuksistaan: *”Mä oon pienenä saanu kokea sen, että on annettu selkään, ni mä en enää yhtään nykyään hyväksy sitä, että joku pieksee mua. Se tulee saman tien takas.”* Näiden pienten pätkien lisäksi Idan käytöstä tai siihen johtaneita syitä ei käsitellä. Viimeisessä johtoryhmän tapaamisessa Ida saa positiivista palautetta ja häntä kannustetaan jatkamaan samalla linjalla. Tässäkään tapaamisessa ongelmapuhetta ei näytetä, lukuun ottamatta Idan mentorin kommenttia: *”Sä oot niin ihana tyttö, että olisit oma ittes. Että sä et mun mielestä tarvii sitä alkoholia mihinkään.”*

Kahdeksannen jakson tuotannolliset valinnat vahvistavat tarinan sankari-tulkintaa. Tuotannollisten valintojen erot ovat selvät verrattuna esimerkiksi Janikan tarinaan. Idan tarinan taustalla soi iloinen musiikki ja kertaus alkaa Olavi Sydänmaanlakan kommentilla: *”Musta tuntuu, että Ida vois koko*

Kakolasta olla oivallinen esimerkki siitä, että miten arjen järjestäminen järjestää koko minuuden.” Taustalla näytetään kuinka Ida asuu omassa asunnossaan ja käy toivomaansa koulua. Ida itse kertoo kuulumisistaan: *”Kesällä minä en juonu niinku, itse asiassa en ollenkaan. Ja tota, nyt on tullu otettua, mutta se on pysynyt ihan rajoissa.”* Tämän jälkeen Sydänmaanlakka jatkaa:

”On upeeta kattoo sitä millanen historia Idallakin on ollu. Että on ollu varmasti kovia hetkiä ja epätoivon tunnelmia. Ja ehkä Ida vois olla esimerkki monelle nuorelle siitä, että hei, että pidä sun unelmista kiinni. Ja jos sä et ihan heti sitä unelmaa saavuta, niin jotain sä saavutat ja sen saavutuksen myötä sä saavutat ittes.”

Idan tarina päättyy Idan omaan kommenttiin:

”No en ainakaan aio palata siihen entiseen elämään, että koulu kärsii ja alkoholia menee siis niin paljon kun sillon ennen. Enhän mä sillon pitäny porukoihinkaan oikeestaan yhtään mitään yhteyttä, että jos ne soitteli, niin välttis vastannu tai mitään. Että en ainakaa oo takas palaamassa. Siis jokainenhan tekee virheitä ja niistä niinku ottaa oppia, että joskus pitää vaan oppia kantapään kautta. Ei se oo niinku, että jos ihminen olis joskus jonkunlainen, niin se ois koko loppuelämän sellanen.”

5.5 Kun ihminen epätoivoissaan etsii rakkautta, niin se on aina vähän sokea

Viivin tarina esitetään tragediana (Torkki 2014, 41–48; Hänninen 2002 95–96; Heikkinen & ym. 1999, 49–50), jossa myötätuntoa herättävä sankari yrittää parhaansa, mutta epäonnisen valinnan jälkeen menettää kaiken kovalla työllään saavuttamansa.

Jo tarinan alussa on traaginen käänne: pikkusiskon tapaturmainen kuolema, joka laukaisee perheen pahoinvoinnin. Viivin äiti kertoo pikkusiskon kuoleman jälkeisestä ajasta:

”Siit tuli ihan siis sellaisia raivokohtauksia. Et Viivihän on paljon mua isompi, et mä en niinku enää pystyny pitämään sitä. Se ihan viimeinen raivokohtaus oli siis semmonen, et mä jouduin hetken miettimään, et pitääks mun soittaa poliisit. Se yritti itse asiassa työntää mut rappukäytävän rappuselta alas ja täältä kaatu kaapit ja täältä meinas lentää telkkarit. Se oli ihan hirvee show.”

Äiti yhdistää hankalan käytöksen Viiviä kohdanneisiin vastoinkäymisiin: *”Et varmasti se kiusaaminen, pikkusiskon menetys, kaikki tämmöset ne yhteen summattuna, ni kenen tahansa murrosikäsen pää alkaa oleen siin ihan räjähdyspisteessä.”*

Viivi on itsekin ollut käytöksestään huolissaan:

”Mä niinku ittekin sanoin sillon ku mä jouduin laitokseen, et mä pelkään sitä, et mä satutan mun pikkusiskoi tai äitiä niin paljon, että sitä niinku siinä tapahtuu jotain

kauheeta. Et mä sanoin itteki jotenki, et mä haluaisin niinku lähteä. Et mä haluaisin, et tää mun perhe-elämä niinku rupeis toimimaan. Must tuntuu, et me niinku masennuttiin vuorois. Et eka oli äiti sit oli mun veli ja tulin minä.”

Toisaalta Viivin esittelyssä näytetään myös materiaalia, joka antaa Viivistä toisenlaisen kuvan. Viivi keskustelee ystävänsä kanssa: *”Vittu mul meni oikeest eile hermot siihe. Mä sanoin vaan sil, ku se hehkutti siit, että sil lähti hammas, et mä voin järjestää silleen, et sulta lähtee kaikki saatanan hampaat niinku yhellä kerralla.”*

Johtoryhmän ensimmäisessä tapaamisessa Viivi pohtii tilannetta, jossa väkivalta voisi olla oikeutettua:

Johtaja: *”Saaks ihmistä lyödä sillon ku se sanoo tuhmasti tai tyhmästi?”*

Viivi: *”Eipä oikeestaan.”*

Johtaja: *”Onks sua lyöty?”*

Viivi: *”On.”*

Johtaja: *”Saaks sua lyödä?”*

Viivi: *”Ei, ellen mä oo tehny jotain tosi tosi pahaa.”*

Johtaja: *”Eli et jos joku on tehny tosi, tosi tuhmasti, ni sitä saa lyödä?”*

Viivi: *”Niin no, ns. ylempitaho, eli vanhemmat. Mut ei mikään, niinku joku nuori, saa tulla mua lyömään.”*

Tarinan edetessä Viivin epäoikeudenmukaisia lähtökohtia elämään valotetaan lisää. Perheessä on ollut alkoholismia ja väkivaltaa. Katsojien sympatian tunteita syvennetään jaksoissa neljä ja viisi näyttämällä, kuinka Viivi toivoo äidiltään rakkautta, mutta äiti ei vastaa näihin toiveisiin. Taustoistaan huolimatta Viivi esitetään iloisena, avoimena ja empaattisena tyttönä. Ohjelman edetessä Viivi kertoo avoimesti tunnoistaan ja pohtii käytöksensä vaikutusta muihin ihmisiin ja tuntee ahdistusta väkivaltaisesta käytöksestään.

Neljäs jakso muodostaa käännekohdan Viivin tarinassa. Ahdistuksen ja hädän hetkellä Viivi saa lohdutusta psykologilta ja alkaa tämän seurauksena tosissaan pohtia, miten voisi jatkossa välttää pahan olon purkautumisen väkivaltana. Lempeyden ja myötätunnon kohtaaminen rankaisemisen sijaan käynnistää muutosprosessin, jonka seurauksena Viivi etsii uusia keinoja käsitellä hankalia tunteita. Tässä kohdassa tiivistyy Viivin tarinan fabula (Bruner 1986 11–43, 1987): jatkuva kamppailu. Viivi on kamppaillut koko elämänsä kokemiaan asioita vastaan. Tähän asti kamppailu on ollut hyvin konkreettista: Viivi on käyttäytynyt väkivaltaisesti uhkaaviksi ja hankaliksi kokemissaan

tilanteissa. Tarinan käännekohdassa Viivi ymmärtää olevansa myös uhri. Hänen elämästään on puuttunut lempeyttä ja välittämistä. Kännekohtassa kamppailu kääntyy oivalluksen myötä ulkoisesta toiminnasta sisäisten voimavarojen kehittämiseen.

Viivin kohdalla ei näytetä johtoryhmän väliarviota, mutta loppuarviossa Viivi saa paljon positiivista palautetta edistymisestään. Psykologi kuvaa Viivin edistymistä:

”Me lähettiin liikkeelle siitä, et kun joku sanoo sulle rumasti, niin sä vedät sitä pataan. Ja nyt me ollaan siinä vaiheessa, et sä et vedä sitä pataan, vaan sä sanot sille suorat sanat [- -] Vitsi sä oot ottanu ihan huikeita askelia eteenpäin.”

Ylistävä palaute saa kuitenkin pahaenteisen lopetuksen Viivin mentorin sanoessa:

”Mäkin oon nää kummatkin puolet saanut susta nähdä täällä. Mutta et just se, että sä ottaisit vaarin näistä kaikista asioista mitä tässä on yritetty sulle antaa. Et valinta on kuitenkin sun tästä eteenpäin.”

Tarinan lopullinen traaginen käänne tulee viimeisessä jaksossa, jossa näytetään kuinka Viivin on hädän hetkellä, riideltään äitinsä kanssa, tehnyt huonon valinnan. Viivi on riidan päätteeksi lähtenyt poikaystävänsä luo, joka paljastuu päihteiden väärinkäyttäjäksi. Myös Viivi on tämän seurauksena sortunut käyttämään päihteitä. Viivi katuu virhettään:

”Jälkeenpäin mietittynä se oli ihan helvetin tyhmä idea ja päätös ja tälle. Et jos mä oisin miettiny kunnolla, niin totta kai mä olisin mennyt omaan huoneeseen rauhoittumaan ja hetken päästä mennyt pyytään äitiltä anteeksi. Periaatteessa kaikki meni päin persettä, et mä oon nyt niinku takas alkupisteessä. Mä oon taas täällä [perhekodissa] ja koulut on kesken.”

Myös Olavi Sydänmaanlakan kommentti korostaa tarinan traagista puolta yhdistämällä epäonnistumiseen rakkauden ja hyväksynnän kaipuun:

”Se hetki kun ihminen epätoivoissaan etsii rakkautta, niin se on aina vähän sokea, koska rakkaus on juuri sellainen. Sehän on sokea luonteeltaan. Se ei aina osaa kysyä sitä, että millainen tuo ihminen on, miltä sen rakkauden itselleni haluan.”

Kahdeksas jakso, ja näin ollen koko Kakola-ohjelma, päättyy Viivin kommenttiin, jossa tiivistetään hänen tarinansa opetus yleisölle:

”Kun miettii jotain mun frendejä, joilla on onnelliset vanhemmat, päihteettömät vanhemmat. Mitä mulla on? Eronneet vanhemmat, päihtynyt isä, perheessä on myös ollu perheväkivaltaa. Kaiken lisäksi se, että multa on kuollut pikkusisko. Mua on kiusattu koko ikä. Koulukiusaaminenkin, se voi vaikuttaa hirveen pieneltä asialta, mut ei se

loppupeleissä oo. Et siin saattaa käydä niinkin mitä mulle kävi, et mä rupesin sit niinku kostamaan mun lapsuuden traumat muille ihmisille. Mä toivon et nää ihmiset, jotka kattoo, nää meidän ikäset ja vanhemmat, ajaa lapsensa jotenkin oikeille teille. Ettei niitten sit tarvii joku päivä itkee sitä, että minun lapsi tappoi ihmisen ja istuu nyt vankilassa.”

5.6 Mentorien tarjoama mallitarina

Seuraavaksi esittelen tiivistetysti mentori-vankien tarinat ja koostan niistä muodostuvan mallitarinan. Olen päättänyt kokoamaan tarinat yhdeksi mallitarinaksi, koska havaitsin samojen teemojen toistuvan kaikkien mentorien tarinoissa hyvin samankaltaisista näkökulmista.

Kolmannessa jaksossa mentorit saapuvat vankilaan ja jokainen heistä kertoo omasta rikos- ja päihdetaustastaan. Näiden esittelykommenttien lisäksi tarinat syventyvät ohjelman edetessä, kun mentorit jakavat tarinoitaan psykologin aamuryhmissä. Ohjelman kertojaääni esittelee vankilaan saapuvat naiset seuraavasti: *”Nämä kaikki naiset ovat entisiä rikollisia, jotka ovat onnistuneet kääntämään elämänsä suunnan. Heillä on takanaan yhteensä liki 100 vuotta ongelmallista päihteidenkäyttöä. Heidän rikoshistoriastaan löytyy törkeitä pahoinpitelyjä, ryöstöjä ja taponyrityksiä.”*

Kata on Janikan mentori. Kata kertoo kolmannen jakson esittelyssä hävittäneensä elämästään 20 vuotta päihteidenkäytön takia. Kata kertoo Janikalle tulleen tuomitukseksi *”Kaikista mahollisista. Paitsi ei murhasta. Eikä taposta. Kaikesta muusta.”* Psykologin aamuryhmässä Kata kertoo lopun ikäänsä katuransa väkivallantekoja, joihin on ollut osallisena. Rikollisen elämän ja päihteidenkäytön seurauksena Kata kertoo, ettei hän enää näin 50-vuotiaana onnistu työllistymään vaikka työelämää olisi jäljellä reilut kymmenen vuotta. Kata kertoo myös päihteidenkäytön seurauksista terveyteensä:

”A, B ja C-hepatiitti. A näkyy, B ja C jyllää, maksa oireilee ja sit on isot nivelet kipeenä ja stafylokokin sain selkäyttimeen. Sit multa mätäni sormen ja varpaankynnet, ne lähti ihan näin nostamalla kaikki. [- -] Se on kans päihteiden aiheuttamaa tää mun lapsettomuus, koska sillon mie en välittäny turvaseksistä pätäkääkään, kamapäissään paneskelin tuolla millon kenenkin kanssa ilman kumia. Niin sieltä sain sitten sellasen tartunnan itteeni, että tänä päivänä en sitten saa lapsia. [- -] Kaikista niin häiritsevintä on, mitä se on aiheuttanu aivotoiminnalle. että oikeesti tullu vähän tyhmäks.”

Monica on Tiinan mentori. Monica kertoo käyttäneensä päihteitä erittäin runsaasti nuoresta lähtien:

”Nuorenanahan se oli ihan holtitonta se niinku mun elämä tavallaan, että se oli semmosta kuljeksimista niinku jengistä jengiin, et tavallaan aina niinku pahempaan porukkaa. Että sitten ku se porukka alko näyttää siltä, että se juo vähemmän ku minä tai sekoilee vähemmän ku minä, ni mä jollain tapaa kulkeuduin sellaseen porukkaan taas, missä se meno oli kovempaa.”

Päihteidenkäytön seurauksen Monica kertoo sairastavansa ahdistuneisuushäiriötä ja kroonista masennusta. Päihteistä Monica onnistui irrottautumaan pitkän ja rankan laitoshoidon avulla, jossa olennaisena osana olivat vertaistukiryhmät. Ilman laitoshoidoa Monica ei usko, että olisi pystynyt raitistumaan. Kahdeksannessa jaksossa Monica myös kertoo lasten syntymän vaikuttaneen häneen antamalla ”syyn elää” ja ”hirveen taistelutahdon”.

Riitta on Viivin mentori. Kolmannen jakson esittelyssä Riitta kertoo olevansa eroperheen lapsi. Riitan äiti oli alkoholisti ja lähti alkoholistimiehen matkaan, joka myöhemmin tappoi hänet. Riitta kertoo itse alkaneensa perustamaan perhettä 20-vuotiaana ja saaneensa tyttölapsen. Perhe-elämä kuitenkin päättyi alkoholinkäytön seurauksena:

”Viina ja se elämä vei mua niin paljon, että mä lähdin siitä perheestä. Mä olin ollu juomatta muutaman kuukauden ja sit mä olin retkahtanu sen kaverin kaa juomaan, tai niinku yhdessä juotiin. Se haukku mua huoraks, ja totanoin ni, siinä mulla kilahti. Hetimiten oli se veitsi mun kädessä sitten, ja se mistä mut tuomittiin oli taponyritys.”

Riitta kertoo psykologin aamuryhmässä isänsä yrittäneen seksuaalisesti hyväksikäyttää häntä, kun hän oli 12-vuotias. Riitta kertoo päässeensä irti päihteistä uskoontulon seurauksena. Nykyinen elämä on Riitan mukaan ”ihanaa, en päivääkään vaihtaisi pois.”

Susanna on Cristan mentori. Kolmannen jakson esittelyssä Susanna kertoo elämästä päihde- ja rikollismaailmassa:

”Vaikka nainen osaa olla julma ja väkivaltanen ja puolensa pitävä siellä päihdemaailmassa, mutta kyllä se on myöskin se, joka on sitten hakattu ja raiskattu siellä, ja usein hyväksikäytetty. Se hallitsemattomuus on se pelottavin, minkä mä kuvaisin, niinku se koko 13 vuoden pätkä, mitä mä olen käyttänyt päihteitä ja eläny sen mukaista elämää, niin se oli se pahin, etten mä hallinnu enää mitään.”

Susanna kertoo, että olisi tälläkin hetkellä vankilassa, ellei olisi lopettanut päihteidenkäyttöä. Päihteidenkäytön ja rikollisen elämäntavan seurauksena Susanna kertoo joutuneensa raiskauksen yrityksen uhriksi ja saaneensa paljon fyysisiä vammoja pahoinpitelyjen seurauksena. Psykologin aamuryhmässä Susanna kertoo, että hänen elämässään olisi ollut ensimmäinen mahdollisuus ”muuttaa suunta” 17-vuotiaana, hänen ollessa raskaana. Tämä ei kuitenkaan onnistunut: ”Sitä tavallista elämää kesti sitten ihan hetken mun kohdalla. Mä oon varmaan ollu niin nuoresta niin

riippuvainen päihteisiin, että se alko hyvin nopeesti uudestaan se päihteidenkäyttö ja se lähti heti hanskasta kyllä.” Susannan mukaan hänen selviämisensä päihde- ja rikollismaailmasta on harvinaisuus: ”Vankila, mielisairaala, hauta se on niinku se yleisin totuus”.

Tiina on Idan mentori. Kolmannen jakson esittelyssä Tiina kertoo jääneensä päihteisiin riippuvaiseksi heti: ”Kun mä ensimmäisen kerran otin ne humalat, niin se jäi niinku siitä. Siihen tuli semmonen rakastumisen kokemus niinku siihen päihteeseen tai yleensäkin siihen olotilaan ja sitä mää sitten metsästin noi kaikki vuodet, sitä samaa olotilaa.” Päihteidenkäytön seurauksena Tiina kertoo puukottaneensa tuntematonta miestä ja joutuneensa vankilaan 1,5 vuodeksi.

Tiina kertoo joutuneensa aiemmassa parisuhteessaan vuosia kestäneen henkisen ja fyysisen väkivallan uhriksi, jonka seurauksena menetti itsetuntonsa täysin. Huumeidenkäytön seurauksena Tiina kertoo myös saaneensa C-hepatiitin ja osan hampaista tuhoutuneen. Psykologin aamuryhmässä Tiina kertoo nykyisestä elämästään, johon kuuluu rakastava aviomies, lapsi ja koti.

”Sitä ihmettelee, että miten mä olen ansainnu kaikki nämä hyvät asiat elämään, kaiken sen pahan jälkeen mitä mä oon tehny. Että oon kyllä saanu niin paljon...Että tosissaan oon niin onnellinen siitä mun pienestä arjesta, siitä mun turvallisesta. Mulla on koti, sitä ei oo aina ollu. Jotenki se turvallisuudentunne, mä pidän siitä kynsin ja hampain kiinni, kun mä oon sen vihdoin saanu. Siellä menneisyydessä ei oo mitään mitä mä haluisin, et mä haluun tän mitä mulla on nyt.”

Mallitarinoissa päihteidenkäytöstä seuraa perheen, terveyden, työn ja koko ”normaalina” pidettävän elämän menetys, tämä tulee jollain tavalla esille jokaisessa tarinassa. Tarinoissa ei tunnu olevan sijaa kohtuulliselle tai vastuulliselle päihteidenkäytölle, vaan päihteet johtavat aina riippuvuuksiin ja kontrollin menettämiseen. Mallitarinoissa päihteet myös väkivallanteekojen syynä uhkaavat äitiyttä ja äidiksi tuleminen näyttäytyykin tilanteena, jossa täytyy valita täysraittius. Tarinoissa ei myöskään tehdä eroa päihteiden välillä: alkoholi esiintyy yhtä suurena riskitekijänä kontrollin menettämiseen kuin huumeet. Tarinoissa ei myöskään tule esille päihteidenkäyttöön mahdollisesti liittyviä positiivisia puolia: päihteet eivät ole hauskanpidon keino tai osa sosiaalisia tilanteita, vaan lääke uhrikokemuksista ja riippuvuuksista selviämiseen. Tiivistetysti voidaan todeta, että mallitarinoiden tarjoama kuva päihteistä ja niiden käytöstä on hyvin kapea: Päihteisiin ei liity, eikä niistä seuraa mitään hyvää. Päihteet ja sukupuoli liittyvät myös siinä mielessä yhteen, että päihteidenkäyttö altistaa mallitarinoiden naiset miesten väkivallanteoille ja hyväksikäytölle. Edellä mainittujen syiden takia mallitarinat kannustavat tyttöjä jättämään kaiken päihteidenkäytön.

Mallitarinoiden syy-seuraussuhteet ja tätä kautta myös henkilöiden roolit (Hänninen 2002, 65) ovat yksiulotteisia: päihteet ja omat uhrikokemukset ovat väkivaltaisten tekojen syynä. Näin ollen mallitarinoiden naiset asettuvat uhrin rooliin eikä väkivaltaisen toimijan roolia synny. Hyvinkin raat väkivallanteot ohitetaan sillä, että niiden tekijä on itse ollut ensin uhri. Esimerkiksi väkivaltaisten tekojen motiiveista (ks. Häkkänen-Nyholm & ym. 2009, 75–80; Sikes 1997) ei mallitarinoissa kerrota. Voidaan todeta, että nainen väkivallan tekijänä ei esiinny mallitarinoissa muuta kuin sivuhuomautuksina, ja näissäkin tapauksissa tekoja selitetään uhriudesta käsin, jolloin oma toimijuus sivuutetaan.

Mallitarinoissa naiset ovat muuttaneet elämänsä suunnan, mutta muutokseen tarjottavat keinot ovat melko kapeat. Mallitarinoissa elämänmuutoksen keinoiksi tarjotaan uskoontuloa, perhettä ja laitoshoidoa. Mallitarinoissa ei myöskään kerrota, miten rikollis- ja päihdemaailmasta irrottautuminen on tarkalleen ottaen tapahtunut, selitykset jäävät epämääräisiksi kertomuksiksi päihteidenkäytön lopettamisesta tai uudesta perhe-elämästä. Mallitarinoiden naiset kertovat, etteivät kaipaa entisestä elämästä mitään eivätkä missään nimessä vaihtaisi nykyistä elämäänsä vanhaan, mutta nämä kertomukset jättävät epäselviksi, mitä naiset ovat löytäneet vanhojen sosiaalisten verkostojensa, ystäviensä ja omien tottumustensa tilalle, millä he nykyään täyttävät päivänsä ja saavat hyvää oloa. Voidaan todeta, että mallitarinoiden tarjoamat naisena olemisen roolit ja polut ovat rajoittuneita. Esimerkiksi aktiivisen toimijan roolia työssä, itsensä ilmaisussa tai yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa (mitä myös Kakola-ohjelmaan osallistuminen kuitenkin on) ei korosteta.

6 Toinen näkökulma

6.1 Vaihtoehtoiset tarinat tytöille

Kertomuksissa voi olla useita erilaisia tarinoita, joita voidaan tulkita eri tavoin (Hänninen 2002, 20). Kuten jo edellisessä luvussa kerroin, myös Kakola-ohjelmassa esitetyistä kertomuksista voi löytää erilaisia tarinoita ja juonityyppejä. Huomasin jaksoja katsoessani erojen liittyvän siihen, kuka tarinaa kertoo. Eroja löytyi vaihtamalla näkökulmaa esimerkiksi tuotannosta tyttöihin tai heidän omaisiinsa. Käyn seuraavaksi läpi ne vaihtoehtoiset tarinat ja juonet, jotka mielestäni nousivat edellisessä luvussa esiteltyjen tarinoiden rinnalle ja toisinaan myös niiden haastajiksi. Nostamalla nämä vaihtoehtoiset tarinat esille, voidaan havainnollistaa, että tositelevisio-ohjelmastakin löytyy monta ”todellisuutta” näkökulmasta riippuen. Kuten Ilona Hongisto (2006, 49–52, 57–62) toteaa: tekijä kutsuu katsojan katsomaan todellisuudesta luomaansa kuvaa tietystä valitsemastaan näkökulmasta, jonka jälkeen

katsoja taas tulkitsee kuvaa omista kokemuksistaan käsin. Näin ollen alla olevat tarinat ovat vain yksi tulkinta ohjelman sisältämistä tarinoista.

Janikan tarina esitetään tragediana: sympaattinen päähenkilö pyrkii nousemaan haasteensa tasolle, eli itsenäisiä päätöksiä tekemäksi naiseksi, mutta voimat ja päättäväisyys tähän eivät riitä. Tarinan teema on kasvu naisesta tytöksi, mutta tämä muutos ei tuotannon esittämässä tarinassa aktualisoidu. Mahdollinen kasvutarina muuttuukin näin ollen tragediaksi. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen tulkinta Janikan tarinasta. Tarinan juoni kääntyykin tragediasta sankaritarinaksi, jos sen kertojiksi asetetaan Janika ja hänen isänsä. Ohjelmassa ei näytetä Janikan osalta materiaalia, joka tukisi kasvutarinaa. Viimeisessä jaksossa Janikan isä kuitenkin viittaa tällaiseen kasvuun ja muutokseen Kakolan aikana. Kahdeksannen jakson tuotannolliset ratkaisut (esimerkiksi surullinen taustamusiiikki, Janikan tekemän virheen vakavuuden korostaminen, vankilanjohtajan pessimistinen kommentti) ovatkin ristiriidassa Janikan ja hänen isänsä kertomaan tarinaan. Janika itse katuu autokyytiin lähtemistään, mutta kokee oppineensa virheestään eikä kolarin seurauksetkaan vaikuta niin vakavilta. Isä on hyvinkin tyytyväinen Janikan käytöksessä tapahtuneeseen muutokseen ja toivoo, että sama jatkuisi. Janikan tarina ei siis olekaan varoittava esimerkki sosiaalisen paineen alla murtumisesta, vaan sankaritarina omista virheistään oppimisesta ja uusista mahdollisuuksista.

Cristan tarina esitetään ohjelmassa komediana, jossa temperamentikas ja hieman hölmöltäkin vaikuttava päähenkilö tuntuu porskuttavan elämässä eteenpäin ilman sen suurempaa pohdintaa. Sijoittamalla tarinan tapahtumat tiettyyn kategoriaan (komediaan), tapahtumiin osallistuvat henkilöt tulevat sijoitetuiksi tarinan määrittelemiin rooleihin (Hänninen 2002, 63). Mutta voisiko Crista vain esittää hänelle asetettua komediallista roolia? Välipalautteessa johtoryhmä kysyy Cristalta, miksi hän jättää asioita kertomatta, eikä osallistu keskusteluun psykologin aamuryhmissä. Kertomatta jättämiselle voidaan välttää sosiaalista sitoutumista tiettyyn tulkintaan omasta elämästä (mt., 57). Jättääkö Crista asioita kertomatta tämän takia? Kenties Crista haluaa tietoisesti valita mieluummin kevyen komediallisen roolin kuin esimerkiksi tragediaan sopivan roolin? Cristan tarinassa komediallisen roolin valitseminen vaikuttaa antavan hänelle enemmän toimintamahdollisuuksia kuin tragediaan sopivan uhrin roolin valitseminen. Myös tuotanto jättää Cristan tarinan traagisemmat piirteet vähemmälle huomiolle: Cristan kertomaa hyväksynnän ja rakkauden kaipuuta tai hylätyksi tulemisen kokemuksia ei ohjelmassa käsitellä. Kenties Crista onkin ironisen tarinan päähenkilö, joka tietoisesti herättää ympäristössään hämmennystä ja rikkoo rajoja (mt., 95–96). Ainakin esittelyssä näytetty Cristan riehakas ja impulsiivinen käytös poikapuolisten ystäviensä kanssa rikkoo perinteistä ”kiltin tytön” roolia. Myös Cristan läheiset ja vankilan johtoryhmä antavat ymmärtää, ettei Cristan

käytös ole sopivaa. Cristankin tarinasta paljastuu siis useampi mahdollinen juonityyppi, joista tuotanto on päätyntä korostamaan komediaa.

Tiinan tarina esitetään tuhkimotarina, jossa kovia kokenut päähenkilö kohtaa vihdoin menneisyytensä ja selviää tästä voittajana. Onnellisessa lopussa äitiys antaa elämälle uuden sisällön. Tarinasta löytyvät ainekset myös tragediaan. Seitsemännessä jaksossa jää vielä epäselväksi pystyykö Tiina pysymään kuivilla. Kahdeksanteen jaksoon valittu kuvaus tulevasta äitiydestä antaa oletusarvon raittiudesta, mutta tarkemmalla katsomisella tilanne ei olekaan täysin yksiselitteinen. Monican kysyessä, onko Tiina käyttänyt mitään päihteitä, Tiina vastaa: *”en oo nyten”*. Sanavalinta jättää epäselväksi, koska Tiina on viimeksi käyttänyt päihteitä. Myös psykologin kommentti *”skarpaamisesta”* vaikuttaa epämääräiseltä. Jos Tiina onkin käyttänyt päihteitä raskauden aikana tai käyttää niitä synnytyksen jälkeen, niin sankari- ja tuhkimotarina muuttuu nopeasti tragediaksi.

Idan tarina esitetään sankaritarinana, jossa kapinallinen nuori nousee vastustamaan epäoikeudenmukaisena kokemaansa uskonnollista kotia. Kapinasta tulee matka unelmien saavuttamiseen päättäväisyyden avulla. Sankaritarinana Idan tarina on kuitenkin vaillinainen: Missä on sankaritarinalle ominainen oman minuuden ja kykyjen testiin laittaminen (Hänninen 2002, 95–96)? Idan energiaa ja päättäväisyyttä kehuvat sekä mentori että johtoryhmä, mutta joutuvatko Idan voimat todelliseen testaukseen missään vaiheessa? Idahan on alusta lähtien reipas ja päättäväinen. Idan aiemmat ”rötöstelyt”, eli lintsaminen, juopottelu ja vanhemmille haistattelu kuuluvat monen teinin elämään. Onko Idan tarinassa edes mahdollisuutta sankaritarinan vaatimaan mittelöön ja muutokseen, jos asiat ovat jo lähtökohtaisesti suhteellisen mallikkaasti? Idan tarinan nostaminen mallitarinaksi *”arjen ja minuuden”* järjestämisestä tuntuu hieman päälle liimatulta, koska tila ja tarve muutokselle tarinassa on hyvin pieni. Toisaalta ohjelmassa ei pysähdytä tai syvennetä tarinan tarjoamaan kapinallinen vastaan systeemi -arkkityyppiin (Torkki 2014, 17–18, 41–46). Idan kertomuksissa toistuu kotona koettu fyysinen kuritus, ja Ida myös mainitsee, että on itse valmis käyttämään väkivaltaa epäoikeudenmukaiseksi kokemassaan tilanteessa. Idan kapinallinen asenne ulottuu myös alkoholinkäyttöön. Johtoryhmä ja mentori kannustavat Idaa luopumaan alkoholinkäytöstä kokonaan, mutta Idan omissa kommentteissa ei ole viitteitä tällaiseen muutokseen. Yritetäänkö Idan kertomusta muokata ohjelmassa sanakaritarinan malliin väkisin?

Viivin tarina esitetään tragediana (Hänninen 2002, 95–96). Tässä tarinassa draamankaari on kenties vahvin: epäoikeudenmukaisuuksia ja kaltoinkohtelua osakseen saanut, sympaattinen päähenkilö kokee haasteiden kautta huiman kasvun ihmisenä. Kakolassa vietetty aika lataa yleisön odotukset onnellisesta lopusta huippuunsa. Viimeisessä jaksossa kuitenkin kaikki romahtaa. Mutta miksei

Viivin tarina voisikin olla se esimerkillinen sankaritarina koko Kakolasta? Viivin tarinahan on kertomus rohkeasta itsetutkiskelusta, vastuun ottamisesta ja peräänantamattomuudesta. Viivi uskaltaa tutkia omaa väkivaltaista käytöstään ja kantaa siitä myös vastuun. Hän tunnistaa käytökseen vaikuttavat tekijät (kuten esimerkiksi kiusaamisen ja perheeseen liittyvät ongelmat), muttei kuitenkaan sälytä vastuuta muiden päälle. Viimeisen jakson Olavi Sydänmaanlakan kommentin sokeasta rakkauden etsimisestä, voisi tulkita niin, että ihminen (nainen/tyttö) kun etsii rakkautta, niin joutuu edesvastuuttomaan tilaan. Omassa kommentissaan Viivi kuitenkin kantaa vastuun omista teoistaan. Viivin tarinassa on toistuvasti kohtia, joissa hän voisi antaa periksi, palata takaisin väkivaltaiseen käytökseen. Näin ei kuitenkaan käy, vaan viimeisessäkin jaksossa, jossa kaikki on jo ”*mennyt perseelleen*” Viivi edelleen jaksaa miettiä omaa toimintaansa ja pohtia mitä hänen olisi kannattanut tehdä toisin. Viivin tarina voisikin olla sankaritarina itsetuntemuksesta ja selviämisestä.

6.2 Mitä ei esitetä?

Sosiaalinen tarinavaranto pitää sisällään kaikki ne tarinat, joita ihmiset luovat sekä keskinäisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa että kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta (Hänninen 2002, 21). Myös Kakola-ohjelma osallistuu tähän sosiaalisen tarinavarannon kartuttamiseen. Mutta millaisia tarinoita ohjelma tarjoaa tarinavarantoon ja mitkä tarinat taas jäävät kertomatta? Mitä kaikkea ohjelmassa ei esitetä? Kaikkia sisäisiä tarinoita ei välttämättä haluta pukea kertomuksen muotoon, jotkin tarinat voiva tuntua liian häpeällisiltä, kulttuurisesti torjutuilta tai kammottavilta. Yhteiskunnassa tabuina pidetyille asioille ei usein löydy mallitarinoita. (Mt., 52, 57.)

Asioita, joista joko puhuttiin kierrellen tai vaiettiin lähes kokonaan Kakolassa, olivat naisten väkivaltainen käytös, päihteidenkäyttöön liittyvät positiiviset puolet sekä päihteidenkäyttö äitiyden yhteydessä.

Mentorien tarinoissa omasta väkivaltaisesta käytöksestä joko vaietaan tai se sivutetaan nopealla maininnalla. Toinen tapa, jolla väkivaltaisesta käytöksestä puhuttiin, oli uhrikokemusten kautta. Riitta on ollut vankilassa taponyrityksestä, mutta hänen tarinassaan väkivaltainen käytös mainitaan vain tämän yhden kerran ja silloinkin väkivaltaan liitetään tekoa selittävä alkoholinkäyttö ja uhrin rooli. Myös Susanna kertoo naisten voivan olla julmia ja puolensa pitäviä päihdemaailmassa, mutta tätä edeltää naisten pahoinpitely ja hyväksikäyttö. Monican tarinassa väkivaltaista käytöstä ei mainita kertaakaan. Tiina kertoo puukottaneensa tuntematonta miestä, mutta selittää tätä väkivallantekoa päihteidenkäytöllä:

”Ja siin meni sitten useita vuosia, että jos yhtään rupes mun pää selveneen, niin vitsi se niinku se tuska ja se ahdistus se oli niinku käsittämätön, että mä olin mitä tahansa valmis tekeen, että mä saan äkkiä pään sekasin, että mä en tunne sitä tunnetta. Mä olin niin sekasin ja epätoivonen ja jotakin, et mä puukotin sitä tuntematonta miestä ja tipahin polvilleen siihen paikkaan.”

Psykologina aamuryhmä, jossa on tarkoitus käsitellä väkivaltaa uhrin näkökulmasta, tekee kiinnostavalla näkyväksi sen, miten toimijuus ja uhrius sekoittuvat naisten väkivaltaisesta käytöksestä puhuttaessa. Aamuryhmässä Kata kertoo omasta osallistumisestaan väkivaltaiseen tekoon:

”Seurattiin, kun he kävivät pankissa nostamassa rahaa, tai jossain muualla kytättiin niitten rahapusseja, kun ne niitä auko. Ja kellä oli semmonen sopiva nippu, niin otettiin. Nää miun kaverit oli sitten siellä oottelemassa. Niillä oli pesäpallomailaa, rautaputkee. Hakkas sen kasvoihin ja pääasiassa päähän. Ja se veren määrä oli semmonen mikä syöpy mieleen. Ja yks tapaus oli sellanen, mitä mie vuosia vuosia mietin, että mitä sille ihmiselle tapahtu oikeesti, et vaikka tästä on jo aikaa. Ja on se vielä, et ku aattelee, et jos se oli perheellinen. Ni onko lapset jääny ilman isää.”

Tämä on ohjelman ainoa kertomus mentorin osallistumisesta väkivaltaan, jossa hän ei toimi uhrin roolista käsin, tosin tässäkin tarinassa Kata ei suoranaisesti itse kerro osallistuneensa väkivallantekoon. Erityisen kiinnostavan aamuryhmästä tekee kuitenkin mentori-Tiinasta kuvattu video, jolla hän kasvot pimennettyinä kertoo kohtaamastaan parisuhdeväkivallasta. Videolla esiintyvä Tiina, joka jostain syytä on pimennetty tunnistamattomaksi, on siis se uhri, jonka näkökulmasta väkivallan kokemuksesta kerrotaan. Poikien tuotantokaudella oli vastaava jakso, jossa järjestettiin uhritapaamisia. Näissä tapaamisissa väkivallan uhriksi joutunut, tai hänen läheisensä tuli kertomaan kullekin pojalle siitä, miten väkivalta on vaikuttanut hänen elämäänsä. Tyttöjen tuotantokaudella on päätetty, että uhrin näkökulman kertovat naiset, eivätkä ihmiset, jotka olisivat joutuneet heidän tekojensa uhriksi. Jaksoon olisi esimerkiksi voitu valita ihminen, jonka läheinen olisi joutunut yllättävän ja satunnaisen väkivallanteon (esim. Tiinan tekemä vieraan miehen puukotus) uhriksi, mutta tämän tuotannollisen ratkaisun sijaan uhrin näkökulma on päätetty antaa väkivaltaan syyllistyneille naisille.

Kakolan viimeisessä jaksossa vankilanjohtaja toteaa: *”Tyttö joka on ollu väkivaltainen kolme kertaa vaikka, niin me puhutaan siitä väkivaltaisena tyttönä. Poika joka on lyöny kerran tai kaks, niin harvempi nimittää häntä väkivaltaiseksi pojaksi. Häntä kutsutaan pojaksi.”* Huomio on kiinnostava ja varmasti myös paikkansapitävä, mutta Kakola-ohjelman yhteydessä myös ristiriitainen. Ohjelmahan itse leimaa tytöt heti ensimmäisen jakson esittelyssä: *”Tyttöjen tileillä on pitkä lista rikoksia: vahingontekoja, törkeitä pahoinpitelyjä, liikennერიkkomuksia, varkauksia ja holtitonta*

päihteiden käyttöä.” Tytöistä puhutaan yksikkönä (Aaltonen & Honkatukia 2002, 8–9), vaikkei heidän kaikkien taustalla ole väkivaltaista käytöstä. Toisaalta ohjelmassa ei pysähdytäkäsittelemään niiden tyttöjen ja naisten väkivaltaista käytöstä, joilla on taustallaan vakavia ja toistuvia väkivallantekoja. Vaikenemalla tai puhumalla vältellen ja kierrellen naisista väkivallan tekijöinä, asetetaan aihe jälleen tabuksi. Vaikenemalla estetään myös sosiaalisen mallitarinan syntyminen ja mahdollisuus avun löytämiseen.

Väkivaltaisen käytöksen lisäksi ohjelmassa vaietaan päihteidenkäyttöön liittyvistä positiivisista puolista. Tiinan tarinassa päihteet ovat keskeisin teema ja hänen kohdallaan aiheita käsitelläänkin eniten. Alun esittelyssä Tiina viittaa päihteidenkäytön yhteydessä asioihin, jotka voitaisiin tulkita myös myönteisinä. Esimerkiksi yskänlääkkeen ja kannabiksen yhdistäminen oli Tiinan mukaan *”päriissyt hyvin”*. Tiina kertoo myös päihteiden tuomasta helpotuksesta: ne tuovat iloa, kun mikään muu ei enää tuo ja auttavat myös unohtamaan. Neljännessä jaksossa Tiinalle annetaan tehtävä kysellä sellikaveriltaan päihteidenkäytön positiivisista puolista. Tällaista keskustelua ei kuitenkaan joko käydä tai sitä ei ainakaan näytetä.

Kolmannen jakson psykologin aamuryhmässä on tarkoitus puhua päihteistä. Viivi kertoo päihteidenkäytön syistä: *”Tulee vaan sellanen mahdollisuus, et voi kokeilla, ni kyl mä sillon kokeilen, mutten mä mitään suonensisäsii rupee veteleen. Mut se on siitkin, kun on kuullu kannabiksesta, tulee ihan sairaan hyvä olo, ni totta kai mä meen sitä kokeileen.”* Ida jatkaa Viivin kommentista, kertomalla, että selvinkinpäin voi pitää hauskaa, mutta kännissä on kuitenkin ihan erilainen olo. Näitä tyttöjen esiin nostamia päihteidenkäytön myönteisiä puolia ei kuitenkaan ohjelmassa käsitellä laisinkaan. Sen sijaan Kakolassa on tiukat säännöt siitä, miten päihteitä tulisi käsitellä: Kolmannessa jaksossa Ida joutuu johtajan puhutteluun, koska hänen käteensä on piirretty tussilla hampunlehti. Johtoryhmä on niin huolissaan päihdemyönteisistä puheista ja piirustuksista, että määrää tyttöjen sellit ja päiväkirjat tutkittaviksi. Johtajan mukaan:

”Tää kannabislehtien piirtely on nyt jotenkin niinku esillä. Yks sun toinen tyttö on piirrelly ryhmätuntien aikana ja muuallakin tätä juttua. Sen lisäksi vartijat muun muassa raportoi siitä, että tytöt puhuu, et nyt tekis mieli polttaa pilveä, tässä on se hetki. Se on sellasta mitä me sanotaan tuolla laitoksissa ja alan ihmiset tuntee termin ”kuiva narkkaaminen” ja se kuiva narkkaaminen on sellasta, että ikään kuin sillä asialla herkuttelua sillon kun ei olla sen asian äärellä. Eli ei käytetä huumeita, mutta puhutaan koko ajan niistä ja peلهditään ja herkutellaan sillä aiheella. Se on vähän vaarallista. Ei me haluta, että ne sellasilla jutuilla täällä mielensä täyttää. Nyt ois aika vähän puhua muusta.”

Johtoryhmä siis asettaa raamit, joiden puitteissa päihteistä keskusteleminen on sallittua. Johtajan ja psykologin kommentit ohjelmassa viittaavat siihen, etteivät päihteet ole ainoastaan itsessään pahoja, vaan johtavat myös muuhun pahaan:

Johtaja: *”Jos näitä tyttöjä nyt kattoo, niin jos näistä päihteidenkäyttö ois jäänyt pahemmin kokeilematta, täällä ei olis näistä tytöistä monikaan. Ja se mikä on ehkä vanhemmille ja vanhemmalle sukupolvelle uutta, niin kyl toi huumausaineiden niinku helppo saatavuus. Nää tytöt puhuu kannabiksesta aivan kuin minä maidosta. Ne on kaikki lapsia, näillä ei pitäis olla mitään tekemistä alkoholin kanssa, saati huumeiden kanssa.”*

Psykologi: *”Jos mä mietin ihmisiä, jotka on vankilassa vaikkapa väkivaltarikosten takia, niin me tiedetään, että useiden vuosikymmenten tutkimusten perusteella, että keskeisimmät riskitekijät ovat nuorena alkaneet käytöshäiriöt, nuorena alkanut väkivaltakäyttäytyminen, nuorena alkanut päihteidenkäyttö, sallivat asenteet väkivaltaan ja päihteisiin.”*

Tiettyjä teemoja korostava esittämisen tapa saattaa sivuuttaa sosiaalisiin ongelmiin liittyvät muut elementit, kuten esimerkiksi hauskanpidon tai hyvän olon tunteet (Pösö 2009, 153–155). Kakola-ohjelmassa käy juuri näin. Ohjelman aikuiset rajaavat sen, miten päihteistä on soveliasta puhua ja näin tyttöjen äänen. Tyttöjen esiin nostamien useiden merkitysten tilalle tulee aikuisten tarjoamat ainoastaan negatiiviset merkitykset. Ohjelman ammattilaiset myös kieltävät sen todellisuuden, missä tytöt elävät, niputtamalla kaikki päihteet yhteen ja viittaamalla siihen, että tytöt ovat lapsia eikä heidän pitäisi missään tekemisissä päihteiden kanssa. Ohjelman tytöt itse tekevät eron kovien ja miedomprien huumeiden suhteen eivätkä välttämättä yhdistä alkoholia huumeisiin. Ohjelman viimeinen jaksio myös osoittaa, että kaikki tytöt ovat törmänneet päihteisiin myös Kakolan jälkeen. Tätä kohtaamista ei voida estää, vaikka ohjelman ammattilaiset kieltäisivätkin ”kuiva narkkaamisen”.

Ohjelmassa vaiettuihin teemoihin kuuluu myös päihteiden ja äitiyden yhdistäminen. Kataa lukuun ottamatta, kaikilla mentori-vangeilla on lapsia. Osalla on ollut lapsia jo aikana, jolloin he käyttivät aktiivisesti päihteitä. Kukaan ei kuitenkaan suoraan kerro, miten päihteidenkäyttö on vaikuttanut heidän äitiyteensä, tai mitä seurauksia lapsille on ollut päihteidenkäytöstä? Riitta kertoo jättäneensä perheensä, koska alkoholi vei häntä. Hän ei kuitenkaan kerro, mikä hänen suhteensa perheeseen on tällä hetkellä, tai miten hänen päätöksensä ovat vaikuttaneet perheeseen. Monica kertoo saaneensa lapsista taistelutahdon ja syyn elää. Tarina ei kuitenkaan kerro, riittikö tämä pitämään Monican kuivilla. Susanna kertoo ”tavallista elämää” perheen kanssa kestäneen vain hetken, mitään muuta ei kerrota. Tiinan tarina on ainoa, jossa lapsi on aktiivisesti läsnä. Tässäkin tarinassa mies ja lapsi ovat tulleet vasta päihde- ja rikolliselämän jälkeen. Viimeisessä jaksossa paljastuva Tiinan raskaus myös

jatkaa tätä vaikenemisen linjaa: kysymykset jäävät avoimeksi eikä asioita oteta kunnolla puheeksi. Äitiyden ilmeisesti oletetaan takaavan kuivilla pysyminen. Vaikeneminen perheestä, lapsista ja äitiydestä päihteidenkäytön yhteydessä on virtahepona nurkassa.

Mallitarinat, etenkin institutionaaliset mallitarinat, jotka pitävät sisällään valmiin roolituksen, ovat ongelmallisia, koska ne kaventavat sekä ulkopuolisten että tarinan henkilöiden itsensä näkökulmia ja toimintamahdollisuuksia. Kakola-ohjelman yhteydessä tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi tyttöjen päihteidenkäyttöä ja väkivaltakäytöstä katsotaan vain uhrikokemuksista käsin. Muita selittäviä tekijöitä, kuten esimerkiksi hauskanpitoa tai hyvinolontunteita päihteidenkäytön tai väkivallan taustalla, ei ohjelmassa juurikaan käsitellä. Se, ettei kaikkia päihteisiin ja väkivaltaan liittyviä puolia käsitellä, johtaa yksipuolisten mallitarinoiden syntymiseen ja korostaa tiettyjen asioiden pysymiseen tabuina. Tällainen mallitarinoiden epääminen voi johtaa hämmennyksen, vallan puutteen, uhriksi joutumisen tai jopa hulluuden kokemuksiin (Hänninen 2002, 52,57).

6.3 Elämänmuutos ja mallitarinat

Kulttuuriset mallitarinat voivat auttaa ihmistä ymmärtämään omaa elämäänsä ja näkemään vaihtoehtoisia ratkaisuja. Toisaalta tarinat voivat myös toimia normatiivisesti välittäessään malleja siitä, miten tietyissä tilanteissa on kulttuurisesti tavanomaista ja hyväksyttävää asennoitua. Jokaiselle ihmisryhmälle on tarjolla omat mallitarinansa ja epätyypillisen tarinamallin valitseminen vaatii rajojen ylittämistä sekä ajatusmallien ja odotusten koettelemista. (Hänninen & Valkonen 1998, 5; Hänninen 2002, 50–51.)

Elämän yllättävissä kriisi ja katkoskohdissa sisäinen tarinan kertomisesta tulee erityisen tietoista. Tällaisista tilanteista voidaan päästä ylitse tarinana avulla (ks. Ricoeur 2004), mutta se vaatii tarinan radikaalia uudelleenrakentamista (Heikkinen & ym. 1999, 42–42). Mallitarinat voivat olla apuna juuri tällaisissa muutostilanteissa, niiden avulla voidaan hahmotella ja ennakoida, miten tällaisessa tilanteessa yleensä käy (Hänninen 2002, 72–73, 95).

Kakola-ohjelmassa painotetaan juuri muutosta. Ensimmäinen jakso alkaa kertojäänen kommentilla: *”Kuusi huonoille teille ajautunutta tyttöä saa kokea, millaista elämä kaltereiden takana on. Tarkoituksena on havahduttaa heidät näkemään, mihin elämä voi johtaa, jos mikään ei muutu”*. Viimeisessä jaksossa palataan tyttöjen luo katsomaan, onko mikään muuttunut. Osa tarinoista esitetään onnistumisina ja sankaritarinoina, osa tragedioina. Pelkkä muutos ei kuitenkaan ole se elementti, joka erottaa sankaritarinan tragediasta. Kaikissa tarinoissa on tapahtunut muutosta, mutta

ohjelma antaa ymmärtää, että vain tietynlainen muutos on suotavaa. Tästä seuraakin kysymys: millainen muutos tekee tarinasta sankaritarinan ja millainen muutos on hyväksyttävä?

Viimeisessä jaksossa annettiin ymmärtää, että Idan, Tiinan ja Cristan tarinat päättyivät onnistumiseen. Voitaisiin siis olettaa, että näissä tarinoissa on koettu suurimmat muutokset. Tarkempi katsominen kuitenkin osoittaa tämän oletuksen vääräksi: Ida oli jo ennen ohjelmaa päättänyt hakea kouluun ja muuttaa omilleen, eikä hänen tarinassaan alun perinkään ollut isoa tarvetta muutokselle. Ainoa muutostarve, joka ohjelmassa Idalle asetettiin, oli alkoholista luopuminen. Viimeinen jakso kuitenkin paljastaa, ettei Ida ole luopunut alkoholista, vaan rajoittanut sen käyttöä. Tässäkään suhteessa ei siis ole tapahtunut radikaalia muutosta. Toinen positiivisessa hengessä esitetty muutostarina oli Tiinan tarina. Tässä tarinassa muutos on merkinnyt raskaaksi tulemistä ja tämän myötä päihteistä pidättäytymistä. Ohjelmassa ei kuitenkaan oteta puheeksi, mitä muita muutoksia raskauden ohella on tapahtunut, jotta Tiina pysyisi kuivilla. Viimeinen jakso ei esimerkiksi kerro, onko Tiina tehnyt hänelle suositeltua muutosta ja osallistunut vertaistukiryhmiin. Voidaan myös kysyä, miksi ylipäänsä ohjelman tuotanto on päättänyt esittää positiivisena muutoksena rankasti päihteitä käyttäneen ja lapsena raiskauksen uhriksi joutuneen, nuoren naisen raskautumisen? Cristan tarinaa ei suoranaisesti esitetä sankaritarinana, mutta viimeinen jakso jättää kuitenkin vaikutelman, että hänen elämässä on tapahtunut riittävästi positiivista muutosta. Cristan tapauksessa tuotanto on päättänyt, että positiiviseksi muutokseksi riittää rikoksista irti pysyminen ja päihteidenkäytön rajaaminen. Tarinassa ei esimerkiksi kerrota kouluun tai työhön liittyvästä muutoksesta. Edellä kuvatuissa tarinoissa ei siis olekaan tapahtunut sellaista isoa muutosta, kuten tuotannolliset valinnat voisivat antaa ymmärtää.

Janikan ja Viivin tarinat esitettiin tragedioina. Janikan ja Viivin tarinoissa tragedia ja epäonnistuminen liitetään muuttumattomuuteen. Janikan tarinassa muuttumattomuus liitetään kavereiden seuraamiseen: Janika ei vielääkään ole osannut tehdä omia päätöksiään. Viivin tarinassa muuttumattomuus liitetään päihteidenkäyttöön sortumiseen. Jos tarinoita katsoo toisesta näkökulmasta, on muutosta tapahtunut paljonkin: Janikan on muuttanut takaisin isänsä luo ja käy koulua. Hän myös kertoo oppineensa virheistään ja rajoittaneensa alkoholinkäyttöä huomattavasti. Janika ja hänen isänsä kertovat olevansa tyytyväisiä muuttuneeseen tilanteeseen. Viivi on sortunut päihteidenkäyttöön, mutta toisaalta tarinassa ei mainita, että hän olisi palannut takaisin väkivaltaiseen käytökseen, joka määriteltiin Viivin suurimmaksi haasteeksi. Viivi on myös jatkanut Kakolassa alkanutta muutosta oman käytöksensä reflektoinnin suhteen. Toisaalta Viivin tarinassa on havaittavissa muutos aktiivisen toimijan roolista kohti passiivisen uhrin roolia. Väkivaltainen,

ulospäin suuntautuva toiminta ongelmien ratkaisemiseksi on vaihtunut sisäänpäin kääntyneeseen päihteidenkäyttöön.

Viimesijaisissa instituutioissa kuten vankilassa annetaan valmiita valmis institutionaalinen mallitarina. Institutionaaliset mallitarinat sisältävät uhrin tai rikoksenuusijan kaltaisia valmiita identiteettejä. Tällaiset mallitarinat myös määrittelevät kenellä on mahdollisuuksia muutokseen ja kenellä ei. (Juhila 2004, 26–27.) Kakolaan osallistuneet tytöt ovat nuoresta iästään huolimatta olleet laitoksissa, joita voisi luonnehtia viimesijaisiksi instituutioiksi. Työt ovat olleet sijoitettuina muun muassa lastensuojelulaitoksiin, päihdekatkolle ja nyt olosuhteisiin, joiden on tarkoitus simuloida oikeaa vankilaa. Kakolassa painotetaan, että tyttöjen tulisi muuttaa elämänsä suuntaa. Mutta Kakolassa kerrotut mallitarinat tarjoavat vain hyvin kapeita muutoksen suuntia. Ohjelman mallitarinoissa ei esimerkiksi puhuta opiskelusta, työstä, matkustelusta tai harrastuksista. Mentorien mallitarinat kertovat uskoontulosta, äitinä ja vaimona olemisesta tai päivästä toiseen selviämisestä raittiina. Tyttöjenkin tarinoissa riittävänä muutoksena esitettiin äidiksi tulemistä, rikoksista erossa pysymistä ja päihteidenkäytön rajoittamista.

Ohjelman tarjoamista mallitarinoita voi tehdä saman havainnon, mikä toistuu tyttöjengejä tutkineen Gini Sikesin (1997) kirjassa: rikollisesti käyttäytyvien tyttöjen kanssa toimivat viranomaiset ja ammattilaiset eivät ensinnäkään tunne riittävän hyvin sitä todellisuutta, missä nuoret elävät, ja toisekseen he tarjoavat nuorille vain rajattuja ja heidän omasta näkökulmasta muodostuneita vaihtoehtoja. Kakola-ohjelmasta selviää sama asia kuin Sikesin tutkimuksesta: rikollisesti käyttäytyvät tytöt tulevat erilaisista lähtökohdista ja taustoista, ja heitä motivoivat erilaiset asiat. Jo tämänkään takia kaikille tytöille ei voi tarjota samaa aikuisten tuottamaa mallitarinaa.

6.4 Tarinoiden syy-seuraussuhteet

Ihminen pyrkii luomaan elämän yllättäville tapahtumille syy-seuraussuhteita. Eräs perustavanlaatuinen syy-seuraussuhteiden jäsenyyksen määre on se, missä määrin tapahtumien nähdään olevan omien toimien seurausta ja missä määrin ulkopuolisten tekijöiden sanelemaa. Toisin sanoen, asettuuko tarinan henkilö uhrin vai toimijan rooliin. (Hänninen 2002, 72–73.) Tarinoiden roolit ja niiden mukanaan tuomat odotukset liittyvät usein sukupuoleen. Perinteisiin rooleihin voi identifioitua tai niistä voi pyrkiä eroon. Rooleissa voi myös samanaikaisesti olla sisä- ja ulkopuolessa. (De Laurentis 2004, 47–50.) Sukupuoliroolit liittyvät vahvasti myös rikollis- ja päihdemaailman rooleihin. Rikos- ja päihdemaailmaa pidetään usein miehisenä, eikä naisten ja tyttöjen rooleista tässä maailmassa ole aina helppoa saada tietoa (Sikes 1997). Tutkimus tyttöjen roolista rikollismaailmassa

korostaa usein uhrin roolia (esim. Veysey & Hamilton 2007). Jotkin tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, etteivät kaikki olettamukset tyttöjen ja naisten rooleista pelkkinä rikollismaailman uhreina pidä paikkaansa. Naisia ja tyttöjä voi motivoida samat asiat kuin miehiäkin: esimerkiksi kosto, jännitys, kunnioitus tai taloudellinen hyöty. Naiset voivat olla myös aktiivisia ja julmia väkivallankäyttäjiä. (Johnson Solomon 2006, Häkkänen-Nyholm & ym. 2009; Sikes 1997.)

Syy-seuraussuhteiden tarkastelu Kakola-ohjelmassa toi esille kiinnostavia seikkoja. Mentorien tarinoissa syy-seuraussuhteet olivat hyvin selviä: päihteidenkäyttö on johtanut väkivaltaiseen ja rikolliseen käytökseen. Päihteidenkäytöllä selitettiin pahoinpitelyjä, tappoja ja taponyrityksiä. Osassa tarinoita päihteidenkäyttöön johtaneita syitä ei sen tarkemmin kerrottu, toisissa päihteidenkäytön taustalla vilahteli sellaiset asiat kuten, oman äidin alkoholismi, parisuhdeväkivalta ja hyväksikäyttökokemukset. Myös tyttöjen tarinoihin tarjoiltiin samankaltaista päihteiden ja väkivallan syy-seuraussuhdetta: vankilanjohtajan mukaan ilman päihteidenkäyttöä työistä monikaan ei olisi Kakolassa.

Ammattilaiset, vanhemmat ja media tulkitsevat, määrittelevät ja normittavat tyttöjen toimijuutta usein heidän sukupuolensa kautta (Aaltonen & Honkatukia 2002, 10). Tämä linja tuntuu jatkuvan myös Kakolan ammattilaisten kommenteissa. He jatkavat perinteistä päihde- ja rikollismaailman roolitusta, jossa naisille tytöille on varattu uhrin rooli. Vankilanjohtaja kertoo heti ensimmäisen jakson puheessaan naisten asuvan huonojen parisuhteiden tai päihteiden luomissa ”vankiloissa”, joissa he ovat uhrien asemassa. Olavi Sydänmaanlakka viittaa johtajan puheeseen viimeisessä jaksossa:

”Kaisahan sanoi aloituspuheessa, että vankila siviilissä. Ja musta tuntuu, että näitten tyttöjen vankila siviilissä oli niin ilmiömäinen kaikilla. [- -] Oli niinku avaava kokemus, että minkälaisen asioiden kanssa nää naiset painii. Tavallaan sen uhrikauden pituus on huomattavasti pitempi kuin pojilla. Et suorastaan tuntuu siltä, et me vaaditaan naisilta, et niiden täytyy suostua kaltoin kohteluun.”

”Sitä on aina jotenkin aatellu, että ihminen kun joutuu väkivallan tekojen uhriks, niin se jossain vaiheessa ratkasee sen tekijyyteen päin. Ja nää naiset ratkasee sen vasta niinku paljon kestämissen jälkeen. Ja se on hirvittävän traumatisoivaa aikaa, et mitä sillon työstä naiseks kasvamisen aikana kerkiikään tapahtumaan. Siinä valitettavan alisteisessa roolissa, niin se tunteiden sota ja myllerrys on ihan valtava.”

Tyttöjen omissa tarinoissa syy-seuraussuhteet tai niihin liittyvät roolit eivät ole yhtä selviä kuin ohjelman aikuisten kommenteissa. Esimerkiksi Viivi ja Crista kuvaavat itseään aktiivisina toimijoina, jotka ratkaisevat tilanteita ja purkavat omia pahan olon tunteita väkivallalla. Crista kertoo, ettei häntä

”kiinnosta mitä siinä [tilanteessa, kun tappelee] tapahtuu. Mä en ikinä siinä vaiheessa aattele mitään seuraamuksia.” Viimeisessä jaksossa Viivi sanoo alkaneensa *”kostamaan mun lapsuuden traumoja muille ihmisille”*. Janika kertoo tarinassaan rankasta kiusaamisesta sekä hyväksikäyttökokemuksesta, mutta ei aseta näitä toimintansa syiksi. Näpistysten, vahingontekojen, juopottelun ja Janikan muiden tekojen motivaatioksi näyttäytyy paremminkin kavereiden kunnioituksen ansaitseminen ja *”hölmöyksien”* tekeminen. Uhrikokemuksistaan huolimatta Janika asettaa itsensä mieluummin yllytyshullun kuin uhrin rooliin: *”Kyllä kait ne [kaverit] sannoo, että on mukava ja vähän hullu, että tekkee kaiken mitä sanotaan ja näin.”* Myös Idan tarinassa olisi mahdollisuus asettua uhrin rooliin, koska hän on joutunut fyysisen kurituksen kohteeksi kotonaan. Ida kuitenkin kääntää omat uhrikokemuksensa toimijuudeksi sanomalla, ettei *”enää yhtään nykyään hyväksy sitä, että joku pieksee mua. Se tulee saman tien takas.”* Toisin kuin mentorit, tytöt eivät siis omissa tarinoissaan asetu uhrin rooliin. Ohjelman ammattilaiset kuitenkin tuntuvat tarjoavan tätä roolia aktiivisesti tytöille. Sikes (1997) havaitsi jengejä tutkiessaan, että monet vakavan ja toistuvan väkivallan uhrikeiksi joutuneet tytöt eivät halunneet nähdä itseään pelkkinä uhreina tai asettua uhrin rooliin, koska tämä olisi leimannut heidät ja heidän elämänsä tietynlaiseksi, ja samalla myös rajoittanut aktiivisena toimijana olemista. Monien tyttöjen ympäristö saattoi myös olla niin vihamielinen, ettei siellä selvinnyt asettumalla uhrin rooliin. Tämä havainto saattaa päteä myös Kakolaan osallistuneiden tyttöjen kohdalla: tytöt eivät halua asettua uhrin rooliin, koska tämä saattaisi rajoittaa heidän toimintamahdollisuuksiaan ja selviytymiskeinojaan.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

7.1 Ohjelman yhteiskunnallinen merkitys

Kakola-ohjelman molemmat tuotantokaudet ovat herättäneet keskustelua, johon ovat osallistuneet eri alojen asiantuntijat, ohjelman tuottajat sekä yleisö. Ohjelma on nostettu esille valtakunnan suurimassa sanomalehdessä ja sille oli varattu oma ohjelmapaikkansa Yle Puheella. (Ylitalo 2012; STT, 2010; Harrikari & Pekkarinen 2010; Aaltonen & Hinkkanen 2010; Järvinen & Heino & Aflatuni 2010.) Voidaan siis todeta ohjelman olleen ainakin näkyvästi esillä.

Mutta voiko tällaisella ohjelmalla olla yhteiskunnallista merkitystä vai onko ohjelma herättämä huoli liioiteltua? Kakola-ohjelma jatkaa muiden vankila-pelotteluohjelmien perinnettä (ks. Petrosino & Turpin-Petrosino & Fickenauer 2000) vaikka ohjelman tuotanto tämän yhteyden kieltääkin (Järvinen

& Heino & Aflatuni 2010). Tässä valossa ohjelman yhteiskunnallinen merkitys kannattaa huomioida. Pelotteluohjelmilla, rikosuutisoinnilla ja muilla rikollisuutta käsittelevillä kulttuurisilla tuotteilla on ollut merkitystä uhkakuvien luomisessa, kontrollipolitiikan tiukentumisessa ja rikostorjuntaohjelmien kehittämisessä (Honkatukia & Kivivuori 2006, 8–9). Tämän kaltaisten suorien yhteiskunnallisten vaikutusten lisäksi kulttuurisille tuotteilla voi olla vaikeammin havaittavaa, mutta aivan yhtä merkittävää vaikutusta meitä ympäröiviin ideologioihin. Kakola-ohjelman kaltaiset kulttuuriset tuotteet nimittäin rakentavat tarinoita, jotka tukevat tiettyjä ideologioita.

Ideologioiden kautta ihmiset omaksuvat yhteiskunnassa toivotunlaisina pidetyt säännöt ja normit. Näitä normeja ja sääntöjä ylläpidetään ja päivitetään ideologisissa valtiokoneistoissa (Althusser, 1984, 99–113). Monet yhteiskunnan normeista liittyvät sukupuoleen. Esimerkiksi tyttöjen pelätään asettuvan miehisinä pidettyihin rooleihin ja hylkäävän perinteisen hoivaroolin. Tämä nähdään tuhoisana koko yhteiskuntajärjestykselle (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1). Onkin kiinnostavaa, että huolimatta nuorisorikollisuuden laskusta ja nuorten omista kiristyneistä asenteista rikollisuutta kohtaan (Salmi 2012, 1–4; Honkatukia & Kivivuori 2006, 8–9, 18–21), ideologinen valtiokoneistomme katsoi tarpeelliseksi tehdä ohjelman, joka nimenomaisesti pelottelee tällä perinteisen sukupuoliroolin muutoksella ja sen tuhoisilla seurauksilla.

Kakola-ohjelman kaltaisen kulttuurisen tuotteen yhteiskunnallinen vaikutus liittyy sen valtaan rakentaa representaatioita. Representaatioiden tuottamisessa tehdään aina valintoja ja näin ollen ne edistävät jotakin näkemystä toisen kustannuksella. Kehystämällä ohjelmat tietynlaisiksi tuotannollisen prosessin kautta, voidaan asiat esittää halutussa valossa. Kehystämällä määritellään myös sitä, mitkä asiat nousevat julkisiksi puheenaiheiksi. Tämän takia monet yhteiskunnalliset toimijat haluavat saada omat kehystyksensä mediassa läpi. (Seppänen & Väliaverron 2013, 97, 99; Seppänen 2005, 82–83.) Kakola-ohjelmassa omat kehystyksensä ovat saaneet läpi Suomen vanhempainyhdistys, Kirkon mediasäätiö, Väestöliitto ja Opetushallitus. Ohjelman tuotannollisen prosessin kautta näiden yhteiskunnallisten toimijoiden näkemystä korostettiin ohjelmaan osallistuneiden tyttöjen näkemyksen kustannuksella. Esityksillä voidaan myös vaikuttaa esimerkiksi resurssien jakautumiseen yhteiskunnassa (Herkman 2007, 80–84) tai vaikkapa rikosentorjuntaohjelmien kehittämiseen (Petrosino & Turpin-Petrosino & Fickenauer 2000, 356–357). Nämä teemat ovat merkittäviä myös sosiaalityön kannalta.

Kakola-ohjelman yhteiskunnallinen merkitys liittyy vahvasti sen esittämisen tapaan, eli *formaan* (Bruner 1986, 11–43; 1987) sekä esityskanavaan (Autio 2013). Tositelevisio-ohjelmilla ei yleensä

ajatella olevan suurtakaan yhteiskunnallista tai informatiivista merkitystä. Niiden pääasialliseksi tehtäväksi katsotaan yleisön viihdyttämisen. (Valaskivi 2006, 265–281.) Kakola-ohjelman yhteydessä tämä viihteellinen puoli pyritään kuitenkin häivyttämään erilaisin keinoin. Ohjelmassa esimerkiksi käytetään oikeita ammattilaisia, minkä voi ajatella tuovan lisää painoarvoa ohjelmalle. Ohjelmasta on myös luotu internettiin opetusmateriaalia, mikä puolestaan viittaa ohjelman informatiiviseen arvoon. Myös ohjelman esittäminen Ylen kanavalla voi vaikuttaa sen tulkintaan yleisössä, verrattuna vaikkapa siihen, että se olisi esitetty Fox-kanavalla. Näitä keinoja käyttäen ohjelma antaakin vaikutelman, että se esittää todellisuutta (Seppänen 2005, 77–78, 95). Tämä on erittäin huolestuttava seikka, koska dokumentaarisenä pidetylle ohjelmalle on helpompi antaa yhteiskunnallista merkitystä kuin viihteellisenä pidetylle tositelevisio-ohjelmalle. Kakola-ohjelma antaa vaikutelman, että se esittää jonkinlaista asiantuntijatietoon perustavaa kuvaa todellisista asioista, vaikka tosiasiaissa se on kaupalliseen formaattiin perustuva tositelevisio-ohjelma.

7.2 Millaisia merkityksiä päihteet ja väkivalta Kakola-ohjelmassa saivat?

Päihteiden esittäminen ohjelmassa korosti tiettyjä elementtejä ja sivuutti toiset (ks. Pösö 2009, 153–155). Sivuuuttaminen liittyi myös siihen, kuka oli antamassa merkityksiä, eli kenen kehystys pääsi ohjelmassa läpi (ks. kehystyksestä Seppänen & Väliaverron 2013, 97, 99 ja Seppänen 2005, 82–83). Esityskäytännöt säätelevät sitä, missä valossa mikäkin ilmiö, asia tai ihmisryhmä julkisuudessa esitetään ja kuka saa näkemyksensä julkisuudessa esille. Koska mediaesitysten tuottamisessa tehdään valintoja, niiden voidaan ajatella edustavan ja edistävän jotakin näkemystä toisen kustannuksella. (Herkman 2007, 80–84.) Voidaan todeta, että Kakola-ohjelman ammattilaisten sekä mentorien, eli ohjelman aikuisten, näkemykset saivat ohjelmassa pääpainon tyttöjen omien näkemysten kustannuksella.

Mentorien tarinoissa päihteet eivät saaneet laisinkaan myönteisinä pidettäviä merkityksiä. Päihteet liittyvät terveyden, perhe-elämän ja työn menettämiseen. Päihteitä ei myöskään voi käyttää kohtuullisesti tai vastuullisesti: käyttö johtaa aina kontrollin menettämiseen. Tässä ei tehty eroa laillisten (alkoholi) tai laittomien (huumeet) päihteiden välillä. Pidättäytyminen täysin kaikista päihteistä oli aikuisten mallitarinoissa ainoa ratkaisu. Päihteet ovat myös uhka äitiydelle, terveydelle ja yleensäkin kaikelle ”normaalina” (White 2008, 28–29) pidettävälle. Päihdemaailma näyttäytyy mentorien mallitarinoissa miehisenä ja vaarallisena paikkana, jossa naisen asema on olla pahoinpidelty ja hyväksikäytetty. Ohjelman ammattilaisten kommentit sekä tuotannon valinnat korostavat päihteiden kohdalla samoja merkityksiä kuin mentorien tarinat. Päihteet esitetään syynä

sille, miksi monet tytöistä ovat Kakolassa. Päihteidenkäyttö esitetään esteenä unelmien toteutumiselle. Alkoholia ei myöskään ammattilaisten kommenteissa eroteta laittomista päihteistä. Päihteet myös yhdistetään väkivaltaiseen käytökseen ja uhrikokemuksille altistumiseen. Tyttöjen esille tuomia mielihyvään tai sosiaaliseen elämään liittyviä puolia ei käsitellä ammattilaisten kommenteissa. Ystäviin tai hauskanpitoon liittyvät teemat muuttuvat ammattilaisten kommenteissa kyvyttömyydeksi tehdä omia päätöksiä tai muuten vain ajattele mattomaksi toiminnaksi.

Tyttöjen tarinoissa päihteet ovat osa sosiaalista elämää ja hauskanpitoa, mutta toisaalta myös keino paeta pahaa oloa. Janikan, Idan ja Cristan tarinoissa päihteet saavat lähinnä positiivisia merkityksiä: ne ovat osa ystävien kanssa vietettävää vapaa-aikaa ja keino pitää hauskaa. Näissäkin tarinoissa tytöt kuitenkin tunnistavat päihteisiin liittyviä ongelmia, kuten esimerkiksi koulunkäynnin ja perhesuhteiden kärsiminen. Viivin ja Cristan tarinoissa myös läheisten (isän, isäpuolen ja poikaystävän) päihteidenkäyttö saa negatiivisia merkityksiä. Päihteet eivät kuitenkaan muodostaneet tarinoissa niin isoa ongelmaa, että tytöt kokisivat tarpeelliseksi luopua niistä kokonaan. Tytöt paremminkin tavoittelevat päihteiden hallittua käyttöä. Tiinan tarinassa sen sijaan päihteet saavat erilaisia merkityksiä kuin muiden tyttöjen tarinoissa. Myös Tiinan kohdalla päihteet liittyvät ystäviin ja hyvän olon tunteisiin, mutta näitä enemmän korostuvat negatiiviset merkitykset: sairaudet, kontrollin menettäminen ja jopa kuolema. Merkitysten muuttumisen voi nähdä liittyvän sekä päihteidenkäytön syihin että päihteidenkäytön määrään. Tiinan tarina on ainoa, jossa päihteidenkäyttöä perustellaan ensisijaisesti itselääkinnällisistä syistä.

Voidaankin todeta, että päihteet saavat ammattilaisten ja mentorien kommenteissa paljon absoluuttisempia merkityksiä kuin tyttöjen. Tyttöjen tarinoissa päihteisiin liittyy sekä positiivisia että negatiivisia merkityksiä. Myös päihteiden ja päihteidenkäyttötapojen välillä on eroja. Ammattilaisten ja mentorien osalta merkitykset ovat yksiselitteisesti negatiivisia eikä päihteissä tai niiden käyttötavoissa ole eroja.

Tyttöjen tarinoissa väkivaltaan liittyy sellaisia merkityksiä kuten äkkipikaisuus, harkitsemattomuus, epäoikeudenmukaisuus, itsensä puolustaminen, pahan olon purkaminen, kosto ja katumus. Crista näkee väkivallan keinona ratkaista hankalia tilanteita, eikä hän pohdi asiaa uhrin näkökulmasta. Viivin tarinassa väkivalta näyttäytyy hallitsemattomana keinona purkaa pahaa oloa ja räjähdyspisteessä olevaa päätä, se on selviytymis- ja puolustuskeino. Viivin tarinassa mainitaan myös koston teema. Cristan tarinasta poiketen, Viivin kohdalla väkivaltaan liittyy paljonkin empatiaa uhria kohtaan sekä katumusta ja huolta omista teoista. Idan tarinassa väkivalta saa osittain samoja merkityksiä kuin Viivin tarinassa: väkivalta on oikeutettua itsepuolustukseksi tai

epäoikeudenmukaisena koetussa tilanteessa. Myös Janikan tarinassa väkivaltaan liittyy epäoikeudenmukaisuus ja empatia: aikuiset eivät ole onnistuneet lopettamaan väkivaltaista koulukiusaamista ja Janika on tämän seurauksena joutunut muuttamaan toiselle paikkakunnalle. Kokemustensa kautta Janika osaa asettua muiden väkivallan uhriksi joutuneiden asemaan ja tietää, miltä heistä tuntuu. Tiinan tarinassa väkivallan merkitykset liittyvät uhrikokemukseen ja siitä seuranneeseen päihteidenkäyttöön.

Tyttöjen tarinoista eroten, mentorien tarinoissa väkivalta ei saa merkityksiä tekijyydestä käsin. Ainoa tästä näkökulmasta annettu merkitys on Katan tarinassa esille tuleva katumus. Väkivallan merkitykset liittyvät uhrin rooliin, hallitsemattomuuden kokemuksiin ja itsetunnon menettämiseen. Ammattilaisten kommentteissa tai tuotannon valinnoissa ei väkivallan merkityksiä juurikaan näytetä. Esimerkiksi kymmeniin väkivallantekoihin syyllistyneen Cristan kohdalla väkivallasta ei ohjelmassa puhuta laisinkaan. Myöskään Idan kotonaan kokemaan kuritukseen tai hänen valmiuteensa itse käyttää väkivaltaa ei puututa. Tuotannon ohjelmaan valitsemisissa kommentteissa esiin nousee lähinnä tyttöjen kokema seksuaalinen väkivalta (Janikan ja Tiinan tarinat), johon liitetään myös päihteidenkäyttö.

Tiivistetysti voidaan todeta, että tuotannon valinnat korostavat mentorien ja ammattilaisten päihteille ja väkivallalle antamia merkityksiä. Päihteet saavat negatiivisia, uhkaavia ja vaarallisia merkityksiä, eikä muille merkityksille anneta ohjelmassa tilaa. Väkivalta saa päihteitä vähemmän merkityksiä ohjelmassa. Tytöt nostavat väkivallan omissa tarinoissaan esille sekä tekijän että uhrin näkökulmasta, mutta tuotannollisten valintojen kautta tässäkin tapauksessa korostetaan ammattilaisten ja mentorien näkemyksiä, joissa väkivallan merkitykset yhdistyvät lähinnä uhrin rooliin.

7.3 Ohjelman tarjoamat mallitarinat ja roolit

Yhteiset mallitarinat voivat tarjota yksilölle apua tilanteessa, jossa hän ei itse löydä näkökulmaa tai ratkaisua haastavaan tilanteeseen. Toisaalta taas sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneet mallitarinat saattavat sivuttaa teemat, jotka ovat liian vaikeita, kipeitä tai yhteiskunnallisesti vaiettuja. Jos ihminen ei löydä omia kokemuksiaan vastaavaa mallitarinaa, voi hän kokea hämmennyksen ja vallanpuutteen tunteita. (Hänninen & Valkonen 1998, 5; Hänninen 2002, 50–52, 95.) Mallitarinat syntyvät usein samanlaisia kokemuksia kohdanneiden ihmisten kesken, joko spontaanisti tai ohjatusti (mt., 52).

Myös Kakola-ohjelmassa pyritään tytöille luomaan tällaisia mallitarinoita sekä spontaanisti mentorien ja tyttöjen välisessä kanssakäymisessä että ohjatusti psykologin aamuryhmissä. Mentorien kertomissa mallitarinoissa ei annettu esimerkkejä tai ratkaisuja päihteiden sovittamisesta elämään millään tavalla. Tarinoissa päihteistä tuli kieltäytyä kokonaan. Myös ohjelman ammattilaisten kommentit rajasivat päihteet kokonaan tyttöjen elämän ulkopuolelle. Tytöt oli vankilanjohtajan mukaan lapsia eikä heillä pitäisi olla mitään tekemistä minkään päihteen kanssa. Päihteiden hallitusta tai vastuullisesta käyttämisestä ei puhuttu. Mallitarinoiden mukaan tyttöjen tuli kieltäytyä päihteistä täysin, mutta tarinoissa ei juurikaan annettu tähän ohjausta. Monican tarinassa viitattiin laitoshoitoon ja vertaistukeen, Riitan tarinassa mainittiin uskonto. Mallitarinoissa ei myöskään kerrottu, mitä tytöt voisivat hyvän olon tunteiden tai hauskanpidon tilalle, jos he lopettaisivat päihteidenkäytön. Päihteistä äitiyden yhteydessä puhuttiin mallitarinoissa kierrellen ja epämääräisesti. Tämä johti siihen, ettei sopivaa saatikka sitten vapauttavaa mallitarinaa muodostunut, vaikka lähes kaikilla mentoreilla oli lapsia. Mallitarinan tärkeys olisi korostunut, kun Tiinan kerrottiin ohjelman lopussa olevan raskaana.

Myös väkivaltaa käsitelleet mallitarinat olivat vaillinaisia. Mentorien tarinoissa väkivaltaa ei käsitelty tekijän näkökulmasta lähes laisinkaan. Väkivaltainen käytös esitettiin ainoastaan uhrikokemusten tai päihteidenkäytön seurauksena. Tarinoiden oletamus oli, että väkivalta loppuu, kun päihteidenkäyttö ja uhrikokemukset loppuvat. Väkivaltaisesti käyttäytyvästä naisesta ei puhuttu suoraan, joten väkivaltaa ehkäisevää mallitarinaakaan ei syntynyt. Väkivallasta vaikeneminen näkyi myös tavassa, jolla tyttöjen tarinoita esitettiin: tyttöjen oma väkivaltainen käytös sivuutettiin ohjelmassa lähes kokonaan.

Tiivistäen voidaan todeta, että päihteitä ja väkivaltaa käsittelevät mallitarinat olivat Kakola-ohjelmassa yksipuolisia ja kapeita. Päihteiden osalta ainoa mallitarina oli päihteistä pidättäytyminen kokonaan, mikä ei vastannut tyttöjen elämän muutostarpeita. Väkivallan osalta tytöille ei tarjottu ollenkaan mallitarinaa toimijan näkökulmasta.

Mallitarinat määrittelevät niitä rooli-odotuksia, joita eri ryhmiin kuuluviin ihmisiin kohdistetaan. Omalle ryhmälleen epätyypillisen tarinamallin valitseminen vaatii rajojen ylitystä sekä ajatusmallien ja odotusten koettelemista. Monesti valmiit roolit ja niiden mukanaan tuomat odotukset liittyvät sukupuoleen. (Hänninen 2002, 51; de Laurentis 2004, 47–50.) Myös tutkimus saattaa toisintaa rajoittuneita rooleja. Esimerkiksi rikollisuuden tutkimuksessa tytöt ja naiset on usein asetettu uhrin rooliin (esim. Veysey & Hamilton 2007, 343–345; Bloom & Owen & Deschenes & Rosenbaum 2002,

37–56; Ariga & ym. 2008, 79–87), vaikka tätä yksiulotteista roolia on myös kyseenalaistettu (Johnson Solomon 2006, 75–96; Häkkänen-Nyholm & ym. 2009, 75–80; Sikes 1997).

Media, vanhemmat ja viranomaiset määrittelevät tyttöjen toimintaa heidän sukupuolestaan käsin. Julkisessa keskustelussa tytöt esitetään pojille vastakkaisena ryhmänä, eräänlaisena yhtenäisenä massana (Aaltonen & Honkatukia 2002, 8–10). Kakola-ohjelmassakin kaikki tytöt pyrittiin asettamaan samaan uhrin rooliin, vaikka tytöt itse toivat esille huomattavasti monipuolisempia rooleja, myös aktiivisen väkivallan tekijän roolin. Mentorien tarinoissa syy-seuraussuhteet olivat selviä: päihteet ja uhrikokemukset johtivat väkivallantekoihin. Mallitarinoissa naiset olivat aina uhreja, eivät koskaan aktiivisia ja omaehtoisia tekijöitä. Tytöt eivät omissa tarinoissaan selittäneet väkivaltaista käytöstään uhrikokemuksesta käsin. He saattoivat tiedostaa kokemansa epäoikeudenmukaisuuden (esim. fyysisen kurituksen kotona), mutta asettivat silti itsensä mieluummin aktiivisen toimijan, kuin passiivisen uhrin rooliin. Uhrin rooli ei tyttöjen tarinoissa poissulkenut toimijan roolia. Voidaan kuitenkin jälleen todeta, tuotannollisten valintojen takia uhrin rooli oli ohjelmassa huomattavasti näkyvämmän esillä kuin tyttöjen esittämä aktiivisen toimijan rooli.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että Kakola-ohjelman valitsema tapa esittää päihteisiin ja väkivaltaan liittyviä teemoja oli rajoittunut. Ohjelman tuotannolliset valinnat suosivat ohjelmaan osallistuneiden aikuisten näkökulmia ja sivuuttivat tyttöjen esille tuomat monipuolisemmat teemat. Koska päihteiden ja väkivallan käsittely oli yksipuolista, ei ohjelmassa myöskään syntynyt monipuolisia tai vapauttavia mallitarinoita. Myös päihteiden ja väkivallan käyttöön liittyvissä syy-seuraussuhteissa ohjelmassa suosittiin ammattilaisten ja mentorien näkökulmaa. Päihteiden ja väkivallan käyttö esitettiin seurauksena naisten uhrikokemuksista, eikä tarinoissa ollut sijaa tyttöjen aktiiviselle tai omaehtoiselle toimijuudelle. Tästä perinteisiä sukupuolikuvastoja toistavasta esittämisestä tekee erityisen huolestuttavaa se, että ohjelma pyrkii esittämään itsensä jonain muuna kuin viihteellisenä tositelevisio-ohjelmana. Ohjelman kriittinen tarkastelu on myös suotavaa, koska sen tuotantoon on osallistunut Opetushallituksen ja Väestöliiton kaltaisia merkittäviä yhteiskunnallisia toimijoita.

8 Lopuksi

Ohjelmasta voi löytää myös useita eettisiä ongelmia. Ohjelma leimaa tytöt, mahdollisesti heidän loppuelämäkseen, oli tämä sitten tarkoituksenmukaista tai ei. Tyttöjen ja heidän läheistensä leimaamisen lisäksi ohjelma vahvistaa stereotyyppistä kuvastoa liittyen päihteisiin ja väkivaltaan sekä sukupuolirooleihin. Näin ollen se tukee tietyn ideologian mukaista ajattelutapaa näistä teemoista ja leimaa myös ihmiset, joiden elämään päihteet tai väkivalta jollain tavalla kuuluvat. Leimaaminen

on monellakin tapaa ongelmallista myös ammattilaisten näkökulmasta. Entistä sirpaloituneempi ja luokkiin jakaantuneempi yhteiskuntamme tekee yhteisen sosiaalisen todellisuuden löytämisestä vaikeaa. Sosiaalityönkin ammattilaiset voivat omassa arjessaan elää täysin erilaisessa ”todellisuudessa” kuin heidän asiakkaansa. Onkin tärkeää, ettei Kakola-ohjelman kaltaisista kulttuurisista tuotteista tule tirkistely-aukkoja yhteiskunnan heikompiosaisten arkeen. Erityisen tärkeää on, ettemme erehdy pitämään tällaisia kulttuurisia tuotteita kuvauksena todellisuudesta.

Sosiaalityön kannalta on merkityksellistä, millaisilla tavoilla yhteiskunnallisista asioista televisiossa tai muissa julkisuuden kanavissa keskustellaan. Tiukassa taloudellisessa tilanteessa myös yhteiskunnallinen asenneilmasto usein kovenee. Kakola-ohjelman kaltaiset kulttuuriset tuotteet ovat omiaan nostattamaan yleisön moraalitunteita ja tätä kautta lisäävät painetta poliittisille päätöksentekijöille. Sosiaalityön ja yhteiskunnan heikko-osaisempien kannalta huolestuttavaa on se, että kovaan ääneen esitetyt, populistiset, mielipiteet voivat helposti vaikuttaa enemmistön mielipiteiltä ja saada tämän takia suhteettoman suurta painoarvoa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Sosiaalityön tutkimuksen tuleekin pitää huolta siitä, että esimerkiksi Kakola-ohjelman kaltaisia, paljon huomiota saaneita puheenvuoroja, tulee arvioida myös kriittisesti. Sosiaalityön tulee myös pitää huolta, että vaihtoehtoiset ja hiljaisemmat äänet pääsevät kuuluviin.

Ohjelmaa perusteltiin yhteiskunnallisten kysymysten esille nostamisella, mutta voiko tällaisella utilitaristisella logiikalla perustella ala-ikäisten tyttöjen henkilökohtaisimpien asioiden läpikäymistä kansallisella televisio-kanavalla. Tätä eettistä ongelmaa pyrittiin kiertämään sanomalla, että tytöt osallistuvat huoltajan suostumuksella, he saavat keskeyttää ohjelman milloin tahansa ja heille on myös tarjolla ammattiapua. Mikään näistä perusteluista ei poista kysymystä siitä, millaisia keinoja käyttäen yhteiskunnallista keskustelua on hyväksyttyä herätellä. Ovatko nämä tytöt, juuri tässä elämäntilanteessaan, olleet valmiita syvällisesti harkitsemaan niitä seurauksia, joita ohjelmalla voi olla heille ja heidän läheisilleen. Eikö yhteiskuntamme tehtävä olisi suojella ala-ikäisiä sellaisilta teoilta, jotka voivat heitä vahingoittaa? Eikö ohjelman käsittelemiä teemoja olisi voitu nostaa esille jollain muullakin tavalla?

Ohjelmassa esiin tulleet asiat, kuten esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö tai perheväkivalta, ovat asioita, joita usein käsitellään sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluissa. Näissä palveluissa ammattilaisia koskee salassapitovelvollisuus, kaikkien osapuolten oikeusturva pyritään ottamaan huomioon ja asiakkailla on myös oikeus esittää oikaisuja palveluissa tehtyihin asiakirjoihin. Ennen kaikkea näissä palveluissa kipeät asiat voi halutessaan jättää oven taakse. Asiakkaalle pyritään luomaan turvallinen ympäristö kipeiden ja traumaattisten asioiden läpikäymiseen. Kakola-ohjelman

yhteydessä jää epäselväksi, missä määrin ohjelmaan osallistuvat tytöt ymmärtävät sen julkisuuden laajuuden ja luonteen, johon he itsensä ja läheisensä asettavat. Esimerkiksi Tiinan ja hänen mentorinsa käymä keskustelu Tiinan raiskauksesta osoittaa mielestäni sen, ettei julkisuuden kaikki merkitykset ole välttämättä tytöille tai heidän mentoreilleen selviä. Kertoessaan yksityiselämänsä tapahtumista, tytöt tuovat julkisuuteen myös kaikki näihin tapahtumiin osallistuneet ihmiset. Julkisuus ei myöskään rajoitu pelkästään televisio-ohjelmaan, vaan hyvinkin raaka keskustelu intiimeistä asioista jatkuu internetissä, jossa asioita saa kommentoida kuka tahansa anonyymisti.

Päällimmäisenä tunteena Kakola-ohjelmasta jäi hämmennys. Miksi Opetushallitus, Suomen vanhempainyhdistys, Väestöliitto ja Kirkon mediasäätiö ovat halunneet olla mukana tällaisen ohjelman tekemisessä? Miksi Yle on ostanut sen ohjelmistoonsa? Miksi ohjelmasta on luotu opetusmateriaalia? Kenen tarpeisiin ohjelma on tehty? Nämä kysymykset tuntuivat entistä hämmäntävimmiltä aineiston analysoimisen jälkeen. Katsoessani ohjelmaa tarkemmin, yllätyin kerta toisensa jälkeen siitä, miten stereotyyppisiä kuvastoja se esitti. Tämä lisäsi myös huolestumistani: jos jo valmiiksi kriittiselläkin katsojalla menee helposti ohi osa ohjelmaan kätkeytyneistä merkityksistä, niin miten piiloon ne jäävät nopealla pintapuolisella katselulla. Huolta lisäsi myös ohjelman verhoutuminen joksikin muuksi kuin tositelevisioksi. Dokumentaarinen vaikutelma ikään kuin lisäsi ohjelman todistusarvoa.

Ohjelman luonnetta ja oikeutusta pohditaan Ylen nettisivuilla (Yle vintti, juttuarkisto 2012) seuraavasti:

”Voi miten olen itkenyt tämän ohjelmasarjan aikana. Voi hyvin olla, että nuorten tyttöjen riipaisevat ongelmat eivät kuulusi televisioon, mutta onhan asiassa toinenkin puoli. Mielestäni Kakola-ohjelmassa ongelmia käsitellään todellisina, eikä niistä tehdä viihdettä. En muista toista tosi-tv-sarjaa, joka olisi ollut näin totta.”

-Anonyymi

Kommentti summaa näin lopuksi hyvin yhteen lähes kaikki ohjelmaan liittyvät ongelmalliset puolet. Tunteisiin vetoavat tuotannolliset ratkaisut vetävät katsojan mukaansa ja saavat hänet ajattelemaan, että ohjelma olisi todenmukainen ja puolueeton kuvaus todellisuudesta. Tämän takia on mielestäni tärkeää tutkia ja katsoa kriittisesti Kakola-ohjelman kaltaisia kulttuurisia tuotteita ja tuoda myös esille niihin liittyviä ongelmia.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (2002) Johdanto. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 27, 7–18.
- Aaltonen, Mikko & Hinkkanen Ville (2010) Pelottelu toimii viihteenä mutta ei rikoksen- torjuntana. Helsingin Sanomat 11.11.2010. Mielipide.
- Althusser, Louis (1984) Ideologiset valtiokoneistot. Suom. Leevi Lehto ja Hannu Sivenius. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Ariga, Michio & Uehara, Toru & Takeuchi, Kazuo & Ishige, Yoko & Nakano, Reiko & Mikuni, Masahiko (2008) Trauma exposure and posttraumatic stress disorder in delinquent female adolescents. The Journal of Child Psychology and Psychiatry 49:1, 79–87.
- Autio, Milla (2013) Tosi-tv:stä tuli television valtalaji. Helsingin Sanomat 12.7.2013. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1373511569723>. Viitattu 22.1. 2013.
- Biressi, Anita & Nunn, Heather (2005) Reality tv. Realism and revelation. Lontoo: Wallflower Press.
- Bloom, Barbara & Owen, Barbara & Deschenes, Elizabeth Piper & Rosenbaum, Jill (2002) Moving Toward Justice for Female Juvenile Offenders in the New Millenium. Journal of Contemporary Criminal Justice Vol. 18 No. 1, 37–56.
- Bonner, Frances (2013) Recording reality: Documentary film and television. Teoksessa Hall, Stuart & Evans, Jessica & Nixon, Sean (toim.) Representation. Second edition. Lontoo: Sage Publications Ltd. 60–99.
- Bruner, Jerome (1986) Actual minds, possible words. Cambridge: Harward University Press.
- Bruner, Jerome (1987) Life as narrative. Social Research 54 (1) 11–32.
- Burr, Vivien (2003) Social Constructionism. East Sussex: Routledge.
- Contreras, Joe (2007) Underworld Queenpin. Newsweek 9.10.2007. <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2007/10/09/underworld-queenpin.html>. Viitattu 11.9.2013
- de Laurentis, Teresa (2004) Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta. Suom. Tutta Palin ja Kaisa Sivenius. Tampere: Vastapaino.

- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1713.
- Foucault, Michel (1980) Tarkkailla ja rangaista. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- Friedman, James (2002) Introduction. Teoksessa Friedman, James (toim.) Reality Squared. Televisual discourse on the real. NewBrunswick: Rutgers University Press.
- Gergen, Kenneth (1973) Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology* 26, 309–320.
- Hacking, Ian (2009) Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Tampere: Vastapaino.
- Hakola, Outi (2006) Performanssi. Teoksessa Rindell, Seija & Väliaho, Pasi & Sihvonen, Tanja (toim.) Mediaa käsittämässä. Tampere: Vastapaino 109–128.
- Hall, Stuart (2013) The work of representation. Teoksessa Hall, Stuart & Evans, Jessica & Nixon, Sean (toim.) Representation. Second edition. Lontoo: Sage Publications Ltd. 1–47.
- Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (2010) Kakola ohjelma rikkoo lasten oikeuksien sopimusta. *Helsingin Sanomat* 6.11.2010. Mielipide.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena (1999) ”Ja tämä tarina on tosi...” Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepoliittikka* 4, 39–52.
- Herkman, Juha (2007) Kriittinen mediakasvatus. Tampere: Vastapaino.
- Hill, Annette (2005) Reality TV. Audiences and Popular Factual Television. Lontoo: Routledge.
- Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006) Johdanto. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.) Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 1–13.
- Hongisto, Ilona (2006) Dokumentaarisuus. Teoksessa Rindell, Seija & Väliaho, Pasi & Sihvonen, Tanja (toim.) Mediaa käsittämässä. Tampere: Vastapaino 48–68.
- Hyvärinen, Matti (2004) Eletty ja kerrottu kertomus. *Sosiologia* 4, 297–309.
- Hyvärinen, Matti (2006) Kerronnallinen tutkimus. Helmikuu 2006. www.hyvarinen.info. Viitattu 31.8.2014.

- Häkkänen-Nyholm, Helinä & Putkonen, Hanna & Lindberg, Nina & Holli, Matti & Rovamo, Tuija & Weizmann-Henelius, Ghitta (2009) Gender differences in Finnish homicide offence characteristics. *Forensic Science International* 186, 75–80.
- Hänninen, Vilma (2002) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*, 5.painos. Tampere: Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 696.
- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (1998) *Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen*. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Valkonen (toim.) *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998, 3–20.
- Johnson Solomon, Brett (2006) Other-Sex Friendship Involvement among Delinquent Adolescent Females. *Youth Violence and Juvenile Justice* 4, 75–96.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Justice Department Discourages the Use of "Scared Straight" Programs (2011) OJJDP. https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/news_at_glance/234084/topstory.html. Viitattu 28.11.2013
- Järvi, Timo & Heinonen, Jukka & Aflatuni, Aram (2010) *Kakola-ohjelma toimii nuorten parhaaksi*. Helsingin Sanomat 10.11. 2010. Mielipide.
- Kakola opettaa. www.03.edu.fi/oppimateriaalit/kakola. Viitattu 7.12.2014.
- Kakola, TV-opas. www.ohjelmaopas.yle.fi/1-1375604. Viitattu 7.12.2014.
- Kivivuori, Janne (2006) *Nuorisoriollisuuden kehitys*. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.) *Nuorisoriollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 15–54.
- Leminen, Teemu (2012) *Katso: Uusi dokudraama kurkistaa teiniäitien elämään*. Nyt.fi 11.10.2012. <http://nyt.fi/20121011-katso-uusi-dokudraama-kurkistaa-teiniaitien-maailmaan/>. Viitattu 28.11.2013.

Lundbom, Pia (2002) Kettutyttöjä vai naisaktivisteja? Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 27, 88–105.

Muncie, John 2004, Youth and Crime. 2. painos. Trowbridge, Wiltshire: The Cromwell Press Ltd.

Murray, Susan (2004) ”I think We Need a New Name for It”. Teoksessa Murray, Susan & Ouellette, Laurie (toim.) Reality TV. Remaking Television Culture. New York: New York University Press 65–81.

Perho, Sini (2002) Tyttönä rasistisessa nuorisokulttuurissa. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 27, 63–87.

Petrosino, Anthony & Turpin-Petrosino, Carolyn & Finckenauer, James O. (2000) Well-Meaning Programs Can Have Harmful Effects! Lessons from Experiments of Programs Such as Scared Straight. Crime & Delinquency Vol. 46 No.3, 354–379.

Petrosino, Anthony & Turpin-Petrosino, Carolyn & Buehler, John (2003) ’Scared Straight’ and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency (Updated C2 Review). Teoksessa The Campbell Collaboration Reviews of Intervention and Policy Evaluations (C2-RIPE). Philadelphia, Pennsylvania: Campbell Collaboration.

Pettersson, Maria (2013) Vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen: ”Naisvankeja pitää suojella”. Helsingin Sanomat 25.4.2013. <http://www.hs.fi/elama/a1366781930368>. Viitattu 3.4.2015.

Polkinghorne, Donald (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) Life History and Narrative. Lontoo: The Farmer Press, 5–21.

Pösö, Tarja (2009) Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino.

Ramsey, Geoffrey (2011) Mexico Captures First Female 'Zetas Boss'. In Sight Crime 12.9.2011. <http://www.insightcrime.org/news-briefs/mexico-captures-first-female-zetas-boss>. Viitattu 11.9.2013

Rantanen, Miska (2014) Selvityksen mukaan suomalaiset luottavat yhteiskunnan instituutioista vähiten oppositiopuolueisiin. Helsingin Sanomat 8.1.2014. <http://www.hs.fi/kotimaa/Kansa+luottaa+etenkin+presidenttiin+ja+mediaan/a1389073614241>. Viitattu 9.1.2014.

- Ricoeur, Paul (2004) *Memory, history, forgetting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Salmi, Venla (2012) Katsaus nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 27/2012.
http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/6X40o3djj/Katsaus_nuorten_rikosk_ytt_ytymiseen_verkkokatsaus_27.pdf. Viitattu 23.1.2014.
- Seppänen, Janne (2005) *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne & Väliaverronen, Esa (2013) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- STT (2010) Kaksi asiantuntijaa vaatii Ylen Kakola-ohjelman keskeyttämistä. *Iltalehti* 6.11.2010.
www.iltalehti.fi/uutiset/2010110612649923. Viitattu 7.12.2014.
- Torkki, Juhana (2014) *Tarinan valta: Kertomus luolamiehen paluusta*. Helsinki: Otava.
- Valaskivi, Katja (2006) Ajankohtaisviihteen sukupuoli. Teoksessa Mäkelä, Anna & Puustinen, Liina & Ruoho, Iris (toim.) *Sukupuolishow: Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus Kirja. 265–281.
- Valtonen, Sanna (2004) Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Mörä, Tuomo & Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus. 206–229.
- Vignati, Joe (2011) “Beyond Scared Straight” is Beyond Common Sense. *Juvenile Justice Information Exchange* 11.1.2011. <http://jjie.org/joe-vignatibeyond-scared-straight-beyond-common-sense/8684/>. Viitattu 28.11.2013.
- Veysey, Bonita M. & Hamilton, Zachary (2007) *Girls Will Be Girls: Gender Differences in Predictors of Success for Diverted Youth With Mental Health and Substance Abuse Disorders*. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 2007 23, 341–362.
- White, Michael (2008) *Karttoja narratiiviseen työskentelyyn*. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Whitebrook, Maureen (2001) *Identity, Narrative and Politics*. Lontoo: Routledge.

Yle vintti, juttuarkisto (2012) Tyttöjen Kakola. Yle.fi/vintti 5.1.2012.

<http://yle.fi/vintti/yle.fi/tv2/juttuarkisto/paivittaiset-ohjelmanostot/kakola-2012.html>. Viitattu 30.3.2015.

Ylitalo, Heidi (2012) Jotain meni rikki. Suosikki helmikuu 2012.